

Trendverkenning Diversiteit

Feiten, mythen en onzekerheden

Inhoud

Demografie

Allochtonen

- 1.1 Mythe: Er komen veel niet-westerse migranten naar Nederland
- 1.2 Mythe: Het Nederlandse immigratiesaldo stijgt door komst van niet-westerse migranten
- 1.3 Feit: Nederland heeft een gemiddeld aandeel migranten in vergelijking met de OESO-landen
- 1.4 Feit: Het Overijsselse migratiesaldo volgt het Nederlandse beeld
- 1.5 Feit: Het aantal allochtonen neemt toe, vooral in de steden
- 1.6 Feit: De meeste allochtonen in Nederland komen uit Indonesië, Duitsland en Turkije
- 1.7 Feit: Het aantal migranten uit de MOE-landen neemt toe
- 1.8 Feit: Het aantal Chinezen in Nederland groeit sterk
- 1.9 Mythe: Verplichte inburgering werkt niet
- 1.10 Feit: Er is sprake van een grote diversiteit tussen de migrantengroepen

Evenredigheid

- 1.11 Feit: Het opleidingsniveau van migranten stijgt sneller dan onder autochtone Nederlanders
- 1.12 Feit: Niet-westerse allochtonen kiezen vaker voor de universiteit dan autochtonen
- 1.13 Feit: In opleidingsniveau en leerprestaties staan niet-westerse migranten dicht bij evenredigheid
- 1.14 Feit: Niet-westerse migranten hebben een slechte arbeidsmarktpositie, maar vooral de tweede generatie gaat erop vooruit
- 1.15 Feit: Allochtone kinderen hebben minder grote kans om in een lage inkomensgroep te blijven dan autochtone kinderen
- 1.16 Feit: Niet-westerse Nederlanders gaan steeds meer buiten de grote steden wonen, maar blijven in de Randstad
- 1.17 Feit: Niet-westerse Nederlanders zijn vaker verdachten van een misdrijf
- 1.18 Feit: Moslims in Nederland gaan steeds minder naar de moskee. Dit geldt vooral voor de jongeren, de hoogopgeleiden. En degenen die maatschappelijk meer participeert in de Nederlandse samenleving, is minder actief in de religieuze sfeer

2. Economie

Diversiteit en regionale economie

- 2.1 Feit: Clustering leidt niet direct tot economische groei
- 2.2 Feit: In Overijssel is sprake van een hoge mate van ongerelateerde diversiteit (variëteit). Dit vermindert het risico op recessie, maar draagt niet bij aan economische groei
- 2.3 Feit: Clustering op lokaal niveau in combinatie met diversiteit op regionaal niveau draagt het meest bij aan economische groei
- 2.4 Feit: Het zijn specifieke omstandigheden die clustersucces bepalen en clusters kunnen niet worden gecreëerd

Inkomen

- 2.5 Feit: Nederland heeft een relatief lage inkomensongelijkheid, maar de inkomensongelijkheid is wel toegenomen
- 2.6 Feit: De armoede in Nederland is toegenomen
- 2.7 Feit: 60% van het totale vermogen in Nederland is in bezit van de 10% meest vermogende huishoudens
- 2.8 Feit: Staphorst is een van de gemeenten met de hoogste vermogens, Enschede een van de gemeenten met de laagste vermogens

Diversiteit op de werkvloer

- 2.9 Feit: Diversiteit in groepen kan zowel positieve als negatieve effecten hebben op de prestatie van een groep
- 2.10 Feit: Het kruisen van diversiteitsdimensies en het benadrukken van een overkoepelende identiteit verkleinen de negatieve effecten van diversiteit
- 2.11 Feit: Ook etnische diversiteit kan zowel positieve als negatieve effecten op een organisatie hebben
- 2.12 Feit: Of etnische diversiteit een positief of negatief effect heeft op werkuitskomsten hangt af van acculturatie, sociale identificatie en het intercultureel teamklimaat en perspectieven op diversiteit
- 2.13 Feit: Er is weinig bekend over het effect van verschillen in leeftijd, religie, gezondheid of seksualiteit

Diversiteit op de arbeidsmarkt

- 2.14 Feit: De arbeidsmarkt wordt (net als de dienstverbanden) steeds diverser
- 2.15 Feit: Er komen steeds meer buitenlandse studenten en kenniswerkers naar Nederland
- 2.16 Feit: De dynamiek van de werkgelegenheidsstructuur neemt toe in Nederland

Diversiteit en onderwijs

- 2.16 Mythe: Etnische diversiteit en aandeel allochtonen ('zwarte scholen') heeft negatieve invloed op leerprestaties: in het voortgezet onderwijs geen invloed, in het basisonderwijs slechts zeer gering effect
- 2.17 Mythe: De feminisering van het onderwijs leidt tot slechtere prestaties, houdingen en gedrag bij jongens
- 2.18 Onzeker: Meer vrouwen voor de klas betekent minder keuze voor techniek?
- 2.19 Feit: Nederlandse kinderen leren relatief veel buitenlandse talen

3. Sociale samenhang

Polarisatie

- 3.1 Mythe: Er is in algemene zin sprake van toenemende polarisatie tussen diverse groepen in de samenleving (jong-oud, rijk-arm, allochtoon-autochtoon, etc.), dat is niet het geval. Van alle tegenstellingen wordt die tussen autochtoon en allochtoon als meest problematisch en mogelijk polariserend gezien.
- 3.2 Mythe: De groep allochtone laagopgeleiden is ontevreden over de samenleving en vormt daarmee een 'explosievere' groep dan de groep autochtone laagopgeleiden. Lager opgeleide autochtonen zijn aanzienlijk minder tevreden met de Nederlandse samenleving dan laagopgeleide allochtonen. En bij de allochtonen zijn het juist de hoger opgeleiden die (relatief) ontevreden zijn met de samenleving als geheel ('integratieparadox').
- 3.3 Feit: Vooral laagopgeleiden en werklozen ervaren allochtonen als dreiging
- 3.4 Feit: De dreiging van allochtonen wordt sterker ervaren in tijd van economische stagnatie
- 3.5 Feit: Nederland is internationaal gezien erg tolerant
- 3.6 Feit: Tweederde van de Nederlandse kiesgerechtigden vindt dat etnische minderheden zich volledig moeten aanpassen
- 3.7 Feit: Allochtonen zijn toleranter dan Nederlanders

Diversiteit, sociale stijging en horizontale verzuiling

- 3.8 Feit: Waar voorheen afkomst zorgde voor tweedeling in de maatschappij, is door toegankelijk onderwijs een nieuwe scheidslijn ontstaan: opleidingsniveau ('horizontale verzuiling').
- 3.9 Feit: Veel laagopgeleiden voelen zich hierdoor buitenstaander
- 3.10 Feit: Afkomst speelt wel een steeds minder belangrijke rol in de verworven positie
- 3.11 Feit: In Nederland is de samenhang tussen het opleidingsniveau van de ouders en dat van de kinderen groter dan in andere OESO-landen. De beperkte mobiliteit in Nederland wordt mede bepaald door het 'inflexibele' onderwijssysteem ('padafhankelijkheid')
- 3.12 Feit: Vooral bij mannen neemt het aandeel 'sociale dalers' toe.

Hoog- en Laagopgeleid

- 3.13 Feit: Het aandeel hoogopgeleiden stijgt in heel Nederland. Overijssel heeft relatief veel middelbaar opgeleiden
- 3.14 Feit: Een laag opleidingsniveau betekent minder kans op werkgelegenheid, minder sociale betrokkenheid en een lagere levensverwachting
- 3.15 Feit: De levensverwachting in Enschede ligt onder het Nederlands gemiddelde
- 3.16 Feit: Nederland heeft meer hoogopgeleide jonge vrouwen dan mannen
- 3.17 Ontwikkeling: Er ontstaat een tekort aan hoogopgeleide mannen in Nederland

Diversiteit, psychologie en evolutie

- 3.18 Feit: Er zijn diverse sociaal-psychologische mechanismen (reduceren onzekerheid, zoeken naar gelijk, positief zelfbeeld instandhouden, etc.) die er voor zorgen dat diversiteit onaantrekkelijk is voor mensen.

Leefstijlen

- 3.19 Feit: Er is een samenhang tussen leefstijl/sociaal milieu en de houding ten aanzien van 'anders' en 'anderen', met aan de ene kant de meer behoudende milieus zoals de *traditionele burgerij* en de *nieuwe conservatieven*, en aan de andere kant groepen die meer open staan voor vernieuwing zoals de *kosmopolieten* en de *postmoderne hedonisten*

4. Politiek

Politiek

4.1 Feit: Er is sprake van toenemende polarisatie in het stemgedrag van de kiezer, er wordt minder gestemd op de traditionele partijen 'in het midden'

4.2 Feit: Er is sprake van toenemende polarisatie in het politieke debat, mede veroorzaakt door de opkomst van nieuwe politieke partijen, de toenemende volatiliteit van de kiezer en de negatieve gevolgen van 'medialogica'

Bestuur

4.3 Feit: De deelname van vrouwen in de Nederlandse politiek is laag en groeit niet of nauwelijks en de deelname van niet-westerse allochtonen – zeker die van vrouwen – is minimaal.

4.4 Feit: De provincie Overijssel heeft minder vrouwen en niet-westerse allochtonen in de Provinciale Staten dan het landelijk gemiddelde

4.5 Feit: De 'civil society' functioneert beter in een diverse samenleving dan de overheid

5 Natuur, landschap en de stad

Diversiteit op het platteland

5.1 Feit: Je kunt niet spreken over 'het platteland': er is sprake van een divers platteland. Het SCP onderscheidt daarbij het gesloten platteland, het dorpse platteland, het woonplatteland, het elitaire platteland en het stedelijke platteland.

5.2 Feit: Het platteland en zijn bevolking zijn in de afgelopen decennia diverser geworden, maar niet overal in dezelfde mate

5.3 Feit: Vooral bewoners van het gesloten platteland en het dorpse platteland staan weinig open voor invloeden van etnische minderheden. In Overijssel behoort het grootste deel van het platteland tot genoemde typen platteland.

Diversiteit tussen stad en platteland

5.4 Feit: Steden zijn diverser dan het platteland

5.5 Feit: De tolerantie ten aanzien van mensen met een andere etnische achtergrond is in de stad groter dan op het platteland

5.6 Mythe: Plattelanders staan negatief tegenover de komst van nieuwe bewoners (uit de stad)

Diversiteit en wonen

5.7 Feit: Door het Nederlandse woonbeleid kent Nederland vergeleken met andere landen een relatief beperkte segregatie naar inkomen.

5.8 Feit: Positieve effecten van diversiteit naar inkomen in een wijk – 'gemengde wijken' – op de leefbaarheid van een wijk zijn aangetoond

5.9 Feit: Positieve effecten van gemengde wijken op het verbeteren van de positie van de inwoners op de arbeidsmarkt – 'sociale stijging' zijn (nog) niet aangetoond. Sterker nog: diverse onderzoeken wijzen juist op de negatieve gevolgen van 'gemengde wijken'

5.10 Feit: Er is in Nederland weinig bewijs voor de stelling dat woonconcentraties van allochtonen hun integratie zou schaden, concentratie van groepen allochtonen heeft mogelijk zelfs positieve effecten.

5.11 Feit: Voor de leefbaarheid van een wijk is de samenstelling van de bevolking – vooral niet-Nederlands (kunnen) spreken en werkloosheid – het meest bepalend. Dit heeft een sterke samenhang met het aandeel niet-westerse allochtonen. Vooral de directe woonomgeving (tot max 200 meter) is daarbij van belang.

5.12 Feit: Een combinatie van homogeniteit in een buurt of blok en variatie op wijkniveau kan goed samengaan.

5.13 Mythe: De aanwezigheid van niet-westerse allochtonen beïnvloedt de sociale cohesie in een wijk

5.14 Feit: De woningmarkt wordt heterogener

1. Demografie

Allochtonen

Wij hanteren in dit hoofdstuk de standaarddefinities van het CBS:

Autochtoon

Persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren, ongeacht het land waar men zelf is geboren.

Allochtoon

Persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Niet-westerse allochtoon

Allochtoon met als herkomstgroepering een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije.

Westerse allochtoon

Allochtoon met als herkomstgroepering een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, of Indonesië of Japan.

Bron: CBS, 2010

1.1 Mythe: Er komen veel niet-westerse migranten naar Nederland

De omvang van de vier grote niet-westerse groepen is sinds 2000 met 250.000 personen toegenomen. Deze toename wordt voor 80% veroorzaakt door de groei van de tweede generatie. De natuurlijke aanwas (saldo van geboorten en sterfte) en niet zozeer immigratie bepalen de groei. Dit komt niet doordat migranten gemiddeld veel kinderen krijgen – dat is nauwelijks meer zo – maar voornamelijk doordat veel migranten in de leeftijd zijn dat ze kinderen krijgen.

Bron: Jaarrapport Integratie 2011, SCP 2011

1.2 Mythe: Het Nederlandse migratiesaldo stijgt door komst van niet-westerse migranten

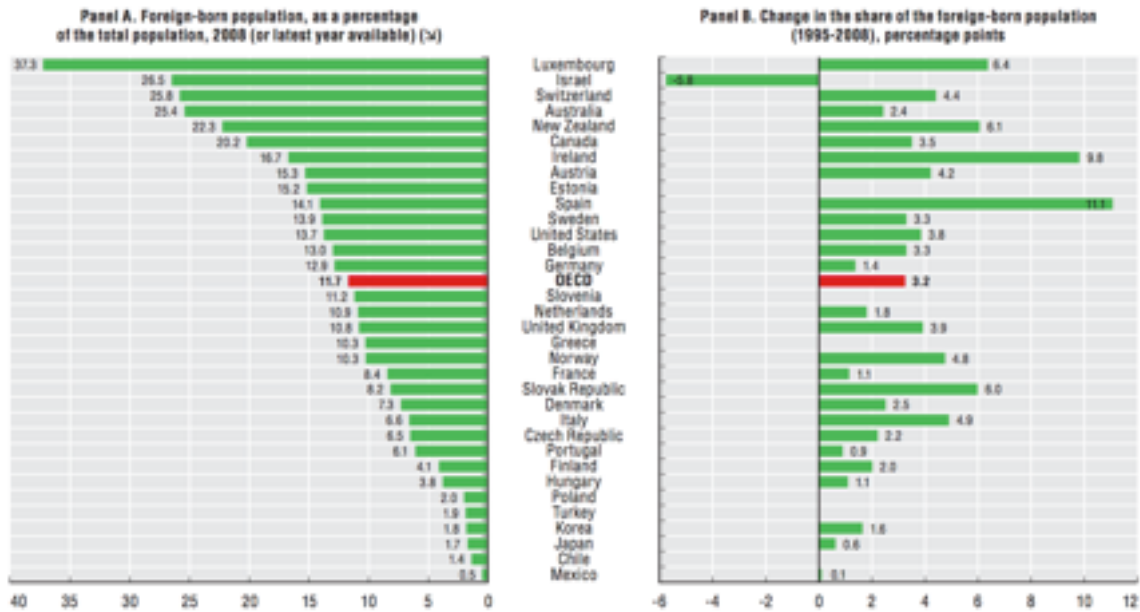
Vanaf 2001 daalde de immigratie naar Nederland sterk, maar sinds 2006 neemt deze weer toe, zij het op een lager niveau dan destijds. Hoewel de groei de afgelopen twee jaar wat minder is geworden door de economische crisis, blijft het aantal immigranten een stijgende lijn vertonen. Hoewel vaak wordt aangenomen dat het positieve migratiesaldo veroorzaakt wordt door niet-westerse migranten, zijn het juist de westerse migranten die de laatste jaren naar Nederland trekken. Het positieve migratiesaldo wordt vrijwel geheel veroorzaakt door immigratie uit de landen van de Europese Unie (het meest uit Polen).

Bron: Jaarrapport Integratie 2011, SCP 2011

1.3 Feit: Nederland heeft een gemiddeld aandeel migranten in vergelijking met de OESO-landen

Uit het OESO-rapport Society at a Glance 2011 blijkt dat Nederland niet extreem veel migranten heeft vergeleken met andere ontwikkelde landen. We zitten met een aandeel 10,9% zelfs onder het gemiddelde van de OESO-landen. Wat opvalt is dat de OESO alleen de migranten telt die zijn geboren in een ander land dan waar ze nu wonen, wat in Nederland eerste generatie allochtoon zou heten. 'Tweede generatie allochtonen' worden niet geteld in het OESO document.

GE3.1. The foreign-born population is a large minority in some OECD countries and increased significantly over the last 13 years

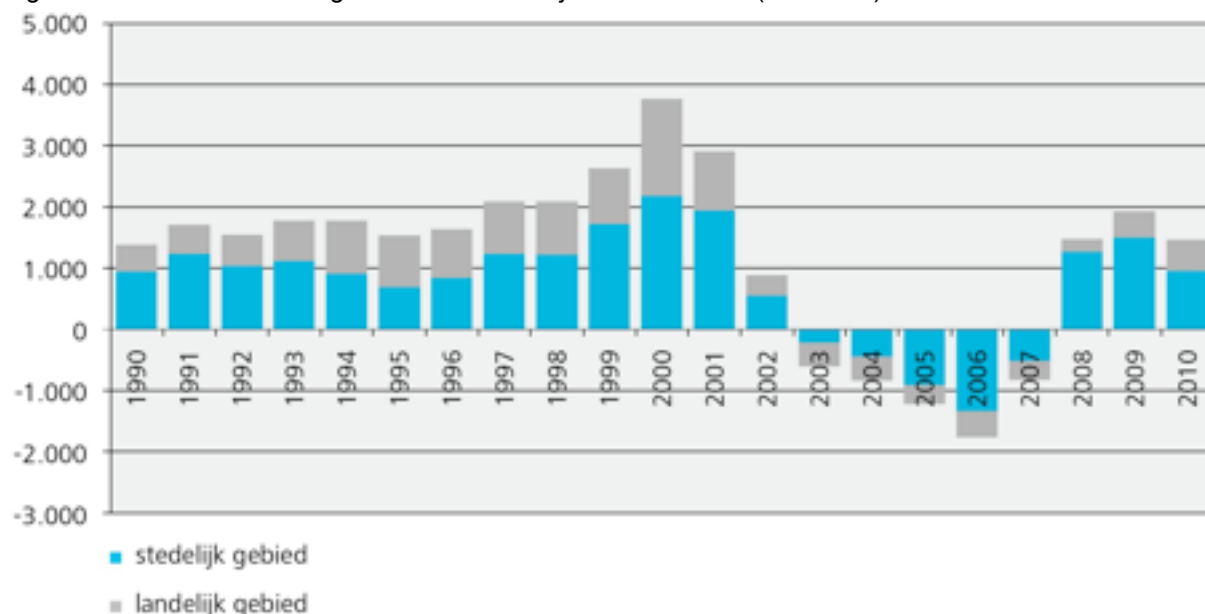

Bron: *Society at a glance 2011 (OECD, 2011)*

1.4 Feit: Het Overijsselse migratiesaldo volgt het Nederlandse beeld

Het migratiesaldo wordt berekend door te meten hoeveel mensen zich uit het buitenland in Overijssel vestigen en hoeveel mensen uit Overijssel vertrekken naar het buitenland. Momenteel is er sprake van een afnemend (maar nog altijd positief) migratiesaldo in Overijssel: In 2010 ligt het buitenlandse migratieoverschot met 1.455 iets lager dan in 2009. Het grootste deel van de migranten (65%) heeft zich gevestigd in het stedelijk gebied. Over de afgelopen vijf jaar hebben zich per saldo 6.500 migranten in Overijssel gevestigd. De gevolgen van verbeterende of verslechterende economische perspectieven, een meer of minder strikt toelatingsbeleid en de toetreding van nieuwe lidstaten tot de Europese Unie zijn op de buitenlandse migratiebalans van Overijssel van invloed. Het Overijsselse beeld wijkt daarmee niet af van het landelijke.

Figuur 2.4-3 Buitenlands migratiesaldo in Overijssel 1990-2010 (aantallen)

Bron

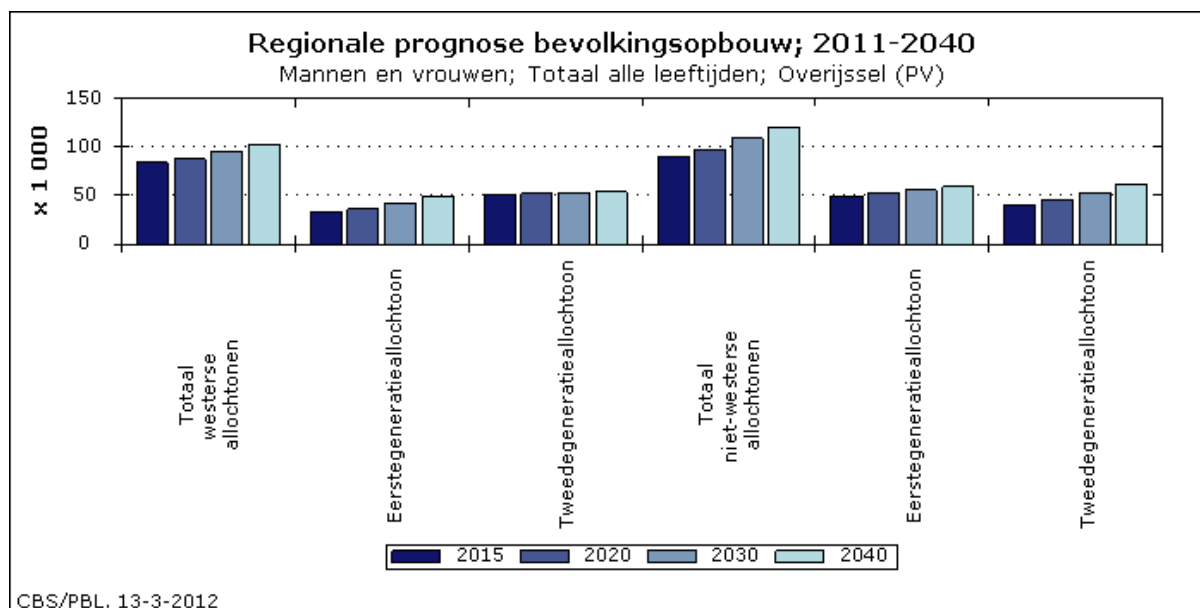
Staat van Overijssel 2011 (Provincie Overijssel, 2011)

1.5 Feit: Het aantal allochtonen neemt toe, vooral in de steden.

Niet alleen het migratiesaldo heeft invloed op de diversiteit van de bevolking, kinderen van allochtone ouders worden ook tot de groep (tweede generatie) allochtonen gerekend.

In Nederland wordt tot 2025 een groei verwacht van ongeveer 600.000 inwoners. Deze komt volledig voor rekening van de allochtone bevolking: het aantal westerse allochtonen neemt toe met zo'n 300.000, het aantal niet-westerse met 500.000. Hiertegenover staat een daling van het aantal autochtone inwoners met 200.000. De groei van het aantal allochtone inwoners vindt vooral plaats in de Randstad. In Overijssel neemt het aantal allochtone inwoners licht toe, tot ongeveer 100.000 in 2025.

In de periode 2011-2040 neemt zowel het aantal westerse en niet-westerse allochtonen toe, zoals in onderstaande grafiek te zien is. Alleen het aantal tweede generatie westerse allochtonen blijft enigszins gelijk.

Bron:

Staat van Overijssel, 2011

1.6 Feit: De meeste allochtonen in Nederland komen uit Indonesië, Duitsland en Turkije

Zoals onderstaande tabel laat zien, zijn de Indonesiërs, Duitsers en Turken de grootste groepen immigranten in Nederland. De Marokkaanse en Surinaamse groepen zijn bijna even groot. Het aandeel allochtonen is tussen 1996 en 2009 bijna 4% gestegen.

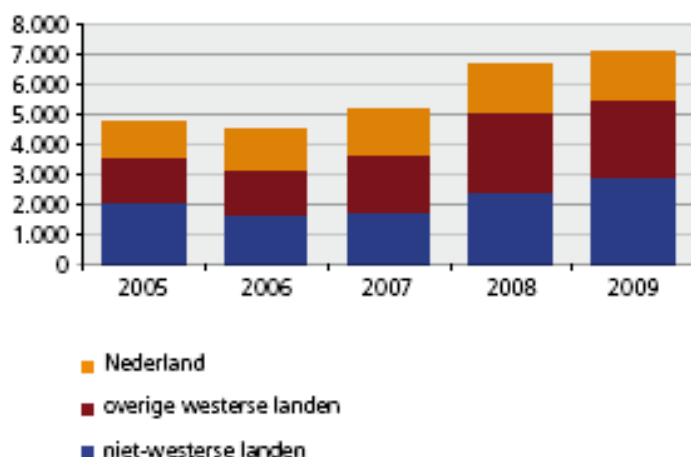
Tabel 1: Top-15 geboortelanden van allochtonen in Nederland (1ste en 2de generatie)

1996			2009		
	Aantal	%		Aantal	%
Totaal Bevolking	15.493.889	100,0	Totaal Bevolking	16.485.787	100,0
Totaal Allochtonen	2.498.715	16,1	Totaal Allochtonen	3.287.706	19,9
1 Indonesië	411.622	2,7	1 Indonesië	384.497	2,3
2 Duitsland	411.504	2,7	2 Duitsland	379.559	2,3
3 Suriname	280.615	1,8	3 Turkije	378.330	2,3
4 Turkije	271.514	1,8	4 Marokko	341.528	2,1
5 Marokko	225.088	1,5	5 Suriname	338.678	2,1
6 België	111.228	0,7	6 Nederlandse Antillen en Aruba	134.774	0,8
7 Nederlandse Antillen en Aruba	86.824	0,6	7 België	112.600	0,7
8 Verenigd Koninkrijk	65.663	0,4	8 Verenigd Koninkrijk	77.550	0,5
9 Ex-Joegoslavië	55.887	0,4	9 Ex-Joegoslavië	76.269	0,5
10 Italië	31.484	0,2	10 Polen	68.844	0,4
11 Spanje	28.421	0,2	11 China	50.377	0,3
12 Frankrijk	26.051	0,2	12 Irak	49.202	0,3
13 Polen	25.125	0,2	13 Voormalige Sovjet Unie	44.392	0,3
14 China	23.471	0,2	14 Italië	38.355	0,2
15 Verenigde Staten van Amerika	22.730	0,1	15 Afghanistan	37.709	0,2

Bron: NiDI, 2010

Ruim 40% van de migranten die zich in Overijssel hebben gevestigd is geboren in een niet-westerse land. Binnen deze groep kunnen een aantal landen worden uitgesplitst, maar de overgrote groep valt in de categorie 'overige niet-westerse landen'. Van de niet-westerse immigranten is 7% geboren in Turkije. Daarnaast is er in de afgelopen jaren een lichte toename van niet-westerse immigranten geboren op de Nederlandse Antillen (6% in 2009). De migranten die afkomstig zijn uit westerse landen zijn niet verder onder te verdelen naar geboorteland.

Figuur 2.4-4 Geboorteland buitenlandse immigranten 2005-2009 (aantallen)

Bron: CBS

Bron: Staat van Overijssel 2011 (Provincie Overijssel, 2011)

1.7 Feit: Het aantal migranten uit de MOE-landen neemt toe.

Het aantal personen van westerse afkomst is sinds 2000 met 112.000 toegenomen. Grote ontwikkelingen zijn te zien bij personen afkomstig uit de Midden- en Oost- Europese landen (moe-landen¹) die in 2004 of 2007 tot de Europese Unie zijn toetreden.

Hun aantal steeg van 58.000 in 2000 naar 126.000 in 2009. De grootste stijging is te zien vanaf 2007, toen vanaf 1 mei geen tewerkstellingsvergunning (twv) meer nodig was voor werknemers uit Polen, Hongarije, Slowakije, Tsjechië, Slovenië, Estland, Letland en Litouwen. Hoewel Bulgaren en Roemenen nog niet zonder twv in Nederland mogen werken, nam ook hun aantal na toetreding tot de EU in 2007 toe. Het gaat hier altijd om personen die zich ingeschreven hebben in de gemeentelijke basisadministratie (gba). Immigranten die korter dan vier maanden in Nederland verblijven, hoeven zich niet in de gba in te schrijven en zijn dan ook niet in bovenstaande cijfers opgenomen.

De Nederlandse goederenhandel met Polen is ook flink gestegen: De invoer steeg in 2010 met 29 procent tot 4,6 miljard euro. De uitvoer groeide met 24 procent en bedroeg 7,4 miljard euro. Deze toenames liggen ruim boven de toename van de totale Nederlandse goederenhandel. De totale in- en uitvoer steeg in 2010 met respectievelijk 21 en 20 procent in vergelijking met 2009.

De verwachting van het NIDI (2010) is dat het aantal 2e generatie MOE-landers zal oplopen van 32.000 in 2009 tot een aantal dat zal liggen tussen 113.000 en 220.000 immigranten in 2040. Het grootste motief voor immigratie uit MOE-landen is arbeid. Op de tweede plaats komen huwelijk- en gezinsmotieven. MOE-landers bestaan uit twee verschillende groepen:

- Een groep die al lang in Nederland woont. Deze groep bestaat voornamelijk uit vrouwen en hoogopgeleiden.
- Laagopgeleide migranten die na EU-toetreding naar Nederland migreerden en een korte verblijfsduur intentie hebben. Ze wonen samen met meerdere landgenoten in een huis, appartement of caravan. Ze geven zo min mogelijk geld uit in Nederland zodat ze meer geld mee terug kunnen nemen naar het land van herkomst

Nederland is geen belangrijk land van bestemming voor migranten uit MOE-landen. In 2006 koos bijvoorbeeld 2,4 % van de Poolse migranten voor Nederland terwijl 41% van de Poolse migranten koos voor Duitsland en 17% koos voor het Verenigd Koninkrijk (Groenewold & de Beer, 2010, p.6).

MOE-landers die ingeschreven staan in het GBA wonen sterk geconcentreerd in West- en Zuid-Nederland (voor een deel in de grote steden, voor een deel in de plattelandsgebieden). Deze woonlocaties zijn verklaarbaar vanuit de werkgelegenheid waarin zij veel werkzaam zijn. Aan de ene kant de tuinbouw in diverse regio's anderzijds in de grote steden (met name in Rotterdam en Den Haag).

Cijfers over de immigratie van MOE-landers op provinciaal niveau hebben we nog niet gevonden.

Bronnen:

Dagevos, J. (2011). Poolse migranten in Nederland. Den Haag: SCP

Toekomstverkenning allochtonen uit Midden- en Oost-Europa (MOE-landen). NIDI, 2010

Polen: forse stijging handel in 2010 (CBS, 2012)

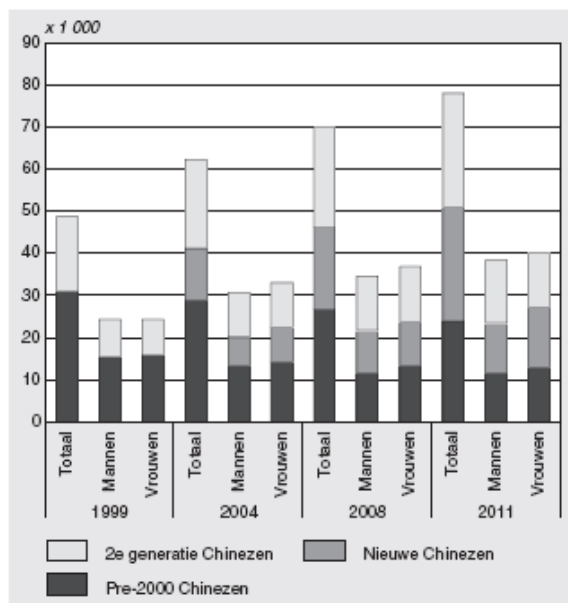
<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/internationale-handel/publicaties/belangrijkste-handelspartners-nederland/2011-polen-ih-2009.htm?RefererType=RSSItem>

1.8 Feit: Het aantal Chinezen in Nederland groeit sterk

Het afgelopen decennium is het aantal Chinezen in Nederland bijna verdubbeld. De groei hangt deels samen met de geboorte van tweede generatie Chinezen. Maar belangrijker nog is dat in de loop van het eerste decennium bijna 25 duizend Chinezen voor werk en/of studie naar Nederland zijn gekomen. Hiermee is de Chinese bevolkingsgroep qua omvang de vijfde groep niet-westerse allochtonen in Nederland geworden.

Veel Chinese migranten die zich voor het jaar 2000 in Nederland vestigden, de pre-2000 Chinezen, kwamen voor werk of vanwege gezinsvorming/gezinshereniging. De migranten die in het nieuwe millennium naar Nederland zijn gekomen, de nieuwe Chinezen, zijn hier relatief vaak voor studie. Verder herbergt de groep van nieuwe Chinezen vrij veel hoogopgeleide arbeidskrachten, de zogeheten kennismigrant. De nieuwe Chinezen onderscheiden zich daarmee duidelijk van de pre-2000 generatie. Daarom worden ze in dit artikel in afzonderlijke paragrafen behandeld.

1. Chinezen in Nederland

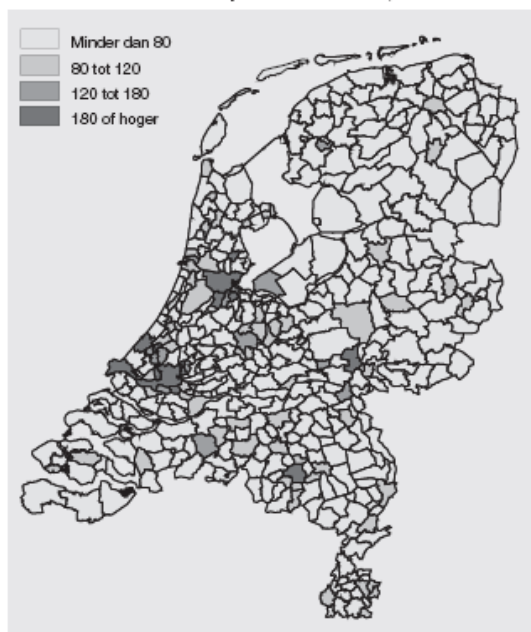

Chinezen wonen overal in Nederland, maar toch vooral in de grotere steden. Zo was in 2008 37 procent van de pre- 2000 Chinezen woonachtig in Rotterdam, Amsterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven en Arnhem, tegenover slechts 15 procent van de gehele bevolking van Nederland. De genoemde steden zijn, met uitzondering van Utrecht, prominent zichtbaar op de kaart die de concentratie-index weergeeft (*kaart 1*). Utrecht valt met een index van 178 net buiten de hoogste klasse van 180 of hoger.

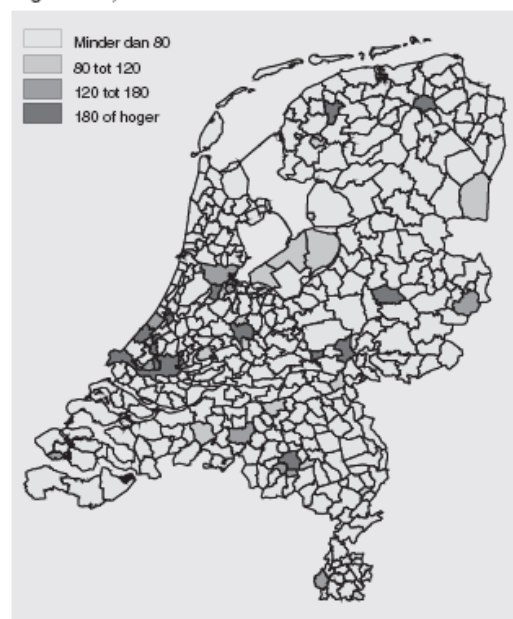
Ook de nieuwe generatie Chinezen woont meestal in een grote stad (*kaart 3*). De Randstad blijft populair, maar ook de hoge concentratie Chinezen in enkele studentensteden zoals Eindhoven (Technische Universiteit Eindhoven), Wageningen (Wageningen University and Research), Groningen (Rijksuniversiteit Groningen), Delft (Technische Universiteit Delft) en Leeuwarden (onder meer NHL Hogeschool) valt op. In *kaart 4* is de concentratie-index per wijk van de nieuwe Chinezen in Delft weergegeven. Zo is te

zien dat de wijken Voorhof en Wippolder geliefde wijken zijn voor de nieuwe Chinezen. Dit zijn wijken met relatief goedkope woningen waar veel jonge mensen, alleenstaanden en studenten wonen.

1. Concentratie-index van pre-2000 Chinezen, 2008

3. Concentratie-index van de nieuwe Chinezen naar gemeente, 2008

Bron: *Chinezen in Nederland in het eerste decennium van de 21ste eeuw*, CBS 2012

1.9 Mythe: Verplichte inburgering werkt niet

Sinds 1998 kent Nederland verplichte inburgering voor nieuwe migranten die zich in Nederland willen vestigen. In 2007 is met de invoering van de Wet inburgering (Wi) de inburgeringsplicht uitgebreid naar alle migranten in Nederland, ook naar degenen die al langere tijd in Nederland wonen. Gemeenten zijn er redelijk goed in geslaagd verplichte inburgeraars te bereiken: eind 2009 was circa twee derde van de 220.000 oudkomers ingestroomd in het inburgeringsproces. Ingestroomd betekent in dit geval dat personen een inburgeringstraject hebben gekregen van de gemeente of door de gemeente zijn gehandhaafd en verder op eigen kracht moeten inburgeren.

Eind 2009 had een kwart van de deelnemers aan een inburgeringstraject het inburgeringsexamen gedaan. In 2010 is het aantal afgelegde examens flink toegenomen. Bijna drie kwart van de examenkandidaten slaagt bij de eerste poging. Met het slagen laten inburgeraars zien dat zij over een minimaal taalniveau beschikken. Dat is een winstpunt vergeleken met de verplichte inburgering in de periode 1998-2006, toen alleen een inspanningsverplichting gold en geen resultaatverplichting. Inburgeraars zijn zelf overwegend positief over de inburgering. Zij benadrukken de bijdrage aan de taalbeheersing, het zelfvertrouwen en het opbouwen van sociale netwerken. Ook kwantitatief onderzoek bevestigt dat inburgering een positief effect heeft op de beheersing van het Nederlands.

Bron: Jaarrapport Integratie 2011, SCP 2011

1.10 Feit: Er is sprake van een grote diversiteit tussen de migrantengroepen

Vaak wordt gesproken over 'de allochtoon' of 'de niet-westerse allochtoon'. Achter deze term gaat echter een grote hoeveelheid aan diversiteit schuil. Er zijn verschillende migrantengroepen in Nederland en de situatie van die groepen is ook divers. Sommige groepen hebben het moeilijker op de arbeidsmarkt of in het onderwijs dan anderen. In het Jaarrapport Integratie 2011 maakt het SCP de stand op voor de grootste niet-westerse migrantengroepen in Nederland:

Turks-Nederlanders maken carrière maar hebben wel een (taal)achterstand in het onderwijs. Hun deelname aan hoger onderwijs neemt wel substantieel toe. Veel Turkse Nederlanders zijn actief als zelfstandig ondernemer.

Marokkaans-Nederlanders doen het goed in het onderwijs en hebben vaak een vaste baan. Er is echter ook een relatief grote groep werklozen. Na Antilliaanse Nederlanders staan Marokkaanse Nederlanders bovendien het vaakst als verdachte geregistreerd. Dit geldt vooral voor de minderjarige jongens.

Er is een groep Antilliaans-Nederlanders die het heel goed doet, maar ook een groep met veel problemen. Degenen die al lang in Nederland wonen doen het erg goed en dat geldt ook voor hun kinderen. Maar problematisch is de positie van de Antilliaanse Nederlanders die recenter naar Nederland migreerden. In deze groep heerst een hoge werkloosheid, is veel uitkeringsafhankelijkheid en is een enorme oververtegenwoordiging in de criminaliteit.

De groep Surinaams-Nederlanders heeft de minst ongunstige situatie van de niet-westerse migrantengroepen. Zo is de werkloosheid relatief laag, hebben zij vaak een betaalde baan en is de economische zelfstandigheid hoog. De leerprestaties in het basisonderwijs en de verbetering van het beroepsniveau verlopen minder goed dan andere migrantengroepen. De Surinaamse groep heeft wel de naam geïntegreerd te zijn, maar helemaal terecht is dat niet.

De Chinese groep in Nederland neemt een aparte positie in. Het meest karakteristieke is wel dat zij het vooral op eigen kracht lijken te doen. Velen van hen zijn zelfstandig ondernemer, en hun uitkeringsafhankelijkheid is uitermate laag. Met name jonge Chinese Nederlanders hebben uitstekende perspectieven in Nederland. Dit heeft alles te maken met hun goede prestaties in het onderwijs. Tevens ligt het aandeel jongeren van Chinese origine met een verwijzing naar Halt zeer laag. Autochtone Nederlandse jongeren laten hier een ongunstiger beeld zien.

Bronnen:

Jaarrapport Integratie 2011, SCP 2011

Jaarrapport Integratie 2009, SCP 2009

Evenredigheid

Het SCP heeft in het jaarrapport integratie onderzocht hoe ver niet-westerse migranten in Nederland af staan van evenredigheid. Het ligt voor de hand dat migranten met hun minder gunstige achtergrondkenmerken niet op gelijke hoogte staan met autochtonen. Maar verdwijnen de achterstanden als je corrigeert voor deze minder gunstige achtergrondkenmerken? Als dat zo is kun je spreken van evenredigheid en nemen migranten eenzelfde positie in als een vergelijkbare categorie autochtone Nederlanders. Om vast te stellen of er sprake is van evenredigheid, heeft het SCP gebruik gemaakt van decompositieanalyses voor vier belangrijke integratiedomeinen, te weten opleiding, werk, wonen en criminaliteit. Daarmee kan worden vastgesteld waar de achterstand het meest hardnekkig is en welke factoren hierbij een rol spelen.

Bron: Jaarrapport Integratie 2011, SCP 2011

1.11 Feit: Het opleidingsniveau van migranten stijgt sneller dan onder autochtone Nederlanders

Het opleidingsniveau onder migranten stijgt, en sneller dan onder autochtone Nederlanders.

Het verschil in opleidingsniveau tussen de vier grootste migrantengroepen en autochtone Nederlanders is nog steeds aanzienlijk als we kijken naar mensen die het onderwijs al hebben verlaten. Toch stijgt het opleidingsniveau onder migranten gestaag en sneller dan onder autochtone Nederlanders. Hun opleidingsachterstand neemt dus af. Dit heeft natuurlijk alles te maken met het groter worden van de tweede generatie, die een veel hoger opleidingsniveau haalt dan de eerste generatie.

Bronnen:

Centraal Bureau voor de Statistiek (2010b). De Nederlandse samenleving. Den Haag: CBS

Centraal Bureau voor de Statistiek (2010a). Jaarrapport integratie 2010. Den Haag: CBS

Jaarrapport Integratie 2011, SCP 2011

1.12 Feit: Niet-westerse allochtonen kiezen vaker voor de universiteit dan autochtonen

Niet-westerse allochtone vwo'ers kiezen ook vaker voor een studie op een universiteit terwijl autochtone vwo'ers vaker kiezen voor een Hbo-opleiding (CBS, 2010b, p.134). Opvallend is dat vooral de allochtone vrouwen het heel goed doen. Allochtone vrouwen stromen gemiddeld vaker door naar het hoger onderwijs dan allochtone mannen en zijn steeds vaker hoogopgeleid (CBS, 2010b, p.84). Dit sluit aan bij de algemene trend dat Nederland meer hoogopgeleide vrouwen dan mannen heeft. In Nederland maar ook elders in Europa zijn jonge vrouwen qua opleidingsniveau mannen voorbij gestreefd.

Bronnen:

Centraal Bureau voor de Statistiek (2010b). De Nederlandse samenleving. Den Haag: CBS

Centraal Bureau voor de Statistiek (2010a). Jaarrapport integratie 2010. Den Haag: CBS

Jaarrapport Integratie 2011, SCP 2011

1.13 Feit: In opleidingsniveau en leerprestaties staan niet-westerse migranten dicht bij evenredigheid

Leerlingen uit migrantengroepen presteren ongeveer hetzelfde als autochtonen met dezelfde kenmerken. Deze bevindingen wijzen uit dat er geen processen aan de gang zijn die migrantenkinderen op extra achterstand zetten. Ook halen scholen uit migrantenkinderen ongeveer net zoveel als uit autochtone kinderen.

Twee kenmerken blijken cruciaal te zijn, namelijk het opleidingsniveau van de ouders en het al dan niet in Nederland naar school zijn geweest. Er is dus geen verschil in opleidingsniveau tussen migranten en autochtone Nederlanders die hun opleiding in Nederland hebben genoten en waarvan de ouders een gelijk opleidingsniveau hebben.

Toch blijft er met name in taalprestaties nog een onverklaard verschil. Misschien zit een deel van de verklaring in het feit dat kinderen van niet-westerse herkomst in de vrije tijd weinig Nederlands spreken. Dat gaat ten koste van hun taalvaardigheid in het Nederlands.

Opvallend is dat bij rekenen leerlingen uit migrantengroepen het juist wat beter doen dan vergelijkbare autochtone leerlingen. Wellicht komt dit doordat rekenen minder afhankelijk is van buitenschoolse factoren zoals de voertaal buiten schooltijd.

Bron: Jaarrapport Integratie 2011, SCP 2011

1.14 Feit: Niet-westerse migranten hebben een slechte arbeidsmarktpositie, maar vooral de tweede generatie gaat erop vooruit

Er is sprake van een hoge en toenemende werkloosheid onder niet-westerse migranten. Van de niet-westerse migranten heeft 53% een betaalde baan, tegen 69% van de autochtone Nederlanders. Onder autochtone Nederlanders is in 2010 4,5% werkloos, terwijl dit geldt voor 12,6% van de niet-westerse migranten. De afhankelijkheid van een flexibel dienstverband is bijna twee keer zo groot bij niet-westerse migranten (17%) als bij autochtone Nederlanders (9%). Niet-westerse allochtonen blijken op de arbeidsmarkt kwetsbaarder te zijn voor de recessie dan autochtonen. In vergelijking met een jaar eerder nam tussen september 2008 en september 2009 het aantal niet-westerse allochtonen dat uit een baan naar een andere inkomensbron stroomde sterker toe (30 procent) dan bij autochtonen (16 procent).

Maar de nettoparticipatie is van niet-westerse Nederlanders stijgt en migranten slagen er steeds beter in hoger op de beroepenladder te komen. Dit laatste geldt met name voor de tweede generatie: hun aandeel werkzaam in een beroep op hoog niveau (dus waarvoor een hoog opleidingsniveau is vereist) steeg in tien jaar van 19% naar 25%.

Bron: Jaarrapport Integratie 2011, SCP 2011

1.15 Feit: Allochtone kinderen hebben minder grote kans om in een lage inkomensgroep te blijven dan autochtone kinderen

Ook hebben kinderen van allochtonen een minder grote kans om in een lage inkomensgroep te blijven. Allochtone kinderen hebben namelijk meer kans op opwaartse arbeidsmobiliteit dan autochtone kinderen uit de laagste inkomensgroepen. Een verklaring hiervoor is dat allochtone kinderen zich beter weten los te maken van hun omgeving en meer profiteren van onderwijs dan autochtone kinderen uit de laagste inkomensklassen.

Bron:

Corvers, F., Loo de, I. (2001). Inkomensmobiliteit tussen generaties. ESB, 86^e jaargang, nr. 4301, pagina 263.

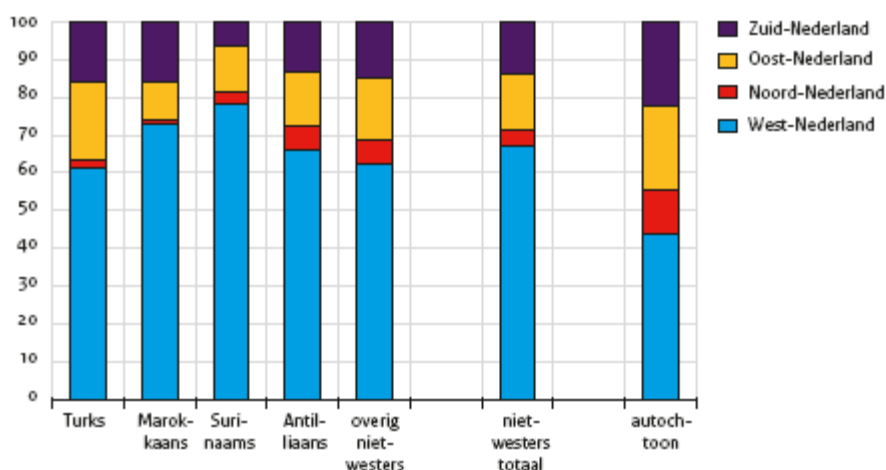
1.16 Feit: Niet-westerse Nederlanders gaan steeds meer buiten de grote steden wonen, maar blijven in de Randstad

Nederlanders van niet-westerse afkomst zijn de laatste tien jaar steeds meer naar de gemeenten rondom de vier grote steden getrokken en dat proces zal naar alle waarschijnlijkheid voortgaan. Het betreft niet alleen Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders, maar ook de andere migrantengroepen. In die randgemeenten doen zich – net als in de steden waar men vandaan komt – opnieuw ruimtelijke concentraties van niet- westerse groepen voor, maar die zijn minder sterk dan in de grote steden zelf.

Alle onderscheiden migrantengroepen zijn veel sterker vertegenwoordigd in West-Nederland, vooral in de vier grote stadsgewesten van Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Dat geldt het meest voor de Surinaamse Nederlanders van wie maar liefst driekwart in West-Nederland woont, op de voet gevolgd door de Marokkaanse Nederlanders. In het patroon van spreiding over de landsdelen is in elf jaar tijd overigens hoegenaamd niets veranderd. In West-Nederland wonen de meeste mensen van niet-westerse origine in of rond de vier grote steden (G4) Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. De groep 'overig niet-westers', onder wie (voormalige) asielzoekers, wonen iets meer gespreid. Asielzoekers met een verblijfsstatus worden sinds 1995 immers vanuit opvangcentra decentraal uitgeplaatst, naar evenredigheid van het aantal inwoners in de gemeenten. Binnen die gemeenten hebben woningcorporaties, volgens de herziene Woningwet, de taak om voor woningen te zorgen (vrom 2005). Eenmaal door de corporaties gehuisveste statushouders verhuizen niet zelden alsnog naar het Westen, waar meer kans op werk is (Van den Tillaart et al. 2000; Kullberg en Nicolaas 2009). Tot de 'overig niet-westerse groepen' behoren behalve statushouders ook studie-, arbeids- en gezinsmigranten, voor wie sowieso geen spreidingsbeleid geldt.

Figuur 8.1

Spreiding van de grootste groepen niet-westerse migranten en hun kinderen over de landsdelen, 2011

Bron: CBS (StatLine)

Bron: Jaarrapport Integratie 2011, SCP 2011

1.17 Feit: Niet-westerse Nederlanders zijn vaker verdachten van een misdrijf

Niet-westerse migranten zijn onverminderd fors oververtegenwoordigd in de verdachtencijfers. Van alle autochtone Nederlanders was in 2009 1% verdacht, tegen 3,8% van de niet-westerse migranten.

Autochtonen vormden in 2009 door hun grotere aantallen absoluut gezien de meerderheid (61,3%) van alle verdachten. Niet-westerse migranten van Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Antilliaanse herkomst vertegenwoordigden 22,2% van alle verdachten; 7,1% was van overig niet-westerse afkomst en 9,4% was een westerse migrant. Gecorrigeerd voor de bevolkingsomvang van de verschillende herkomstgroepen zijn niet-westerse migranten aanzienlijk oververtegenwoordigd in de verdachtencijfers; de ene groep sterker dan de andere. Van alle autochtone Nederlanders was 1% verdacht en van alle migranten met een niet-westerse afkomst 3,8%.

De rangorde van de vier grote migrantengroepen is de afgelopen tien jaar gelijk gebleven. De Antilliaanse Nederlanders zijn het vaakst verdacht (6,0%), gevolgd door de Marokkaanse (5,3%), Surinaamse (4,1%) en Turkse Nederlanders (3,1%). Antilliaans-Nederlandse mannen springen er uit met een verdachtencijfer van 9,4%, op de voet gevolgd door Marokkaans-Nederlandse mannen (8,8%). Vrouwen zijn veel minder vaak verdacht van een misdrijf dan mannen, maar vrouwen van Antilliaanse herkomst zijn opvallend vaak verdacht (3,6%), zelfs vaker dan autochtone mannen. Bij Antilliaanse Nederlanders houdt criminaliteit tot op hoge leeftijd aan.

Tabel 9.1

Verdachten naar leeftijd, sekse en etnische herkomst, 2009 (in procenten van betreffende bevolkingsgroep)

	minderjarigen (12-17 jaar)			jongvolwassenen (18-24 jaar)			totale bevolking (≥ 12 jaar)		
	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw
totaal	2,1	3,2	0,8	3,5	5,8	1,1	1,3	2,2	0,5
Turks	3,6	6,1	1	5,6	9,8	1	3,1	5,4	0,7
Marokkaans	7,5	12,6	2,1	11,2	19,5	2,8	5,3	8,8	1,5
Surinaams	4,5	7	2	7,3	12	2,7	4,1	7	1,5
Antilliaans	6,9	10	3,6	8,5	13,3	3,9	6	9,4	2,7
overig niet-westers	3,5	5,5	1,4	4,6	7,6	1,3	2,7	4,3	0,9
niet-westers totaal	4,7	7,6	1,7	6,8	11,4	2	3,8	6,2	1,3
autochtoon	1,5	2,3	0,6	2,8	4,6	0,8	1	1,7	0,4

Bron: CBS/KLPD (HKS '09)

De inkomenspositie van het huishouden waartoe de jongeren behoren levert de belangrijkste bijdrage voor het verschil, maar ook het opleidingsniveau van de jongere zelf en de stedelijkheid zijn belangrijke factoren. Voor jongeren van Marokkaanse en Antilliaanse herkomst verklaren deze factoren echter maar een klein deel van de veel hogere criminaliteitscijfers. Voor een deel komt dit doordat het SCP belangrijke factoren in de analyse mist, zoals schooluitval, gebroken gezinnen, wonen in een achterstandswijk en het opleidingsniveau van de ouders.

Maar het lijkt er op dat ook migratie- en groepsspecifieke factoren een rol spelen, juist omdat er grote verschillen zijn tussen de groepen in het onverklaarde gedeelte. Vaak worden verklaringen gezocht in de cultuur binnen sommige migrantengroepen, zoals normen voor aanvaardbaar gedrag, of in de botsing tussen culturen. Crimineel gedrag zou dan voortkomen uit identiteitsconflicten als de herkomstcultuur moeilijk verenigbaar is met de Nederlandse cultuur: het leven in 'twee werelden'. Dit kan ook verklaren waarom psychische problemen vaker voorkomen onder Marokkaans-Nederlandse jongeren. Ook verschillen in mate van sociale controle (binnen gezinnen en binnen de eigen etnische gemeenschap) worden als factor van belang gezien om verschillen in criminaliteit te duiden.

Bron: Jaarrapport Integratie 2011, SCP 2011

1.18 Feit: Moslims in Nederland gaan steeds minder naar de moskee. Dit geldt vooral voor de jongeren, de hoogopgeleiden. En degenen die maatschappelijk meer participeert in de Nederlandse samenleving, is minder actief in de religieuze sfeer

Uit onderzoek van het SCP blijkt dat er onder moslims in Nederland een brede trend is naar secularisatie, in de zin van een afname van de geloofspraktijk bij de jongeren en de hogeropgeleiden. Van de jongere generaties Turken en Marokkanen zegt nog hooguit één derde elke vrijdag de moskee te bezoeken, tegenover een kleine helft van de oudere generaties. Overigens bezoeken, conform seksspecifieke islamitische verplichtingen, vooral moslimmannen de moskee. De geloofspraktijk in brede zin omvat ook nog andere rituele en sociale vormen van religieuze participatie. Zo zeggen jongeren minder te bidden dan de oudere generatie, en speelt ook hun sociale leven zich meer buiten de religieuze sfeer af: zij zeggen minder aan godsdienst te doen, praten er minder over met familie en vrienden, en zijn ook minder actief in het islamitische verenigingsleven dan de generatie van hun ouders.

De grootste afname in de geloofspraktijk stellen we vast bij Turken en Marokkanen met een goede opleiding en met een baan. Wie maatschappelijk meer participeert in de Nederlandse samenleving, is dus minder actief in de religieuze sfeer. Maar ook wie sociaal-cultureel meer aansluiting vindt in die samenleving, praktiseert minder: Turken en Marokkanen die beter de Nederlandse taal beheersen, meer sociale contacten met autochtonen onderhouden, en meer Nederlandse televisie kijken, besteden minder tijd aan de geloofspraktijk. Van belang is tot slot dat ook de normerende invloed van religie in het dagelijks leven van moslims afneemt met een teruglopende geloofspraktijk en een stijgend onderwijsniveau. In het licht van de toenemende gemiddelde verblijfsduur, de voortschrijdende sociale integratie en het stijgende onderwijspeil in Turkse en Marokkaanse populaties, valt te verwachten dat de secularisatie van de islam zich verder doorzet.

Bron: Moslim in Nederland, SCP 2009

2. Economie

Diversiteit en regionale economie

2.1 Feit: Clustering leidt niet direct tot economische groei

Vaak wordt aangenomen dat een ruimtelijke concentratie van economische sectoren samengaat met een hogere regionaal-economische groei. De ruimtelijke nabijheid zou de leerprocessen en de onderlinge concurrentie stimuleren. Een voorbeeld hiervan is Silicon Valley, waar veel hoogtechnologische bedrijven geclusterd zijn. Dit staat ook wel bekend als de clustertheorie. In de studie *'Clusters en economische groei'* van het RPB uit 2007 is onderzocht of er bewijs is voor deze theorie in Nederland. De belangrijkste conclusie van deze studie is dat die veronderstelling in Nederland in het algemeen niet op gaat. Of regionale clustering leidt tot economische groei is sterk verschillend per sector en afhankelijk van welk ruimtelijk schaalniveau wordt genomen. Sectorale variëteit draagt wel bij aan de gemeentelijke werkgelegenheidsgroei.

In het genoemde rapport worden twee indicatoren van sectorale variëteit onderscheiden: ongerelateerde en gerelateerde variëteit. Deze indicatoren zijn eigenlijk een verfijning van het meten van clusters en wordt gebruikt om clustering te meten op basis van het relatieve aandeel werkgelegenheid in de sector in het gemeentelijke en regionale totaal. Het onderzoeken van clusters op basis van de werkgelegenheid is significant, normaal concentreren metingen zich op vestigingen.

- **Ongerelateerde variëteit geeft weer in hoeverre de werkgelegenheid in een regio gespreid is over verschillende sectoren.**
- **Gerelateerde variëteit geeft weer in hoeverre de werkgelegenheid in een regio gespreid is over verschillende sectoren, EN over meerdere deelactiviteiten.**

Een hoge score op gerelateerde variëteit betekent sterke economische groei

Een hoge score op ongerelateerde variëteit betekent niet direct een economische groei

Bron:

Clusters en economische groei, Anet Weterings, Frank van Oort, Otto Raspe en Thijs Verburg, Ruimtelijk Planbureau, 2007

2.2 Feit: In Overijssel is sprake van een hoge mate van ongerelateerde diversiteit (variëteit). Dit vermindert het risico op recessie, maar draagt niet bij aan economische groei

Het RPB onderzocht voor eerdergenoemde studie de samenhang tussen clusters en economische groei voor verschillende sectoren.

De ruimtelijke patronen van gerelateerde en ongerelateerde diversiteit (of variëteit) in Nederland verschillen sterk van elkaar (zie figuren 10 en 11). Met name gemeenten in Overijssel, Gelderland en Brabant kennen een hoge mate van ongerelateerde variëteit. Die regio's kennen dus een breed palet van economische activiteiten (hier komen veelal zowel diensten, handel, als industriële activiteiten voor). Voordeel van deze ongerelateerde diversiteit is dat Overijssel minder gevoelig is voor economische recessie (zie voorgaande feit). Een nadeel van ongerelateerde diversiteit is dat het niet bijdraagt aan regionaal economische groei.

Gerelateerde variëteit heeft een duidelijk verband met de mate van urbanisatie en blijkt vooral in de grote steden en omliggende regio's hoog te zijn. Hoe meer bedrijven er in een gemeente zijn gevestigd, hoe groter de kans is dat de bedrijven verdeeld zijn over meerdere subsectoren. Alleen Den Haag blijft enigszins achter wat betreft gerelateerde variëteit; dit hangt samen met het relatief hoge aandeel werkgelegenheid in openbaar bestuur. Daarnaast kennen ook de gemeenten in Noord-Brabant en Gelderland hoge scores op de indicator voor gerelateerde variëteit.

Figuur 10: Ongerelateerde variëteit

Figuur 11: Gerelateerde variëteit

Bron:

Clusters en economische groei, Anet Weterings, Frank van Oort, Otto Raspe en Thijs Verburg, Ruimtelijk Planbureau, 2007

De economische kracht van de Noordvleugel van de Randstad, Otto Raspe, Anet Weterings en Frank van Oort, PBL (2010)

2.3 Feit: Clustering op lokaal niveau in combinatie met diversiteit op regionaal niveau draagt het meest bij aan economische groei

Voor het ruimtelijk schaalniveau geldt dat ALS clustering (vooral in de kennisdiensten, ict en logistiek) bijdraagt aan algemene economische groei, dat overwegend gebeurt op lokaal niveau, *in combinatie met sectorale variëteit op een hoger schaalniveau*.

Clustering en variëteit dragen dus tegelijkertijd bij aan lokale groei, maar werken wel op een verschillend ruimtelijk schaalniveau.

Dit betekent dat het voor individuele gemeenten raadzaam is om het economische profiel bovengemeentelijk af te stemmen. Een dergelijke regionale afstemming blijkt in de praktijk in te druisen tegen veel lokale autonome ontwikkelingsvisies.

Bron: Clusters en economische groei, Anet Weterings, Frank van Oort, Otto Raspe en Thijs Verburg, Ruimtelijk Planbureau, 2007

2.4 Feit: Het zijn specifieke omstandigheden die clustersucces bepalen en clusters kunnen niet worden gecreëerd

In de onderzochte hoofdsectoren en sleutelgebieden is geen sprake van een positieve samenhang tussen clustering en werkgelegenheidsgroei in die sectoren. Toch is de werkgelegenheid in de hightech (Eindhoven en Stadsregio Arnhem-Nijmegen), de financiële en zakelijke diensten (regio Utrecht en Zuidoost-Drenthe) en de ict (Groot-Amsterdam en Zuidwest-Friesland) bovengemiddeld gegroeid. Deels betreft dit regio's die het ministerie van ez heeft aangewezen als de 'pieken' van deze sectoren. De vraag komt daarmee op of de regionale verschillen in werkgelegenheidsgroei veroorzaakt worden door specifieke ruimtelijke omstandigheden.

De genoemde regio's hebben echter onderling weinig overeenkomsten die kunnen verduidelijken waarom juist zij een bovengemiddelde groei vertonen. Bovendien komen andere regio's die bekend staan om hun concentratie van een bepaalde sector of die ooit beleidsmatig als uniek zijn aangewezen, niet naar voren als regio's met een eigen momentum. Zo kennen de sectoren logistiek, chemie, creatieve industrie en tuinbouw géén regio's die in de periode 1996-2004 een significante bovengemiddelde groei hebben doorgemaakt. Dit is op zich opmerkelijk, omdat juist voor deze sectoren een dominante ruimtelijke clustering wordt verondersteld. Denk bijvoorbeeld aan het Westland voor de sector tuinbouw, of de mainports in het geval van de sector logistiek.

Het is dus lastig vast te stellen wat de precieze mix is van de achterliggende succesfactoren van bepaalde clusters. Unieke lokale omstandigheden lijken het succes van clusters te bepalen; dat succes is geen garantie voor succes in andere regio's.

Kortom: het is verre van eenduidig hoe het stimuleren van clustering van sectoren kan leiden tot regionaal-economische groei, omdat de samenhang tussen clustering en economische groei inhoudelijk en ruimtelijk bijzonder complex is. De op basis van internationale concurrentiepositie geselecteerde sectoren (de sleutelgebieden) zijn niet automatisch regionale groeimotoren. Clusters kunnen dus niet worden opgelegd of door beleidsmakers worden gecreëerd. Daarvoor zijn clusters te weinig maakbaar én zijn er geen gouden regels die de veronderstelde clusterpotenties rechtvaardigen.

Bron: Clusters en economische groei, Anet Weterings, Frank van Oort, Otto Raspe en Thijs Verburg, Ruimtelijk Planbureau, 2007

Inkomen

2.5 Feit: Nederland heeft een relatief lage inkomensongelijkheid, maar de inkomensongelijkheid is wel toegenomen

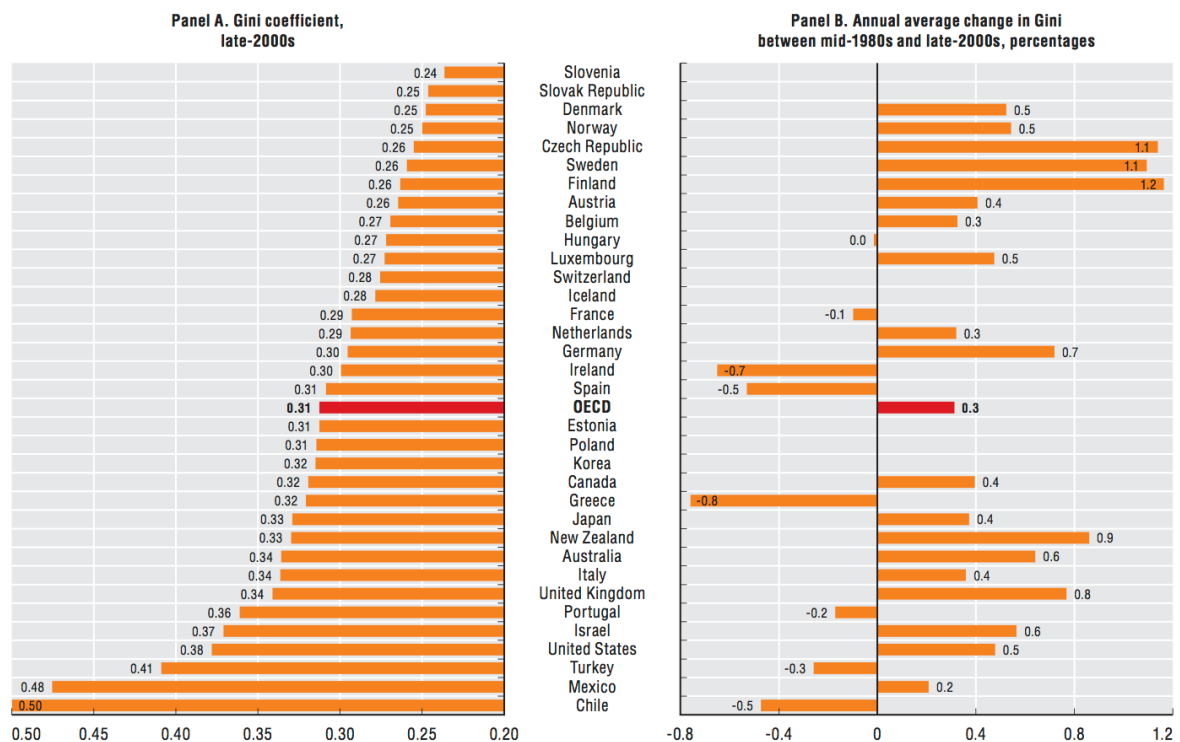
De OECD berekende de mate van inkomensongelijkheid in de OESO-landen. Nederland zit onder het gemiddelde betreffende de mate van inkomensongelijkheid (linker grafiek in onderstaande figuur). In de rechter grafiek is te zien dat de inkomensongelijkheid wel is toegenomen in Nederland, namelijk met 0,3 %. Voor de meeste OESO-landen geldt overigens een toename van inkomensongelijkheid. De redenen daarvoor zijn:

- De (10%) hoogste inkomens zijn gestegen, terwijl de (10%) laagste inkomens gelijk zijn gebleven.
- De afgelopen jaren zijn, vooral in de EU, protectionistische maatregelen afgeschaft of verminderd, waardoor er meer concurrentie is voor laagopgeleiden (lagere inkomens).
- Op demografisch gebied is er met name een sterke toename van alleenstaanden (ouderen) en eenoudergezinnen. Een belangrijke factor in Nederland, is de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen, die vooral in deeltijdwerk tot uitdrukking is gekomen en daarmee gevolgen heeft gehad voor de ongelijkheid van inkomens van huishoudens.
- De samenstelling van huishouden is veranderd: mannen en vrouwen met een hoog inkomen trouwen vaker met elkaar dan dat iemand met een hoog inkomen met iemand met een laag inkomen trouwt

Begin jaren negentig nam de inkomensongelijkheid tussen huishoudens licht af, maar vanaf 1997 is weer een licht stijgende tendens te zien. Dat komt doordat er enerzijds sprake is van een groeiend aantal tweeverdieners, met veelal hogere inkomens, en anderzijds een groter aandeel alleenstaanden, met een doorgaans gering inkomen.

Een van de oorzaken voor het groeiend aantal tweeverdieners is de toenemende arbeidsdeelname van vrouwen. Daarnaast werd de groep alleenstaanden, mede door de vergrijzing, steeds groter.

EQ1.1. Income inequality has been rising

Bron: Society at a glance 2011 (OECD, 2011)

De inkomensongelijkheid in ons land is laag vergeleken met andere Europese landen. In de Scandinavische landen zijn de inkomensverschillen het kleinst. In Griekenland en Portugal, maar ook in de Baltische landen en Polen, zijn de inkomensverschillen relatief groot.

Bronnen:

De Nederlandse Samenleving 2010, CBS 2010

Inkomensongelijkheid in de eenentwintigste eeuw, DNB 2006

Society at a glance 2011 (OECD, 2011)

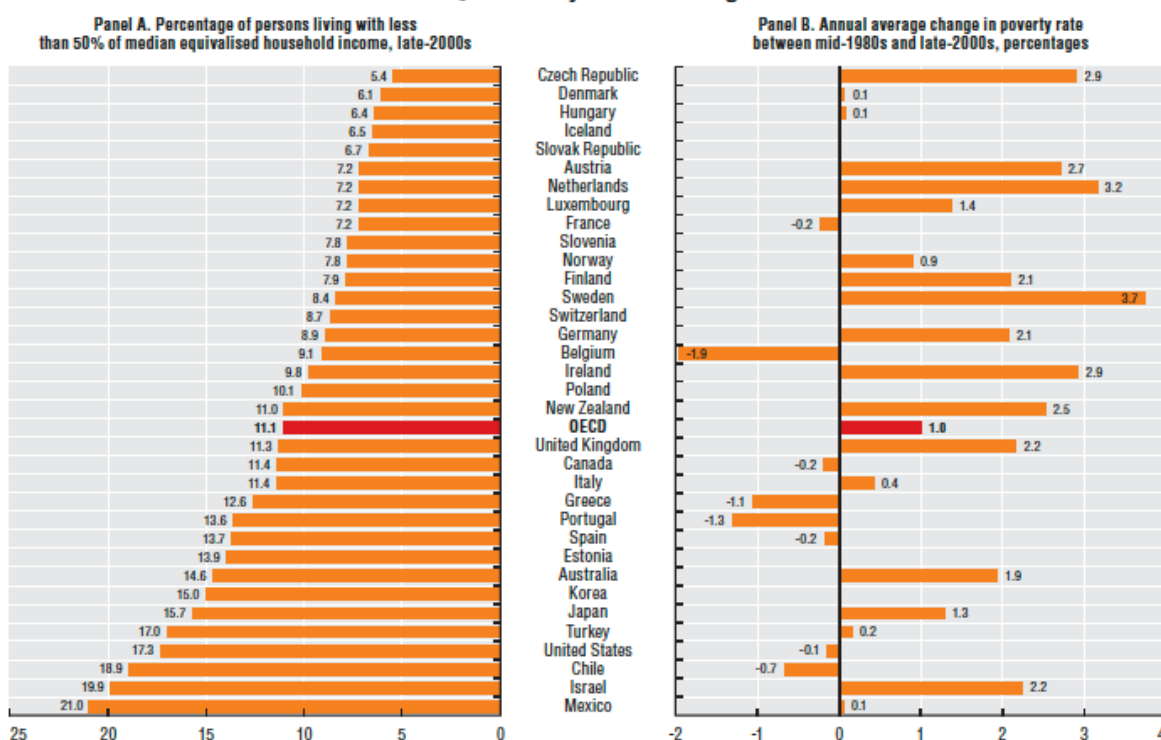
Inkomen verdeeld, SCP 2003

2.6 Feit: De armoede in Nederland is toegenomen

De OESO heeft gemeten hoeveel procent van de bevolking deel uit maakt van de onderkant van de inkomendistributie in een land. Nederland kent relatief weinig armoede, maar er is de afgelopen jaren wel een stijging geweest van het aantal in armoede levende mensen. Daar moet wel bij gezegd worden dat het risico van armen om honger te lijden, ziek te worden of te overlijden minder is in Nederland dan bijvoorbeeld Aziatische of Zuid-Amerikaanse landen.

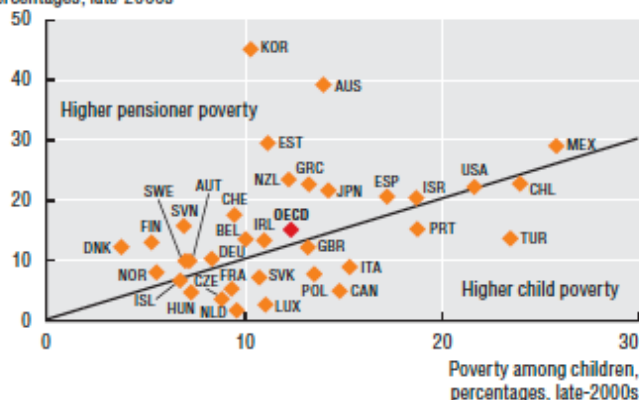
Verder zijn het in Nederland vooral de gepensioneerden en niet de kinderen die risico lopen op armoede. Het OECD onderscheidt gepensioneerden en kinderen als extra kwetsbare groep omdat zij niet kunnen werken om meer te gaan verdienen.

EQ2.1. Poverty has been rising

EQ2.2. Poorer pensioners or poorer children?

Poverty among people of retirement age, percentages, late-2000s

Bron: Society at a glance 2011 (OECD, 2011)

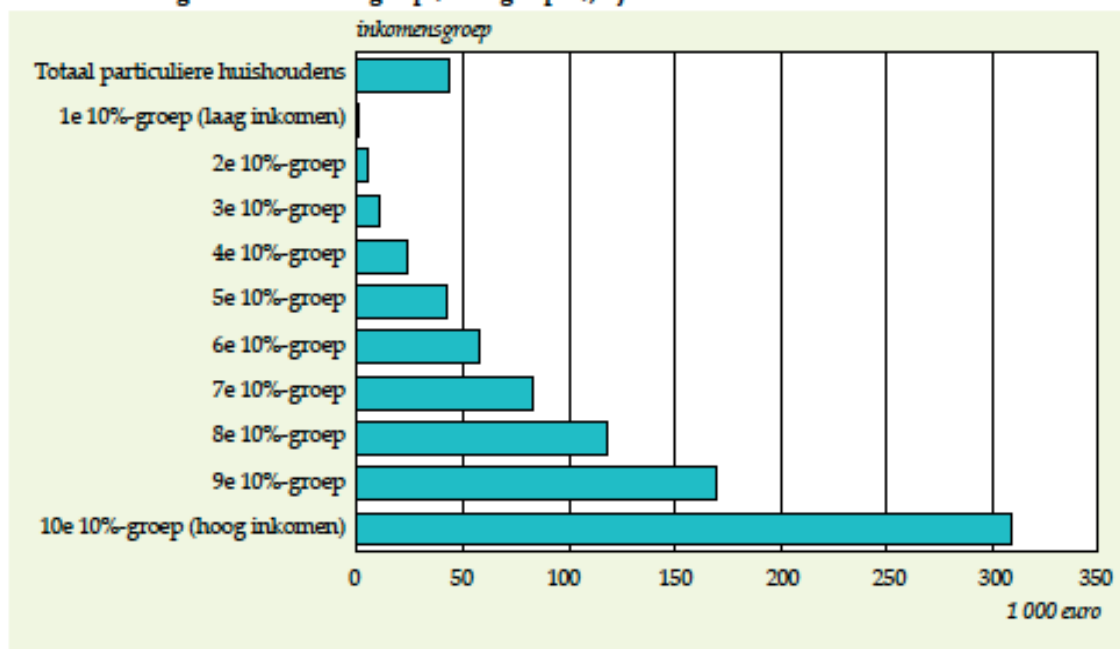
2.7 Feit: 60% van het totale vermogen in Nederland is in bezit van de 10% meest vermogende huishoudens

Het doorsnee vermogen per huishouden kwam begin 2009 uit op 43 duizend euro. Zes procent van de huishoudens had een negatief vermogen, 2 procent was miljonair. De vermogensverdeling is zeer scheef:

- Bijna 60 procent van het totale vermogen was in bezit van de 10 procent meest vermogende huishoudens. Hun doorsnee vermogen bedroeg 634 duizend euro..
- De 10 procent minst vermogende huishoudens had meer schulden dan bezittingen en daardoor een negatief vermogen. Het doorsnee vermogen voor deze groep kwam uit op minus 5 duizend euro.

Ook de vermogensverschillen naar inkomensbron zijn groot. Zelfstandigen hadden op 1 januari 2009 met 207 duizend euro het grootste vermogen. Werknemershuishoudens kwamen met 37 duizend euro onder het doorsnee bedrag. Het vermogen van huishoudens met een ouderdom- of nabestaandenuitkering was met 91 duizend euro ruim twee keer zo groot als dat van alle huishoudens. Dit komt onder andere doordat ouderen de hypotheek op de eigen woning vaak grotendeels of helemaal hebben afbetaald.

Doorsnee vermogen naar inkomensgroep (decielgroepen), 1 januari 2009*

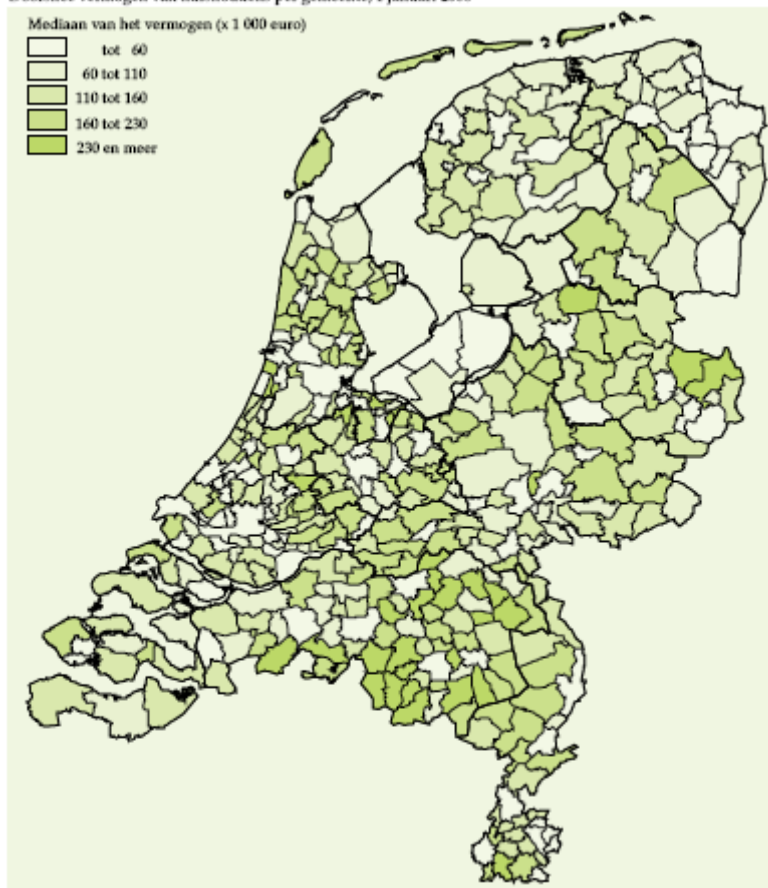
Bron: De Nederlandse Samenleving 2010, CBS 2010

2.8 Feit: Staphorst is een van de gemeenten met de hoogste vermogens, Enschede een van de gemeenten met de laagste vermogens

De top tien van de gemeenten met huishoudens met de hoogste vermogens werd begin 2008 gedomineerd door zes gemeenten in Noord-Brabant: Alphen-Chaam, Sint Antonis, Maasdonck, Heeze-Leende, Oirschot en Boekel. Dit zijn kleinere landelijke woongemeenten. De lijst van gemeenten met de hoogste vermogens werd aangevoerd door Laren, Rozendaal (Gelderland) en Bloemendaal. Staphorst staat als negende in de toptien. De vermogens in de grote steden behoren tot de laagste van het land. Rotterdam eindigt op de laatste plaats. Ook Enschede, Heerlen, Delft, Nijmegen en Arnhem behoren tot de tien gemeenten met de laagste vermogens.

Bron: De Nederlandse Samenleving 2010, CBS 2010

Doorsnee vermogen van huishoudens per gemeente, 1 januari 2008

Diversiteit op de werkvloer

2.9 Feit: Diversiteit in groepen kan zowel positieve als negatieve effecten hebben op de prestatie van een groep

In de jaren '80 bestond het personeelsbestand van organisaties nog voornamelijk uit blanke mannen tussen de 25 en 45 jaar. Tegenwoordig maken vrouwen, allochtonen en ouderen een steeds groter deel uit van de werkzame bevolking. Ook maken organisaties steeds meer gebruik van crossfunctionele teams, waardoor steeds meer functionele en kennis diversiteit in teams gebruikt wordt.

Verschuillende onderzoeken hebben uitgewezen dat de effecten van diversiteit zowel positief als negatief kunnen zijn.

Positieve effecten van diversiteit liggen vooral op het gebied van informatie en besluitvorming:

Heterogene groepen hebben meer taakrelevante kennis en vaardigheden dan homogene groepen en kunnen daardoor taakrelevante kennis en informatie beter verwerken.

De negatieve effecten van diversiteit hebben te maken met sociale categorisatie en het gelijkheid/aantrekkelijkheid perspectief:

Mensen oriënteren zich op verschillen en overeenkomsten om zichzelf en anderen in groepen in te delen. Mensen hebben de neiging om leden van hun eigen groep meer te vertrouwen en aardiger te vinden dan leden van andere groepen. Door het vormen van subgroepen kan er wantrouwen en miscommunicatie ontstaan binnen de samenwerking.

Bron: Proefschrift Harvesting the Values in Diversity van A.C. Homan, 2006

2.10 Feit: Het kruisen van diversiteitsdimensies en het benadrukken van een overkoepelende identiteit verkleinen de negatieve effecten van diversiteit

Het kruisen van diversiteitsdimensies en het benadrukken van een overkoepelende identiteit kunnen de negatieve effecten van diverse groepen verkleinen.

Met het kruisen van diversiteitsdimensies wordt bedoeld dat er geen strikte scheiding is tussen diversiteitsdimensies en teamleden:

Diversiteitsdimensies zijn *gestapeld* als alle mannen in een groep oud zijn en alle vrouwen jong (er is dan een erg duidelijke tweedeling op de punten geslacht en leeftijd).

Als een groep bestaat uit oudere en jonge mannen en oudere en jonge vrouwen zijn de diversiteitsdimensies *gekruist* (er zijn zowel oude als jonge mannen en vrouwen) en is de kans groter dat er geprofiteerd wordt van diversiteit.

Dit geldt ook voor informationele diversiteit (verschillen in kennis en ideeën) gecombineerd met zichtbare diversiteit (afkomst, geslacht, leeftijd). Daarnaast kunnen positieve attitudes ten aanzien van diversiteit de negatieve effecten van diversiteit tegen gaan en de prestaties van teams verbeteren.

Bron: Proefschrift Harvesting the Values in Diversity van A.C. Homan, 2006

2.11 Feit: Ook etnische diversiteit kan zowel positieve als negatieve effecten op een organisatie hebben

Er is niet een waarheid als het gaat om de effecten van etnische diversiteit op de werkvloer. Uit verschillende studies blijkt dat etnische diversiteit op de werkvloer zowel positief als negatief kan uitpakken.

De meest genoemde voordelen van etnisch diverse teams voor organisaties zijn:

- een organisatie is beter in staat de multiculturele markt te bedienen
- een organisatie beschikt over een gevarieerder sociaal, cultureel en informatief netwerk, waardoor creatieve en innovatieve oplossingen kunnen worden gegenereerd

De meest voorkomende nadelen van etnisch diverse teams:

- verschillen in culturele opvattingen kunnen aanleiding vormen voor miscommunicatie en onbegrip tussen werknemers. Hierdoor kunnen interetnische relaties en ook de gezondheid van medewerkers onder druk komen te staan
- subgroepvorming binnen teams op basis van etnische afkomst kan leiden tot uitsluiting van werknemers in teams, wat het functioneren van teams en werknemers nadelig beïnvloedt.

Bron: Proefschrift Ethnic Diversity at Work van W. Oerlemans, 2007

2.12 Feit: Of etnische diversiteit een positief of negatief effect heeft op werkuitskomsten hangt af van acculturatie, sociale identificatie en het intercultureel teamklimaat en perspectieven op diversiteit binnen een organisatie

Er zijn drie processen die de samenhang tussen etnische diversiteit en werkuitskomsten kunnen verklaren: In welke mate en op welke manier aanpassing wordt verwacht, of werknemers zich kunnen identificeren met collega's en hoe de sfeer is in een team.

1. De mate van aanpassing: Acculturatie

Acculturatie gaat over in hoeverre het belangrijk is voor individuen om zich aan te passen aan de cultuur van een ander en in hoeverre het voor individuen belangrijk is om de eigen cultuur te behouden. Er worden vier verschillende acculturatie oriëntaties onderscheiden:

- assimilatie (volledige aanpassing aan cultuur van een ander)
- integratie (aspecten van de nieuwe cultuur worden overgenomen en aspecten van de oude cultuur behouden)
- segregatie (de eigen cultuur wordt behouden, geen aanpassing)
- marginalisatie (niet aanpassen, en ook niet eigen cultuur behouden)

Een acculturatie oriëntatie van integratie, waarbij elementen van de eigen en de 'vreemde' cultuur een plek hebben, leidt tot optimaal functioneren van een divers etnisch team

2. Tot wie voel je je aangetrokken: Sociale Identificatie

Sociale identificatie gaat in het genoemde onderzoek over de gelijkheidsattractie hypothese en de sociale categorisatie theorie. De eerste verwijst ernaar dat personen zich meer tot elkaar aangetrokken voelen naarmate men meer demografische kenmerken (ethniciteit, geslacht, leeftijd) met elkaar deelt. De sociale categorisatie theorie stelt in dit verband dat etnische overeenkomsten en verschillen als basis kunnen dienen voor subgroepvorming. Werknemers in een etnisch divers team met een verbondenheid met zowel het team als de eigen etnische groep presteren beter

3. De werksfeer: Intercultureel teamklimaat en perspectieven op diversiteit

Volgens onderzoek bestaat een intercultureel klimaat uit drie aspecten:

- tolerantie voor culturele ambiguïteit (geen druk om je aan te passen aan de organisatiecultuur)
- waardering voor culturele diversiteit
- een organisatiecultuur zonder teveel regels

Teams en werknemers gaan beter functioneren en presteren naarmate het interculturele klimaat in teams positief is. Dit positieve effect beperkt zich niet tot etnisch diverse teams, maar geldt ook voor homogene teams die veel contact hebben met andere teams binnen de organisatie. Een intercultureel klimaat hangt positief samen met de mate waarin werknemers zich identificeren met het team alsmede met hun duale identiteit.

Een voorbeeld van een perspectief op diversiteit is dat van 'Integration and Learning (I&L)'. Een I&L perspectief levert de meeste voordelen op in termen van meer creativiteit en betere prestaties in etnisch diverse teams. Het I&L perspectief wordt gedefinieerd als de overtuiging dat uiteenlopende inzichten, vaardigheden en ervaringen van werknemers met een verschillende culturele achtergrond een waardevolle bron vormen voor teams om de doelen en prestaties van het team of de organisatie verder te verbeteren. In etnisch diverse teams waar dit perspectief domineert zouden werknemers met een verschillende culturele afkomst zich meer gewaardeerd en gerespecteerd voelen. Tevens worden culturele verschillen besproken met als doel om bestaande bedrijfsprocessen of prestaties van het team of de organisatie te verbeteren.

Bron: Proefschrift Ethnic Diversity at Work van W. Oerlemans, 2007

2.13 Feit: Er is weinig bekend over het effect van verschillen in leeftijd, religie, gezondheid of seksualiteit

Een kanttekening die geplaatst kan worden bij bovenstaande bevindingen komt uit het rapport *Workforce Diversity in the New Millennium: Prospects for Research*. De auteurs concluderen dat er veel opinies en anekdotes te vinden zijn over de voor- en nadelen van diversiteit op de werkvloer, maar dat er weinig empirisch onderzoek naar is gedaan. Al sinds de jaren '90 is er een interesse in diversiteit binnen organisaties maar er zijn geen wetenschappelijke uitspraken over te vinden.

De weinige empirische studies die er wel zijn gaan over etnische diversiteit of verschillen tussen man en vrouw. Maar de effecten van verschillen in leeftijd, religie, gezond en gehandicapt of seksuele voorkeur zijn nauwelijks onderzocht. Daarnaast gaan de onderzoeken die er zijn vaak over een inventarisatie en niet over effecten van diversiteit of methoden om diversiteit te managen. Er is een EU studie die constateert dat het bedrijven loont om te investeren in een divers personeelsbestand: het bevordert de relatie met stakeholders en kwaliteit van het sociale kapitaal in een bedrijf. Ook kan het leiden tot toegang tot nieuwe markten en andere innovaties. Echter veel succesverhalen zijn contextgebonden en niet meetbaar.

Bron: Workforce Diversity in the New Millennium: Prospects for Research. David W. Pitts and Lois Recascino Wise (Review of Public Personnel Administration 2010)

Diversiteit op de arbeidsmarkt

2.14 Feit: De beroepsbevolking wordt (net als de dienstverbanden) steeds diverser

Net als de Nederlandse samenleving wordt de Nederlandse beroepsbevolking diverser: Bestond die 50 jaar geleden nog voornamelijk uit Nederlandse mannen in de leeftijd 30-45 jaar, tegenwoordig stijgt de deelname van vrouwen en van ouderen. In hoofdstuk 1 staat beschreven dat ook de arbeidsparticipatie van niet-westerse allochtonen toeneemt. Ook stijgt het aantal deeltijders (vooral onder de vrouwen) en zijn dienstverbanden zoals pay-roll en ZZP'ers in opkomst.

Vrouwen

De arbeidsdeelname van vrouwen is de afgelopen tien jaar sterk gestegen. In 2009 is de bruto participatiegraad van vrouwen 63 procent, terwijl deze in 2001 nog 54 procent was. Daarmee naderen ze gestaag de arbeidsdeelname van mannen die al jaren stabiel is rond 78 procent. Hierbij moet de kanttekening worden geplaatst dat vrouwen overwegend in deeltijd werken en mannen overwegend voltijd. In arbeidsvolume blijven vrouwen daarmee dus nog wel verder achter bij mannen.

De bruto arbeidsdeelname van vrouwen neemt toe met de cohorten. Deze toename geldt niet voor het aandeel vrouwen dat voltijd werkt. Dat aandeel ligt onder de jongere cohorten op een zelfde niveau als bij de oudere cohorten. Dit betekent dat de toename van de arbeidsdeelname onder vrouwen louter het gevolg is van vrouwen die in deeltijd werken.

Ouderen

De arbeidsdeelname van *ouderen* (55-64 jaar) steeg vanaf 1996 continu. In dat jaar bedroeg hun netto participatie 26%, in 2006 is dit opgelopen tot 42%. Deze stijging, voor zowel mannen als vrouwen, is naar internationale maatstaven zeer sterk. Het overheidsdoel om 40% van alle ouderen in 2007 aan het werk te hebben, is reeds gehaald, en de stijgende lijn van de afgelopen jaren doet vermoeden dat het streefcijfer van 45% in 2010 ook zal worden bereikt.

Ook na de (huidige) pensioengerechtigde leeftijd blijven werknemers banen invullen. In 2009 hadden personen ouder dan 65 jaar samen bijna 69 duizend banen. Ruim 6 duizend banen waren zelfs van werknemers ouder dan 75 jaar. Driekwart van de banen van 65-plussers wordt ingevuld door mannen.

Flexibel inzetbaar personeel: ZZP'ers en payrollers

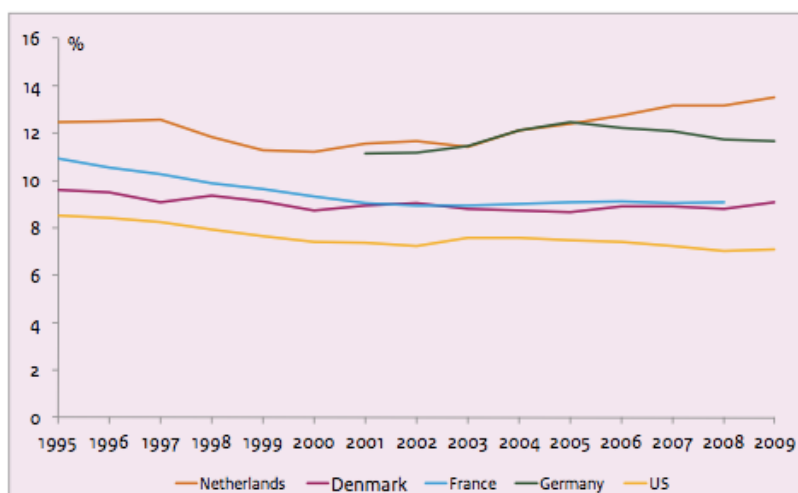
Flexibel inzetbaar personeel zoals uitzendkrachten, zelfstandigen zonder personeel (ZZP-ers) kunnen in economisch gunstige tijden gemakkelijk ingehuurd worden en wanneer het economisch minder gaat ook weer net zo makkelijk aan de kant gezet worden. Deze flexibel inzetbare arbeid wordt ook wel de flexibele schil van de arbeidsmarkt genoemd (definitie van de SEO). De omvang van deze schil zou er toe hebben geleid dat de economische crisis niet tot een hogere werkeloosheid heeft geleid. In 2009 was de flexibele schil in Nederland 17 procent (ongeveer 1,3 miljoen mensen) (CBS, 2011).

Het aantal ZZP-ers neemt in Nederland steeds meer toe. Op dit moment zijn er ongeveer 740.000 ZZP-ers in Nederland. Dat is een tiende van de werkende beroepsbevolking (CBS, 2012¹). De groep van ZZP-ers is te zien in onderstaande grafieken waarbij ook duidelijk wordt dat Nederland voorop loopt op landen als Duitsland, Frankrijk, Denemarken en de Verenigde Staten.

¹ Geciteerd uit CBS Statline op 27 maart 2012:

<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80150NED&D1=0,3&D2=0&D3=10,15,20,25,30,35,40,45,50,55,I&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T>

Figure 2.3 Self-employment as a percentage of total employment

Source: OECD Statistical Database.

Opmerkelijk is de groeiende vraag naar payrolling. De verwachting is dat er in 2012 bijna 180.000 payrollers aan het werk zullen zijn. Dit waren er in 2009 144.000. Als de markt zich blijft ontwikkelen zoals die dat nu doet, dan is de verwachting dat in 2015 ongeveer 218.000 banen zijn ingevuld op payroll-basis. Dat is 3,1 procent van het totaal aantal banen in Nederland (EIM, 2010).

Bronnen:

Centraal Planbureau (2011). *Labour Market Flexibility in the Netherlands: The Role of Contracts and Self-Employment*. Den Haag: CPB

Centraal Bureau voor de Statistiek (2010b). *De Nederlandse samenleving*. Den Haag: CBS

Sociale Staat van Nederland 2007, SCP 2007

De Nederlandse samenleving 2010, CBS 2010

2.15 Feit: Er komen steeds meer buitenlandse studenten en kenniswerkers naar Nederland

Naast de komst van MOE-landers neemt het aantal buitenlandse studenten in Nederland ook steeds meer toe. Dit geldt met name voor het hoger onderwijs. De meeste studenten komen uit Duitsland, gevolgd door studenten uit China en België (Nuffic, 2010; CBS, 2010). Toch heeft Nederland relatief gezien weinig mobiele studenten. Slechts 2,3 % van de Nederlandse studenten doet een studie in het buitenland. En in 2008 waren 6,8 procent van de studenten in Nederland van buitenlandse afkomst. Dat is weinig, vergeleken met Duitsland (10,9%), België (10,6%) en zeker Engeland (19,9%).

Tabel: Aandeel van studenten die in het buitenland studeren, en van buitenlandse studenten (2003-2008)

	Uitstroom: studenten in het buitenland		Instroom: buitenlandse studenten	
	2003	2008	2003	2008
Nederland	2,4	2,3	3,9	6,8
Duitsland	2,8	4,2	10,7	10,9
Verenigd Koninkrijk	1,2	1,2	11,2	19,9
België	3,1	2,8	11,2	10,6
Oostenrijk	5,5	4,5	13,5	18,7
Zwitserland	4,7	5,0	17,7	20,3
Zweden	3,6	3,8	6,2	8,5

Bron: DAAD/HIS, <http://www.wissenschaftweltoffen.de/daten/5/3/1> (op basis van OECD-cijfers);

Hetzelfde geldt voor kenniswerkers uit het buitenland. Nederland is steeds meer en meer onderdeel van een globaal netwerk van arbeidsvraag en –aanbod waarin vooral multinationals en specifieke groepen (niet)-westerse allochtone arbeidskrachten actief zijn. Er bestaat in toenemende mate behoefte aan kenniswerkers (hoogopgeleide, vaak technisch specialisten). Deze ‘bovenkant’ van de arbeidsmarkt komt bijvoorbeeld uit westerse landen zoals Japan en de Verenigde Staten maar steeds vaker ook uit niet-westerse landen. Daarom heeft het kabinet met de invoering van de kennismigrantenregeling het aandeel expats willen laten stijgen (Cörvers et al., 2009; CBS, 2011). De verwachting is dat het aantal Grieken, Spanjaarden en Portugezen in Nederland flink zal toenemen als gevolg van de economische malaise in deze landen. Hier zijn echter nog geen cijfers over bij het CBS.

Bronnen:

Nuffic (2010). *Internationale mobiliteit in het hoger onderwijs in Nederland*. Den Haag: Nuffic
 Centraal Bureau voor de Statistiek (2010b). *De Nederlandse samenleving*. Den Haag: CBS
 Cörvers, F., J. Muysken, C. de Neubourg, A. Schliwen (2009). *Migratie naar en vanuit Nederland; een eerste proeve van de Migratiekaart*. In WODCCahier, 2009-3, Den Haag.

2.16 Feit: De dynamiek van de werkgelegenheidsstructuur neemt toe in Nederland

Het afgelopen decennium zijn de stromen van werknemers (in- en uitstroom) verrassend constant geweest. De omvang van de in- en uitstroom van personeel fluctueerde met de economische conjunctuur, maar liet geen duidelijke trendmatige ontwikkeling zien. Het is dus niet zo dat werknemers in toenemende mate mobiel zijn op de arbeidsmarkt.

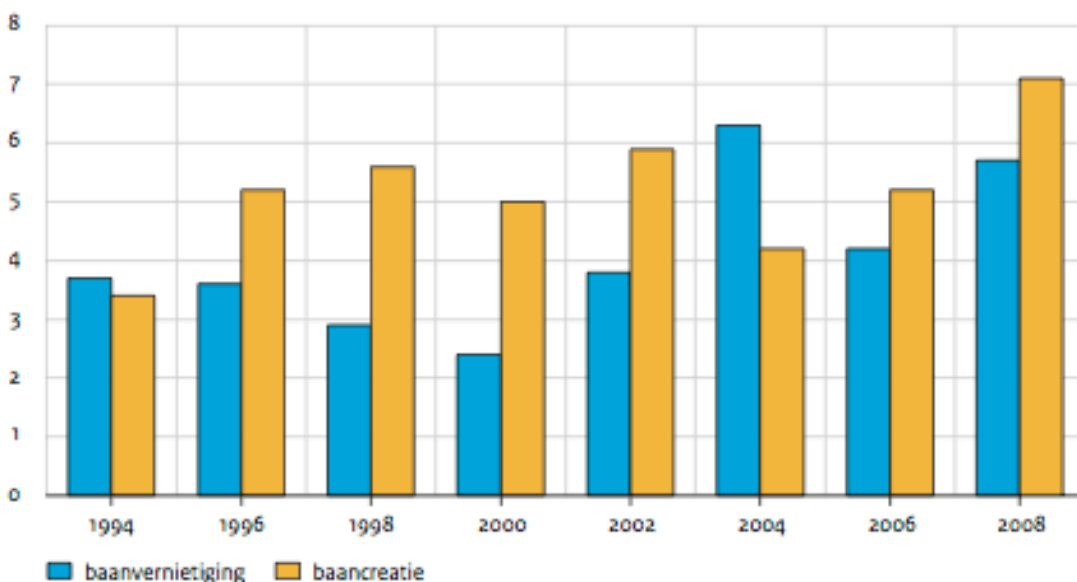
De grootste veranderingen zitten in de onderliggende dynamiek van de werkgelegenheidsstructuur: de afgelopen twee decennia heeft zich een trendmatige toename in de baancreatie en -vernietiging voorgedaan: vertrek van werknemers gaat in toenemende mate samen met het creëren van nieuwe functies en het laten vervallen van oude functies. In dat opzicht is de arbeidsmarkt dynamischer geworden.

Baancreatie houdt het ontstaan van nieuwe banen in, baanvernietiging het opheffen van bestaande banen. Baancreatie en -vernietiging laten zien in hoeverre er sprake is van dynamiek in de werkgelegenheidsstructuur. Door toenemende concurrentie, internationalisering en technologische ontwikkeling zouden bedrijven steeds vaker nieuwe producten of toepassingen van producten moeten introduceren om hun concurrentievoordeel te houden. De herinrichting van de werkprocessen die daarvoor nodig kan zijn, kan voor een structureel toenemende baancreatie en -vernietiging zorgen (Bovenberg en Theeuwes 2004).

Baancreatie en baanvernietiging bewegen min of meer met de economische toestand mee: baanvernietiging neemt toe in een crisis, baancreatie neemt toe in perioden van groei. Naast dit cyclische patroon laat onderstaande figuur een trend zien: sinds het midden van de jaren negentig is de totale arbeidsmarktdynamiek toegenomen: zowel de baancreatie als de baanvernietiging vertoont een opwaartse trend. Hier is zichtbaar dat de afgelopen decennia de arbeidsmarkt steeds dynamischer is geworden, niet in termen van werknemersmobiliteit, maar wel qua werkgelegenheidsstructuur.

Figuur 2.3

Baancreatie en baanvernietiging, 1994-2008 (in procenten van het aantal banen)

Bron: SCP (AVP '95-'09/'10)

Bron: Vraag naar arbeid 2011, SCP 2011

Diversiteit en onderwijs

2.16 Mythe: Etnische diversiteit en aandeel allochtonen ('zwarte scholen') hebben een negatieve invloed op leerprestaties: in het voortgezet onderwijs geen invloed, in het basisonderwijs slechts zeer gering effect

- Etnische diversiteit heeft een geringe negatieve invloed op leerprestaties in het basisonderwijs.
- Het gemiddelde opleidingsniveau van ouders heeft meer invloed op leerprestaties in het basisonderwijs dan de mate van etnische diversiteit.
- In het voortgezet onderwijs zijn noch de etnische diversiteit, noch het gemiddelde opleidingsniveau van ouders van invloed op leerprestaties.

Op basis van internationaal onderzoek concludeerde professor Jaap Dronkers (Maastricht) in 2010 in zijn oratie dat etnische diversiteit in scholen een negatieve invloed heeft op de leerprestaties. Het Nederlandse onderwijs was niet vertegenwoordigd in deze gegevens. Het SCP heeft onderzocht of zijn conclusie ook geldig is voor het Nederlandse onderwijs.

In het basisonderwijs is gekeken naar de prestaties van leerlingen in groep acht. De prestaties op het terrein van begrijpend lezen, rekenen en de Cito-eindtoets zijn op etnisch diverse scholen iets lager dan op etnisch homogene scholen. Als echter ook rekening wordt gehouden met het gemiddelde opleidingsniveau van ouders van leerlingen, blijft alleen bij rekenen een klein negatief effect van de etnische diversiteit zichtbaar. Op andere terreinen (begrijpend lezen, de woordenschat, de score op de Cito-eindtoets) is er uitsluitend een effect van het gemiddelde opleidingsniveau van ouders. Zowel autochtoon Nederlandse leerlingen als leerlingen met een niet-westerse achtergrond presteren beter op basisscholen met veel kinderen van hoogopgeleide ouders.

In het voortgezet onderwijs zijn de prestaties van leerlingen in het derde leerjaar onderzocht. Op alle drie de onderzochte leergebieden (begrijpend lezen, de woordenschat, wiskunde) zijn er grote prestatieverschillen tussen leerlingen op de verschillende niveaus van voortgezet onderwijs (vmbo, havo, vwo). Als rekening wordt gehouden met het niveau van het onderwijs dat leerlingen volgen, is er geen effect op de prestaties van de mate van etnische diversiteit. Ook het gemiddelde opleidingsniveau van ouders van leerlingen heeft dan geen invloed. Het niveau van het onderwijs dat leerlingen volgen geeft de doorslag bij prestatieverschillen tussen scholen voor voortgezet onderwijs.

Het is al met al onwaarschijnlijk dat de leerprestaties van leerlingen op zwarte scholen te lijden zullen hebben onder initiatieven om meer autochtoon Nederlandse leerlingen naar deze scholen te lokken. Vanwege de waarschijnlijke stijging van het gemiddelde opleidingsniveau van ouders waarmee dat gepaard kan gaan, verwachten we eerder enig positief effect. De verwachtingen daarvan moeten niet te hooggespannen zijn. Pas bij grote verschuivingen in de sociaaleconomische samenstelling van schoolpopulaties van basisscholen doen zich prestatieverschillen van enige omvang voor.

Bron: SCP-publicatie 2011/22, Gemengd leren. Etnische diversiteit en leerprestaties in het basis- en voortgezet onderwijs, Lex Herweijer, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, juli 2011

2.17 Mythe: De feminisering van het onderwijs leidt tot slechtere prestaties, houdingen en gedrag bij jongens

In de jaren 1999-2002 was circa 80% van de leerkrachten in het basisonderwijs een vrouw. In de jaren 2002-2004 startte in Nederland de discussie over de effecten van de feminisering van het onderwijs en de gevolgen ervan voor jongens. In de Verenigde Staten, Australië en Groot-Brittannië wordt die discussie al sinds de jaren '90 gevoerd. Hoewel er veel opinies te vinden zijn over dit onderwerp is er weinig data ter onderbouwing van de stelling. De Universiteit van Nijmegen heeft in 2004 wel empirisch onderzoek gedaan en kwam tot de conclusie dat de toename van het aantal vrouwelijke docenten in het basisonderwijs geen meetbaar negatief effect heeft op de prestaties, houdingen en het gedrag van jongens. En dat geldt zowel voor het aantal mannelijke leerkrachten, voor de fase waarin de leerlingen mannelijke leerkrachten hebben gehad, en voor het geslacht van de leerkracht in groep 8. Bovendien verschillen deze effecten (of beter gezegd: het ontbreken ervan) niet voor jongens en meisjes, noch voor autochtone en allochtone leerlingen, en evenmin voor kinderen uit lagere en kinderen uit hogere sociaal-economische milieus.

In België is ook onderzoek gedaan naar de effecten van het geslacht van de leerkracht op de prestaties van jongens en meisjes in het Middelbaar Onderwijs. Hoewel de conclusies van dat onderzoek niet automatisch voor Nederland gelden is het toch interessant te weten dat ook in het Middelbaar Onderwijs geen effect van het geslacht van de leerkracht is aangetoond.

Bron: Feminisering in het basisonderwijs, ITS- Katholieke Universiteit Nijmegen, 2004

2.18 Onzeker: Meer vrouwen voor de klas betekent minder keuze voor techniek?

Wij hebben geen statistische onderbouwing kunnen vinden voor de aanname dat minder leerlingen voor technische opleidingen kiezen doordat er steeds meer vrouwen voor de klas staan. Er zijn wel onderzoeken beschikbaar die een verband signaleren maar niet statistisch kunnen aantonen. Verder wordt ook het gebrek aan aanbod op basisscholen gezien als belangrijke oorzaak voor het gebrek aan interesse in techniek (en wetenschap).

Uit Amerikaans onderzoek uit 1995 bleek:

Wat betreft objectieve maten doen het geslacht en de etniciteit van de leerkracht er niet toe, maar als het gaat om subjectieve beoordelingen soms wel. Dit laatste kan volgens de onderzoekers wel van belang zijn als het gaat om bijvoorbeeld vakkenpakketkeuzes. Meisjes zouden door hun vrouwelijke docenten ontmoedigd kunnen worden om technische vakken te kiezen, aangezien een kleine meerderheid van de vrouwelijke docenten het idee heeft dat jongens beter zijn in techniek dan meisjes.

Bron: Feminisering in het basisonderwijs, ITS- Katholieke Universiteit Nijmegen, 2004

Uit onderzoek van de Universiteit Maastricht (2008) bleek:

Leerlingen krijgen in het Nederlandse basisonderwijs zeer weinig te maken met wetenschap en techniek, hoewel zij techniekprojecten over het algemeen wel heel leuk vinden. Hierdoor wijzen ze al snel volgens het principe “onbekend maakt onbemind” een bètarichting als beroepsprofiel af. Internationaal onderzoek (bijvoorbeeld Jarvis, 2004) laat zien dat dit negatieve imago van de bètarichtingen onder leerkrachten in het basisonderwijs niet anders is. Veel leerkrachten voelen zich onvoldoende bekwaam om onderwijs op het gebied van wetenschap en techniek te verzorgen. Ze vinden het moeilijk om met vragen van leerlingen op dit gebied om te gaan en vallen het liefst terug op standaard tekstboeken of sterk gestructureerde materialen of oefeningen. Wanneer een dergelijke praktijk de norm is, is het niet verwonderlijk dat de attitude ten opzichte van wetenschap en techniek onder leerlingen maar moeilijk omhoog gaat.

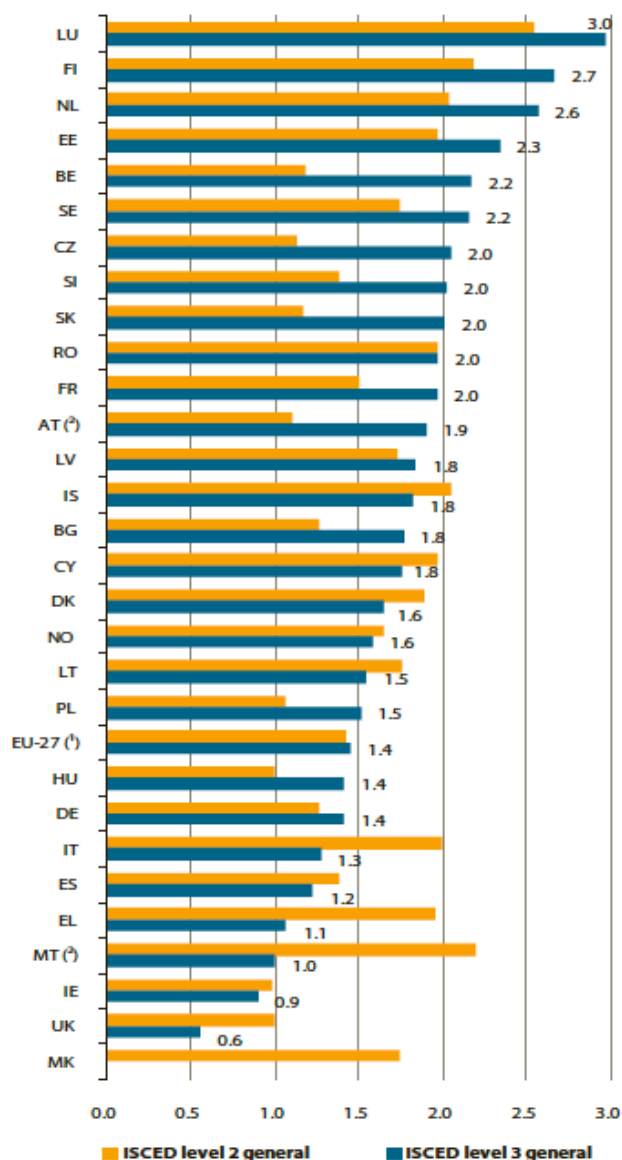
Geen van de onderzochte verschillen tussen de mannelijke en vrouwelijke leerkrachten was statistisch significant. Opvallend is wel dat de seksestereotype opvattingen van de vrouwelijke leerkrachten hoger zijn dan van de meisjes. Vrouwelijke leerkrachten vonden dus vaker dan hun eigen vrouwelijke leerlingen dat jongens beter zijn in techniek. Dit kan de manier waarop zij techniek in hun lessen aanbieden vooral voor de meisjes ongunstig beïnvloeden. Van belang is dat leerkrachten die zelf meer plezier beleven aan het geven van techniek minder sekse stereotype ideeën aangaven, het vak techniek ook minder moeilijk vinden, het belang van techniek hoger schatten en vaker van plan zijn om meer aan techniek te doen in hun les. Deze houding van leerkrachten lijkt een gunstig effect te hebben op hun leerlingen. Leerlingen van dergelijke leerkrachten lieten een significant groter plezier zien in techniek en hechten meer maatschappelijk belang aan techniek dan leerlingen van leerkrachten met een minder positieve attitude ten opzichte van techniek.

Bron: Technotopics 3: Essays over onderwijs en arbeidsmarkt voor betatechnici (Universiteit Maastricht, 2008)

2.19 Feit: Nederlandse kinderen leren relatief veel buitenlandse talen

In het schooljaar 2007-2008 leerden Europese scholieren op middelbare scholieren gemiddeld 1,4 buitenlandse talen. In Nederland leren kinderen gemiddeld meer dan twee talen op de Middelbare School. De meest talen die geleerd worden zijn Engels, Frans en Duits, dat geldt voor Nederland en heel Europa. Zie ook onderstaande figuur.

Figure 3.1: Average number of foreign languages learnt by pupils in secondary general education (ISCED levels 2 and 3), 2007/08

⁽¹⁾ EU-27: estimation for available countries.

⁽²⁾ Exception to the reference year: 2006/07: AT and MT.

Source: Eurostat, UOE data collection (online data code: [educ_thfrlan](#))

Data not available: PT, HR, TR, LI, CH.

Bron: Eurostat Cultural Statistics 2011, Eurostat 2011

3. Sociale samenhang

Polarisatie

3.1 Mythe: Er is in algemene zin sprake van toenemende polarisatie tussen diverse groepen in de samenleving (jong-oud, rijk-arm, allochtoon-autochtoon, etc.), dat is niet het geval. Van alle tegenstellingen wordt die tussen autochtoon en allochtoon als meest problematisch en mogelijk polariserend gezien.

Polarisatie is de vergroting en verscherping van tegenstellingen, waarbij verschillende groepen in de samenleving van elkaar vervreemden en tegenover elkaar komen te staan. Het is daarmee onlosmakelijk verbonden met diversiteit. Op basis van berichtgeving in de media en de politieke debatten zou de indruk kunnen bestaan dat er in Nederland – meer dan in de afgelopen decennia – sprake is van groeiende tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen (zie ook hoofdstuk 'Politiek'). Zelfverrijking van bankiers naast de mensen die voor hun eten naar de Voedselbank moeten, de babyboom-generatie die op hun zestigste van hun riante pensioen gaan genieten tegenover de jongeren die het vanaf hun 67ste van een schamel pensioen moeten doen, en de allochtonen die in de ogen van een deel van de autochtone bevolking zonder veel inspanningen gebruik kan maken van Nederlandse voorzieningen.

De onderzoeksgegevens van het SCP laten een genuanceerder beeld zien. Er zijn in 2010 minder Nederlanders die (zeer) grote sociale tegenstellingen zien tussen arme en rijke mensen, of tussen werkgevers en werknemers, dan in 1987. Aan de andere kant zijn er meer mensen dan in 1987 die tegenstellingen zien tussen werklozen en werkenden en tussen jongeren en ouderen. Ongeveer twee op de drie Nederlanders geeft aan dat er sprake is van (zeer) grote tegenstellingen tussen allochtonen en autochtonen. Deze tegenstelling wordt pas sinds een jaar gemeten, dus een lange termijn ontwikkeling hierin is niet te geven. Maar ter vergelijking: er zijn meer mensen die (zeer) grote tegenstellingen tussen arme en rijke mensen ervaren (72%).

Toch is de tegenstelling tussen allochtonen en autochtonen van alle onderzochte tegenstellingen, de enige is die als problematisch – en mogelijk polariserend – wordt aangemerkt door het SCP. Een aantal cijfers die deze stelling onderbouwen zijn (SCP, 2005):

- Het merendeel van de autochtone bevolking vindt dat allochtonen de Nederlandse taal moeten leren en niet teveel vast moeten houden aan hun eigen cultuur en gewoonten. Slechts één derde van de autochtonen vindt dat allochtonen al zijn ingeburgerd. Een ruime meerderheid van de bevolking denkt dat het nog lang zal duren voor dat allochtonen in Nederland zijn ingeburgerd. Al zeker vijftien jaar vindt circa de helft van de Nederlandse bevolking dat er teveel allochtonen in Nederland wonen. De weerstand tegen allochtonen is alleen maar toegenomen. De helft van de autochtone bevolking vindt dat de Westerse leefwijze niet samengaat met die van moslims. In 2005 was de opinie over moslims in Nederland negatiever dan in andere Europese landen.

Andere onderzoeken, zoals *'Polariseren binnen onze grenzen'* van het RMO, lijken dit beeld te bevestigen.

Tabel 3.1 Perceptie van grote of zeer grote sociale tegenstellingen,* bevolking van 18+, 1987-2010
(In procenten)

	1987	2006	2008/9	2010
arme mensen – rijke mensen	78	78	71	72
allochtonen – autochtonen			66	67
lageropgeleiden – hogeropgeleiden				61
werklozen – werkenden	49	63	63	60
jongeren – ouderen	38	61	60	51
werkgevers – werknemers	68	57	53	48
plattelanders – stadsmensen	32	41	43	
arbeidersklasse – middenklasse	22	33	32	28
vrouwen – mannen				14

Bron: SCP, COB Kwartaalbericht 2010 (1), zie ook Trendpanorama trendverkenning 'Democratie'

3.2 Mythe: De groep allochtone laagopgeleiden is ontevreden over de samenleving en vormt daarmee een 'explosievere' groep dan de groep autochtone laagopgeleiden. Lager opgeleide autochtonen zijn aanzienlijk minder tevreden met de Nederlandse samenleving dan laagopgeleide allochtonen. En bij de allochtonen zijn het juist de hoger opgeleiden die (relatief) ontevreden zijn met de samenleving als geheel ('integratieparadox').

Allochtonen geven aan minder vaak gelukkig met hun leven te zijn dan autochtonen (80% versus 90%). Zowel onder autochtonen als onder allochtonen zijn de hoger opgeleiden een stuk gelukkiger dan de lager opgeleiden. Dus geluk gaat inderdaad samen met iemands maatschappelijke positie. Heel anders wordt het beeld wanneer gevraagd wordt naar de tevredenheid met de Nederlandse samenleving. Wat allereerst opvalt, is dat allochtonen gemiddeld genomen meer tevreden met de Nederlandse samenleving zijn dan autochtonen (7⁻ versus 6⁺). Nog opvallender is dat onder autochtonen de hoger opgeleiden meer te spreken zijn over de Nederlandse samenleving dan de lager opgeleiden, terwijl dit onder allochtonen (vooral Turken en Marokkanen) precies andersom is. Hier zijn de hoger opgeleiden het minst tevreden over de samenleving en de lager opgeleiden juist het meest tevreden. Lager opgeleide allochtonen zijn bovendien gemiddeld genomen een stuk tevredener dan lager opgeleide autochtonen (7 versus 5,5). Dit gaat op zijn minst in tegen het beeld van de kansloze, onopgeleide allochtone onderklasse als voedingsbodem voor maatschappelijke ontevredenheid. Integendeel: laagopgeleide allochtonen geven de Nederlandse samenleving een dikke voldoende. Wat de relatieve tevredenheid van laagopgeleide allochtonen precies verklaart, blijft de vraag. Wel wordt duidelijk dat de autochtone laagopgeleiden in termen van ontevredenheid met de samenleving een 'explosievere' groep lijken dan de allochtone laagopgeleiden.

De studie '*Polarisatie en radicalisering in Nederland*' (IVA, 2009) gaat ook in op het verschil tussen allochtonen met een hoge en lage opleiding. Daarbij wordt het volgende geconstateerd: Objectief gezien is de afgelopen jaren op een aantal maatschappelijke terreinen de kloof tussen autochtonen en allochtone bevolkingsgroepen steeds verder gedicht. Moslimimmigranten van de tweede en derde generatie ontkerkelijken net als niet-moslims, kopen vaker een huis, beheersen het Nederlands beter, kijken meer naar de Nederlandse televisie, etc. De over het algemeen steeds kleinere kloof die resteert tussen moslimimmigranten en de autochtone bevolking van Nederland wordt evenwel als steeds groter *ervaren*; dat is de essentie van de integratieparadox. Die impliceert tevens dat juist degenen die het meest geïntegreerd en het hoogst opgeleid zijn, zich soms het scherpst bewust zijn, of gemaakt worden, van het feit dat ze nog niet als geïntegreerd worden beschouwd.

Tabel 2

Tevredenheid met de Nederlandse samenleving, gemiddelde rapportcijfers op een schaal van 1 tot 10, 10 staat voor heel tevreden

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
totaal	6,8	6,8	6,6	6,8	6,2
max. basisonderwijs	6,9	7,1	6,7	6,9	5,6
vbo/mavo	6,9	6,7	6,8	6,9	6,0
mbo/havo/vwo	6,7	6,6	6,5	6,7	6,1
hbo/wo	6,5	6,6	6,5	6,7	6,6

Bron: SCP (LAS 2004/05), 15-65 jarige inwoners van de G50, gewogen gegevens.

Bron: 'Laagopgeleide allochtonen relatief tevreden met de Nederlandse samenleving', Mérove Gijsberts, in 'Veel geluk in 2007', SCP

3.3 Feit: Vooral laagopgeleiden en werklozen ervaren allochtonen als dreiging

Voorlaagopgeleiden en werklozen ervaren gevoelens van etnische dreiging (Savelkoul et al., 2011). Gevoelens van etnische dreiging komen in dit geval voort uit de concurrentiestrijd met etnische minderheden over de schaarse economische hulpbronnen zoals banen en politieke middelen.

Het ontstaan van gevoelens van etnische dreiging blijkt geen verband te houden met de daadwerkelijke aanwezigheid van etnische minderheden in een gebied. Mogelijk worden deze gevoelens beïnvloed door de media-aandacht aan immigranten of het politieke klimaat in Nederland (Savelkoul et al., 2011).

Bronnen:

Savelkoul, M., Gesthuizen, M. & Scheepers, P. (2011). *Explaining relationships between ethnic diversity and informal social capital across European countries and regions: Tests of constrict, conflict and contact theory. Social Science Research, volume 40, Issue 4, July 2011, 1091- 1107.*

Thijssen, P. & Dierckx, D. (2011). *Tussen contact en bedreiging: etnische diversiteit en etnocentrisme in Antwerpse buurten. Tijdschrift voor sociologie, vol. 32 no. 2, 153-176*

3.4 Feit: De dreiging van allochtonen wordt sterker ervaren in tijden van economische stagnatie

Wanneer het economisch goed gaat in een land verbetert de relatie tussen etnische groepen. Een lage werkloosheidsgraad en een relatief hoge welvaart maken de concurrentiestrijd tussen etnische groepen als het ware overbodig, terwijl de concurrentiestrijd aanwakkert als de economie stagneert of krimpt of als de materiële schaarste toeneemt (Thijssen, & Dierckx, 2011, p.2).

Bronnen:

Savelkoul, M., Gesthuizen, M. & Scheepers, P. (2011). *Explaining relationships between ethnic diversity and informal social capital across European countries and regions: Tests of constrict, conflict and contact theory. Social Science Research, volume 40, Issue 4, July 2011, 1091- 1107.*

Thijssen, P. & Dierckx, D. (2011). *Tussen contact en bedreiging: etnische diversiteit en etnocentrisme in Antwerpse buurten. Tijdschrift voor sociologie, vol. 32 no. 2, 153-176*

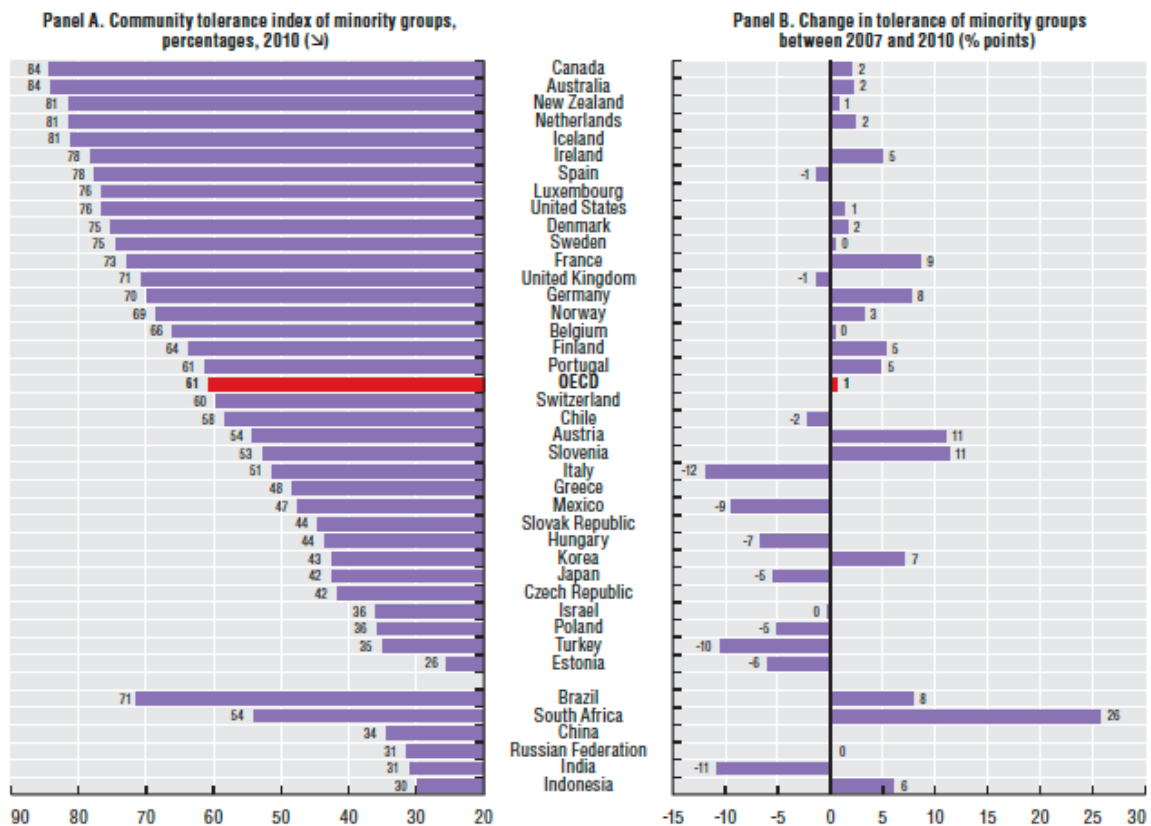
3.5 Feit: Nederland is internationaal gezien erg tolerant

De OESO mat in 2011 de mate van tolerantie ten opzichte van etnische minderheden, migranten en homoseksuelen². Nederland kwam als vierde meest tolerante land uit de bus. Ook is de mate van tolerantie in Nederland gestegen tussen 2007 en 2010. Ten opzichte van homoseksuelen is Nederland meer tolerant dan andere landen. In de meeste landen is meer tolerantie ten opzichte van etnische minderheden, maar in Nederland, Spanje en België is meer tolerantie voor homoseksuelen dan voor etnische minderheden.

Er is een sterke positieve relatie tussen de hoogte van het BNP en de mate van tolerantie in een land. Er is echter geen relatie tussen tolerantie en inkomensongelijkheid.

De OESO maakte bij deze publicatie de kanttekening dat er in dit onderzoek naar tolerantie (vergeleken met andere vragen en onderzoeken) veel is geantwoord met 'I don't know' en dat tolerantie erg moeilijk te meten blijkt.

CO5.1. Tolerance of minorities is highest in Anglophone and Northern European countries

Uit onderzoek van de OESO bleek dat Nederland erg tolerant is ten aanzien van homoseksualiteit. Het SCP heeft voor het OESO onderzoek gedaan naar de acceptatie van homoseksualiteit in Nederland. Zie bovenstaand figuur. Ook wat betreft het accepteren van homoseksuele leiders, politici, het hebben van homoseksuele vrienden en het gunnen van gelijke rechten voor homoseksuelen zijn Nederlanders erg positief en tolerant. Groepen in Nederland die een negatieve houding hebben tegenover homoseksualiteit zijn allochtonen en orthodox-gelovigen

Bron:

Society at a glance 2011 (OECD, 2011)

Bron: *Acceptance of homosexuality in the Netherlands 2011. SCP, 2011*

² Data on tolerance is drawn from the Gallup World Poll. The Gallup World Poll is conducted in over 140 countries around the world based on a common questionnaire, translated into the predominant languages of each country. With few exceptions, all samples are probability based and nationally representative of the resident population aged 15 years and over in the entire country, including rural areas. While this ensures a high degree of comparability across countries, results may be affected by sampling and non-sampling error. Sample sizes vary between around 1 000 and 4 000, depending on the country. The tolerance index is the ratio of the people who respond yes to the question of whether the city or area where they live a good place or not a good place to live for ethnic minorities, migrants, or gay or lesbian people to all people contacted.

3.6 Feit: Tweederde van de Nederlandse kiesgerechtigden vindt dat etnische minderheden zich volledig moeten aanpassen

Twee op de drie kiesgerechtigden is van mening dat moslims en andere etnische minderheden zich volledig moeten aanpassen aan de Nederlands manier van leven, slechts 13% is het daar niet mee eens. Opvallend is dat niet alleen de kiezers van de PVV en de VVD deze mening zijn toegedaan, maar ook veel mensen die op andere partijen stemmen – met name de SP, het CDA en de CU – zijn het met deze stelling eens. Voor ongeveer de helft van de mensen betekent dit ook dat er een verbod moet komen op het dragen van hoofddoekjes voor vrouwen in publieke overheidsfuncties. Dat er grenzen zitten aan de manier waarop dit in het integratiedebat wordt besproken, blijkt uit de mening over de stelling 'Iedereen mag in het openbaar zeggen wat hij wil, ook als dat leidt tot discriminatie'. Slechts 30% van de Nederlanders is het hier mee eens, de helft is het ermee oneens.

Tabel: Percentage kiesgerechtigden en kiezers per partij dat het eens/oneens is met de stelling

	NL	SP	GL	PvdA	CU	D66	CDA	SGP	VVD	PVV
Moslims en andere etnische minderheden moeten zich volledig aanpassen aan de Nederlandse manier van leven	67/ 13	59/ 19	32/ 39	50/ 20	67/ 12	49/ 25	64/ 12	83/ 2	77/ 4	89/ 0
Er moet een verbod komen op het dragen van hoofddoekjes voor vrouwen in publieke overheidsfunctie	48/ 37	27/ 54	18/ 63	37/ 50	48/ 43	33/ 58	50/ 24	71/ 20	50/ 36	81/ 6
Iedereen mag in het openbaar zeggen wat hij wil, ook al leidt dat tot discriminatie	30/ 48	21/ 52	28/ 61	22/ 59	12/ 71	17/ 55	20/ 61	15/ 46	34/ 41	58/ 17
Om de banen van Nederlandse werknemers te beschermen, moet het aantal arbeidsmigranten uit Oost-Europa worden beperkt	64/ 13	65/ 9	52/ 28	53/ 21	77/ 6	34/ 36	58/ 11	78/ 4	69/ 8	88/ 1
Nederland moet geen laaggeschoolde immigranten meer toelaten	50/ 23	51/ 29	23/ 47	37/ 31	40/ 29	33/ 33	49/ 18	50/ 14	63/ 12	78/ 9

Bron: Gedoogdemocratie, Peter Kanne (2011)

3.7 Feit: Allochtonen zijn toleranter dan Nederlanders

Motivaction berichtte in 2011 over een onderzoek naar tolerantie onder autochtone en 'Nieuwe' Nederlanders. Een citaat:

“Uit ons onderzoek blijkt dat mensen Nederland in het algemeen een tolerant land vinden. Vooral als het gaat om onderwerpen als abortus, homofilie en euthanasie. Surinamers, Antillianen, Turken en Marokkanen vinden dat Nederlanders echter niet tolerant zijn ten opzichte van allochtonen. Dit klopt ook, want 69 procent van de autochtonen vindt dat er te veel allochtonen in Nederland wonen. Nieuwe Nederlanders voelen zich hierdoor minder geaccepteerd in Nederland dan autochtonen. Vooral Marokkanen ervaren dit.

Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen staan toleranter ten opzichte van allerlei aspecten van de multiculturele samenleving dan autochtonen.

Maar als iemand een grap maakt over de godsdienst, zijn Turken en Marokkanen daar minder over te spreken. Zij zijn ook niet zo enthousiast als hun zoon of dochter met een partner van een andere achtergrond thuiskomt.

Nieuwe Nederlanders zoeken actiever contact met andere culturen. Samen sporten is hier een goed voorbeeld van. Autochtonen doen dit meer op een passieve manier en door bijvoorbeeld een boek over een andere cultuur te lezen.”

Bron: Motivaction, 2011

<http://www.motivaction.nl/content/hoe-tolerant-zijn-we-nou-echt-nederland><http://addthis.com/bookmark.php?v=250&username=xa-4c5947711320f8c6>

Diversiteit, sociale stijging en horizontale verzuiling

3.8 Feit: Waar voorheen afkomst zorgde voor tweedeling in de maatschappij, is door toegankelijk onderwijs een nieuwe scheidslijn ontstaan: opleidingsniveau ('horizontale verzuiling').

In het rapport *'Nieuwe ronde, nieuwe kansen – Sociale stijging en daling in perspectief'* van het RMO (2011) wordt ingegaan op de ontwikkelingen op het gebied van sociale stijging en daling, en de rol die veranderingen daarin hebben op de Nederlandse samenleving. De belangrijkste conclusie is dat er een nieuwe tweedeling ontstaat in de samenleving, namelijk die tussen hoog- en laagopgeleiden.

Tussen mensen met een hogere en lagere opleiding tekenen zich in verschillende levensdomeinen hardnekkige scheidslijnen af. Er treedt een vorm van horizontale verzuiling op waarbij hoogopgeleiden zich omringen met hoogopgeleiden en laagopgeleiden zich begeven onder laagopgeleiden. Latten (2005) spreekt in dit verband van het bestaan van *'Parallele Geselschaften'*. De maatschappelijke positie van mensen werkt door in de manier waarop mensen hun leven vormgeven. Dat kan variëren van bijvoorbeeld het soort auto waarin men rijdt, de kleding die men draagt, de levensmiddelen die men koopt en de wijken waar men woont tot de wijze waarop men de vrije tijd besteedt. Mensen komen elkaar minder tegen in verticale verbanden, zoals ten tijde van de klassieke verzuiling, maar bewegen zich juist meer binnen horizontale verbanden van het opleidingsniveau.

Bron: *'Nieuwe ronde, nieuwe kansen – Sociale stijging en daling in perspectief'*, RMO, 2011

3.9 Feit: Veel laagopgeleiden voelen zich buitenstaander

Het onderzoek *'Een vreemde in eigen land'* (Marjan de Grijter e.a., 2011), waarin veelal lageropgeleiden worden geïnterviewd over hun kijk op de (multiculturele) samenleving, bevestigt het beeld dat lageropgeleiden zich een buitenstaander voelen. 'Men hoort er voor het eigen gevoel niet bij' en 'voelt een grote innerlijke nood – niet gehoord worden, geen erkenning, weggedrukt zijn – en er is niemand die daar naar wil luisteren', zo concluderen de onderzoekers. Swierstra en Tonkens (2008) waarschuwen voor statusangst en het verlies van zelfrespect bij lageropgeleiden. Het is lastig om je staande te houden en respect te ervaren wanneer je een verliezer bent in de meritocratische prestatie maatschappij waarin het opleidingsniveau zo dominant is.

Bron: *'Nieuwe ronde, nieuwe kansen – Sociale stijging en daling in perspectief'*, RMO, 2011

3.10 Feit: Afkomst speelt een steeds minder belangrijke rol in de verworven positie

Verschiedende onderzoeken, waaronder het onderzoek dat Tolsma en Wolbers in opdracht van de RMO uitvoerden, concluderen dat afkomst een steeds minder belangrijke rol speelt in de verworven positie. Er is een duidelijke trend van het opener worden van de samenleving. Maatschappelijke posities hangen minder dan vroeger samen met toegeschreven kenmerken, zoals sociale afkomst of geslacht, en juist meer met verworven kenmerken, zoals opleiding en competenties. De eigen bekwaamheden van een persoon zijn een belangrijkere rol gaan spelen.

Bron: *'Nieuwe ronde, nieuwe kansen – Sociale stijging en daling in perspectief'*, RMO, 2011

3.11 Feit: In Nederland is de samenhang tussen het opleidingsniveau van de ouders en dat van de kinderen groter dan in andere OECD-landen. De beperkte mobiliteit in Nederland wordt mede bepaald door het 'inflexibele' Nederlandse onderwijssysteem ('padafhankelijkheid')

Hoewel afkomst steeds minder van belang is voor iemands maatschappelijke positie, bestaat er in Nederland nog steeds een vrij sterke samenhang tussen het opleidingsniveau van de ouders en het opleidingsniveau dat hun kinderen bereiken, de brede toegankelijkheid van het onderwijs ten spijt. Nederland verschilt daarin van andere OECD-landen, die op dat gebied meer mobiliteit laten zien. De invloed van het ouderlijke milieu op de schoolkeuze na de basisschool is weliswaar afgenomen, maar is nog altijd substantieel. Bovendien is er een indirecte invloed van sociale afkomst op het opleidingsniveau: de wijze waarop talent van mensen tot bloei komt hangt af van een mix van genetische en omgevingsfactoren die elkaar wederzijds beïnvloeden ('hulpbronnen').

Ook in het onderwijssysteem zelf zijn niet alle barrières geslecht. Een van de barrières voor sociale stijging die in het onderwijssysteem zelf besloten ligt, is de zogeheten *padafhankelijkheid*. Padafhankelijkheid betekent dat keuzes die zijn gemaakt en posities die zijn behaald aan het begin van de levensloop, in belangrijke mate de latere mogelijkheden en uitkomsten bepalen. Het aanvangsniveau in het voortgezet onderwijs bepaalt steeds meer het uiteindelijk bereikte opleidingsniveau. De vroege selectie die ons systeem kenmerkt, lijkt de padafhankelijkheid – vooral van kinderen met een slechtere uitgangspositie – eerder te bevorderen dan tegen te gaan.

Bron: 'Nieuwe ronde, nieuwe kansen – Sociale stijging en daling in perspectief', RMO, 2011

3.12 Feit: Vooral bij mannen neemt het aandeel 'sociale dalers' toe.

Sociale daling – in deze studie gemeten via onderwijs – is een verschijnsel om in de gaten te houden. Binnen de laatste mannelijke cohorten dalen meer mannen ten opzichte van hun ouders dan in eerdere cohorten. Ook neemt het percentage dat stijgt langzaam af. Van de mannen tussen de 26 en 40 jaar heeft 19% een lager opleidingsniveau dan hun ouders. In de eerste cohorten lag dit percentage nog rond de 10%. Onderzoek laat zien dat de opwaartse mobiliteit de neerwaartse mobiliteit van mannen op de opleidingsladder vooralsnog overtreft. Maar als de ingezette trend van daling doorzet, kan dit beeld veranderen. Daling (intergenerationeel) kan stijging dan gaan overtreffen en daarmee een dominantere rol gaan spelen in het perspectief van mannen. Hoewel daling op zichzelf geen probleem is, kunnen de gevolgen van daling en de gevoelens die dat met zich meebrengt, dat wel zijn. Het is denkbaar dat dalers niet hetzelfde welvaartsniveau kunnen handhaven als hun ouders. Bovendien kan het perspectief van daling een zekere mate van onrust en onzekerheid met zich mee brengen. Dit heeft te maken met het mechanisme dat *'loss aversion'* – weerstand tegen verlies – heet. Verlies is psychologisch zwaarder te verwerken dan succes. De ervaring die mensen hebben bij (dreigende) sociale daling is daarom een factor om rekening mee te houden.

Bron: 'Nieuwe rond, nieuwe kansen – Sociale stijging en daling in perspectief', RMO, 2011

Hoog- en Laagopgeleid

Wij hanteren in dit hoofdstuk de definities van het CBS:

De volgende opleidingsniveaus worden onderscheiden:

1. lager onderwijs, bestaande uit:

primair onderwijs (basisonderwijs; niveau 1 en 2 van de SOI)

secundair onderwijs, eerste fase, (vmbo, mbo1 en avo onderbouw; niveau 3 van de SOI)

2. middelbaar onderwijs, of secundair onderwijs, tweede fase (havo, vwo, mbo 2-4; niveau 4 van de SOI)

3. hoger onderwijs, bestaande uit:

hoger onderwijs, eerste fase (hbo, wo bachelor; niveau 5 van de SOI)

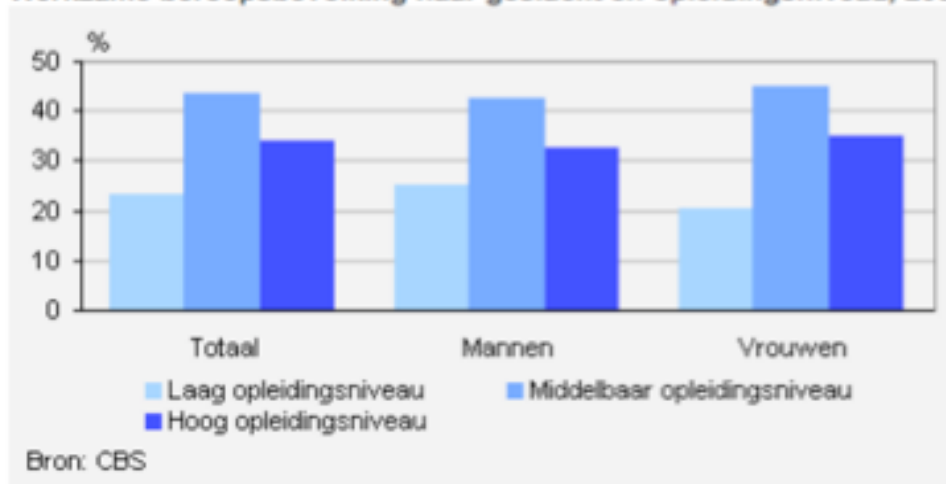
hoger onderwijs, tweede en derde fase (wo master, doctor; niveau 6 en 7 van de SOI)

Bron: CBS, 2011

3.13 Feit: Het aandeel hoogopgeleiden stijgt in heel Nederland. Overijssel heeft relatief veel middelbaar opgeleiden

Een derde van de werkzame beroepsbevolking heeft een hbo- of universitaire opleiding afgerond en is hoogopgeleid. Ruim vier op de tien werkenden hebben een opleiding op middelbaar niveau afgerond. Zij hebben een mbo-diploma of ten minste 4 jaar havo of vwo gevolgd. De rest is laagopgeleid. Vrouwen zijn gemiddeld iets hoger opgeleid dan mannen.

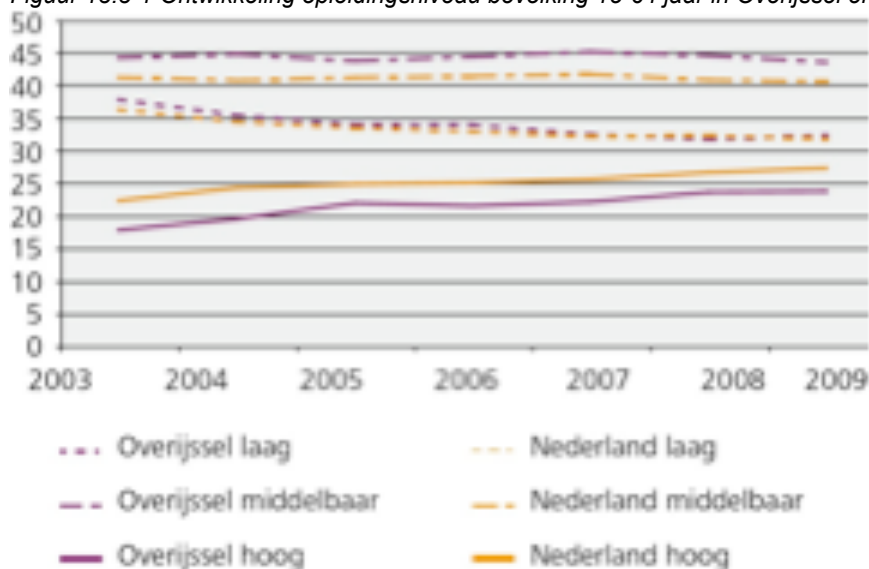
Werkzame beroepsbevolking naar geslacht en opleidingsniveau, 2009

Bron: CBS, 2010

Het opleidingsniveau van de Overijsselse bevolking van 15-64 jaar vertoont een stijgende lijn. In 2003 was 37% lager opgeleid. In 2009 was dit aandeel gedaald tot 32%. Dit aandeel is gelijk aan het aandeel van de laagopgeleiden in Nederland. Zowel landelijk als in Overijssel heeft de groep middelbaar opgeleiden het grootste aandeel in de bevolking van 15-64 jaar. In Overijssel is dit aandeel met 43% hoger dan het landelijk aandeel van 40%. In de periode 2003-2009 is zowel voor Overijssel als voor Nederland dat aandeel niet veel veranderd. Het aantal hoogopgeleiden in de Overijsselse bevolking van 15-64 jaar blijft met 24% achter bij het landelijk aandeel van 27%. Wel groeit het aantal hoogopgeleiden in Overijssel, in 2003 was het percentage hoogopgeleiden in Overijssel nog 18.

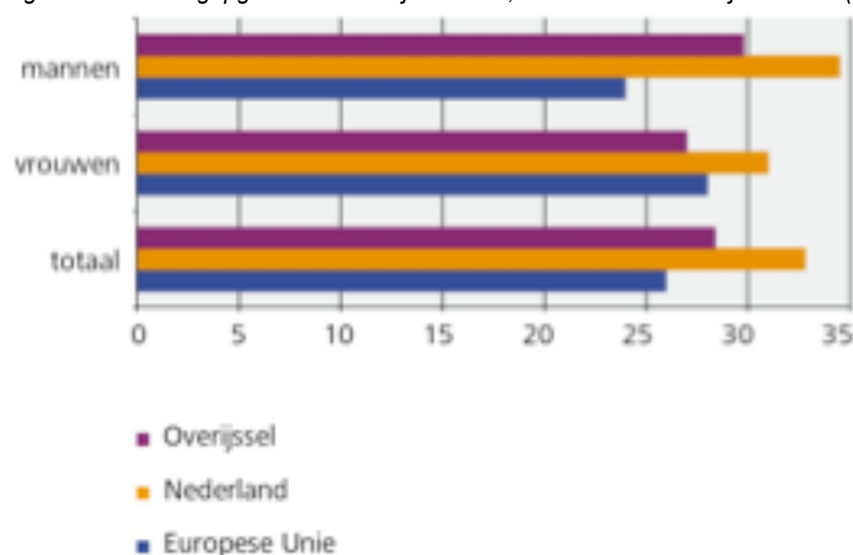
Figuur 13.3-1 Ontwikkeling opleidingsniveau bevolking 15-64 jaar in Overijssel en Nederland 2003-2009 (%)

Bron: Staat van Overijssel 2011 (Provincie Overijssel, 2011)

Het aandeel hoogopgeleiden in de Overijsselse bevolking in de leeftijd van 25-64 jaar in 2009 blijft met 28% achter bij het landelijke percentage van 33. Vergeleken met het EU-gemiddelde (26%) ligt het percentage in Overijssel echter 2% hoger. In Finland (37%), Estland en Ierland (beiden 36%) is het aandeel hoogopgeleiden in de bevolking van 25-64 jaar het grootst. In Malta en Roemenië is het aantal hoogopgeleiden met een percentage van 13 het laagst. Ook Italië kent een laag percentage hoogopgeleiden (15%).

Figuur 13.3-5 Hoogopgeleiden 25-64 jaar in EU, Nederland en Overijssel 2009 (%)

Bron: Staat van Overijssel 2011 (Provincie Overijssel, 2011)

3.14 Feit: Een laag opleidingsniveau betekent minder kans op werkgelegenheid, minder sociale betrokkenheid en een lagere levensverwachting

Laagopgeleiden hebben minder vaak een baan dan hoogopgeleiden en worden vaker werkloos. Als ze al werk hebben zijn dit de minder aantrekkelijke banen. Ook ondergaan deze mensen met een basisschoolopleiding of een vbo- of mavodiploma vaker ongunstige baanwisselingen dan mensen met een hogere opleiding. Met de technische ontwikkelingen van de laatste decennia is de behoefte aan middelbaar en hooggeschoold personeel sterk gegroeid. Door verhoging van de leerplichtige leeftijd en het besef dat een hoger diploma vereist is, stijgt het percentage hogeropgeleiden. De kansen voor laaggeschoolden nemen daardoor steeds verder af. Met name voor laagopgeleide vrouwen is de situatie de laatste vijftientig jaar verslechterd.

Daarnaast zijn laagopgeleiden steeds minder sociaal betrokken. Ze stemmen minder vaak, zijn minder in politiek geïnteresseerd, lezen minder vaak de krant, zijn minder vaak lid van maatschappelijke organisaties en doen minder vrijwilligerswerk dan vroeger. Het stemgedrag en de politieke interesse zijn in de loop van de jaren zelfs verder verslechterd. De belangrijkste oorzaak van de kwetsbare positie van laagopgeleiden is de moeilijkheid om hulpbronnen te vergaren die beroepssucces en sociale betrokkenheid in de hand werken. Voorbeelden van deze hulpbronnen zijn een aanvullende opleiding, persoonlijke ontwikkeling of een partner die deze mogelijkheden wel heeft. Als een laagopgeleide eenmaal toegang heeft tot een van deze hulpbronnen, dan compenseren de hulpbronnen ook voor een belangrijk deel de ongunstige invloed van hun gebrek aan opleiding.

De groep laagopgeleiden heeft daarnaast minder verborgen talenten dan vroeger. Toen hadden laagopgeleiden wel talent, maar niet de kans of de motivatie om een diploma te halen. Tegenwoordig proberen scholen zo veel mogelijk leerlingen met een diploma van school te laten gaan. De consequentie hiervan is dat de leerlingen die nu geen diploma hebben, minder potentie hebben dan de laagopgeleiden van vroeger.

Uit onderzoek van het SCP blijkt verder dat mensen met een lagere sociaal-economische status ongezonder, korter en in minder goede gezondheid leven dan mensen met een hogere status. Een terugkerend punt van zorg is dat er bij niet-westerse allochtonen over het algemeen sprake is van gezondheidsachterstanden (in termen van o.a. overgewicht, inactiviteit, kindersterfte en diabetes). Wel zijn sommige allochtone groepen op bepaalde aspecten gezonder dan autochtonen (minder roken onder Marokkaanse vrouwen, kleinere sterfterisico's van vrouwen op middelbare leeftijd, minder hart- en vaatziekten onder Marokkanen).

De WRR concludeerde in haar rapport 'Tweedeling in de Nederlandse Samenleving' zelfs dat een laag opleidingsniveau de gemene deler is van kansarme groepen in Nederland:

"Veel sociale beleidsmaatregelen richten zich op speciale groepen, bijvoorbeeld gebaseerd op geslacht, etniciteit of leeftijd. Uit onderzoek van de WRR (1996) blijkt echter dat juist beleid gericht op een groep, namelijk de werkloze laaggeschoolden, de nieuwe focus zou moeten zijn. De groepen 'vrouwen', 'jongeren' of 'etnische minderheden' worden minder relevant."

Bronnen:

De levensloop van laagopgeleiden in Nederland, 2004 (Radboud Universiteit Nijmegen) Geciteerd uit het boek op de website: <http://www.hrstrategie.nl/de-levensloop-van-laagopgeleiden-in-Nederland.5680.lynx?RapportPointer=9-20886-20888-21681>

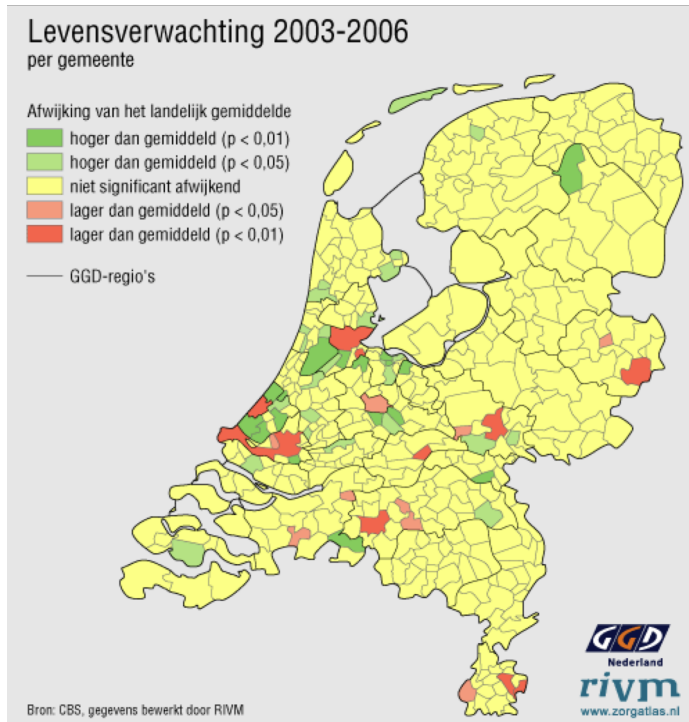
Sociale Staat van Nederland 2009 (SCP, 2009)

Tweedeling in de Nederlandse samenleving (WRR, 1996)

3.15 Feit: De levensverwachting in Enschede ligt onder het Nederlands gemiddelde

De gemiddelde levensverwachting in Nederland voor de periode van 2003 tot en met 2006 is 79,4 jaar. Opvallend is dat in het westen van het land de meeste gemeentes met een bovengemiddelde levensverwachting zijn te vinden, met uitzondering van de vier grote steden. Eemnes kent de hoogste levensverwachting, namelijk 88 jaar. De levensverwachting in de gemeentes Kerkrade, Vught, Arnhem en Enschede ligt duidelijk onder het Nederlandse gemiddelde. De patronen die in de kaart zijn te zien, gelden in grote lijnen ook voor de levensverwachting van mannen. Het patroon voor de levensverwachting van vrouwen wijkt daar enigszins van af. Om te kijken of de gemeten verschillen substantieel zijn, is ook een kaart beschikbaar met de significantieniveaus van de gemeentes.

Bron: Nationaal Kompas Volksgezondheid, 2010

3.16 Feit: Nederland heeft meer hoogopgeleide jonge vrouwen dan mannen

In tien jaar tijd is het aandeel hoogopgeleiden in de Nederlandse bevolking toegenomen van 22% tot 28%. In Nederland, maar ook elders in Europa, zijn jonge vrouwen qua opleidingsniveau jonge mannen voorbijgestreefd. Van de 25-35-jarigen in Nederland is 38% van de vrouwen hoogopgeleid, tegenover 34% van de mannen. In de gehele EU is dat 34% van de vrouwen van 25-35 jaar tegenover 27% van de mannen in die leeftijdscategorie.

De stijging in deelname aan het *havo en vwo* zet door. In 1997 werd dit type onderwijs door 35% van de 15-jarigen bezocht, in 2008 door 41%. Ook de deelname aan het hoger onderwijs blijft toenemen. Inmiddels begint 60% na het voortgezet onderwijs aan een hbo- of wo-opleiding.

De deelname aan het *speciaal onderwijs* blijft groeien. Dit betreft vooral het aantal leerlingen met ernstige gedragsproblemen: in tien jaar tijd is dit in het basisonderwijs ruim anderhalf maal zo groot geworden; in het voortgezet onderwijs is het zelfs bijna verdriedubbeld.

De gemiddelde man met een vwo-vooropleiding deed er 80 maanden over om zijn masterdiploma te halen, de gemiddelde vrouw 70 maanden. Deels kan dit verschil worden toegeschreven aan het feit dat mannen vaker een technische en dus langere opleiding volgen. Maar ook binnen dezelfde opleidingen hebben mannen meer tijd nodig om hun diploma te halen dan vrouwen.

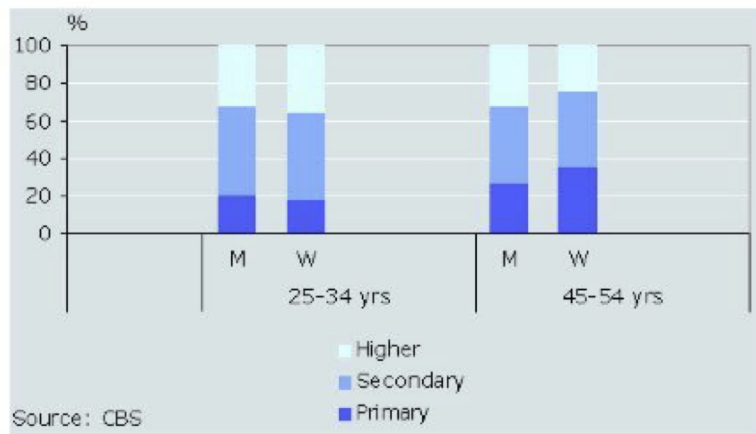
Bronnen:

Sociale Staat van Nederland 2009, SCP 2009

De Nederlandse samenleving 2010, CBS 2010

3.17 Ontwikkeling: Er ontstaat een tekort aan hoogopgeleide mannen in Nederland

Van oudsher heeft een man in een relatie ten minste hetzelfde opleidingsniveau als zijn vrouw. In de afgelopen jaren maakten de vrouwen een inhaalslag wat betreft opleidingsniveau, en in de nabije toekomst is de verwachting dat meer vrouwen hoger opgeleid zijn dan mannen. Op dit moment zie je dat al in de jongste leeftijdsgroepen (zie onderstaande figuur: 'm' is man, 'w' is vrouw). Hierdoor ontstaat een tekort aan hoogopgeleide mannen, en problemen met het vinden van een goede match. Ook is de verwachting dat de verschillen tussen de hoogopgeleide tweeverdieners en laagopgeleide een- of tweeverdieners zullen toenemen. Een andere trend is dat er meer wisselende relaties zullen zijn, zogenoemde ritsende relaties, waarbij kinderen opgroeien in meerdere relaties.

Bronnen:
Trendverkenning Demografie (Trendbureau Overijssel, 2008)

Diversiteit, psychologie en evolutie

3.18 Feit: Er zijn diverse sociaal-psychologische mechanismen (reduceren onzekerheid, zoeken naar gelijk, positief zelfbeeld instandhouden, etc.) die er voor zorgen dat diversiteit onaantrekkelijk is voor mensen.

Vanuit het common-sense idee dat 'tegenpolen elkaar aantrekken' zou men denken dat diversiteit positieve effecten heeft op relaties tussen mensen. Het merendeel van het onderzoek in de sociale psychologie duidt echter op de tegengestelde gedachte, namelijk dat juist gelijkheid aantrekkelijk is. Niet voor niets vormt de gelijkheidsattractie-hypothese (Byrne, 1999) een belangrijk theoretisch beginsel uit de sociale psychologie. Deze hypothese houdt in dat mensen zich in het algemeen aangetrokken voelen tot anderen die op hen lijken. Het is niet zo vreemd dat gelijkheid tot attractie leidt. Wanneer anderen gelijke opvattingen hebben, betekent dat een ondersteuning van de eigen overtuigingen. Bovendien reduceert gelijkheid van opvattingen onzekerheid in sociale interacties. De samenwerking verloopt daardoor soepeler. Het principe geldt overigens vooral voor kenmerken zoals geslacht en culturele achtergrond, en minder voor competenties of expertise. Voor de eerste groep is niet meteen duidelijk wat de winst kan zijn van ongelijkheid. Echter, wanneer ongelijkheid complementariteit inhoudt die instrumentele waarde heeft kan juist ongelijkheid gewaardeerd worden.

Een tweede theoretische verklaring van negatieve reacties op diversiteit die uitgaat van gelijkheidsprincipes bieden de sociale identiteitstheorie en de zelfcategorisatietheorie (Tajfel, 1982; Tajfel en Turner, 1979). Volgens deze theorieën hebben individuen de neiging de sociale omgeving in categorieën in te delen en daarbij de eigen groep gunstig te laten afsteken tegen andere groepen, om zo een positief zelfbeeld in stand te houden. Gelijkheid is uiteraard een belangrijk indelingsprincipe bij het bepalen welke mensen uit de omgeving tot de eigen sociale categorie behoren. Uit onderzoek blijkt dat mensen geneigd zijn de verschillen met leden van andere subgroepen te overdrijven en binnen de eigen subgroep vooral overeenkomsten te zien. Dat versterkt nog eens de negatieve voorspellingen die op basis van de gelijkheidsattractie-hypothese over diverse (werk) subgroepen gedaan kunnen worden. Door negatieve beeldvorming over en weer ontstaan gemakkelijk conflicten en communicatieproblemen tussen de verschillende culturele groepen (op de werkvloer). Gebrekkige identificatie met de groep als geheel blijkt bovendien vaak gepaard te gaan met zwakke solidariteit.

Negatieve uitkomsten van diversiteit worden vaak in verband gebracht met een toename van conflicten in relaties tussen mensen. Hoe subgroepvorming binnen heterogene teams gemakkelijk tot relationele conflicten leidt, kan verklaard worden vanuit de sociale attributietheorie. De sociale attributietheorie gaat ervan uit dat mensen graag weten waar ze aan toe zijn in de interactie met andere personen, met andere woorden dat mensen willen weten waar ze het gedrag van andere personen aan toe moeten schrijven (attribueren). De belangrijkste vraag daarbij is of het gedrag dispositioneel of situationeel bepaald is. Als iemand ons erg onvriendelijk bejegt is het belangrijk te weten of dat aan de situatie lag of dat die persoon van nature zo handelde. Wat betreft leden van andere groepen ('outgroup'-leden) bestaat de neiging om goede prestaties of gedragingen aan de situatie of toevalsfactoren toe te schrijven, en slechte gedragingen of prestaties juist aan stabiele eigenschappen (persoonsskenmerken) toe te schrijven. In de sociaal psychologische literatuur staat dit fenomeen bekend als de 'ultieme attributiefout' (Pettigrew, 1979). Op die manier blijven negatieve beelden van de 'outgroup' in stand. Er bestaan dus negatieve verwachtingen tussen de groepen.

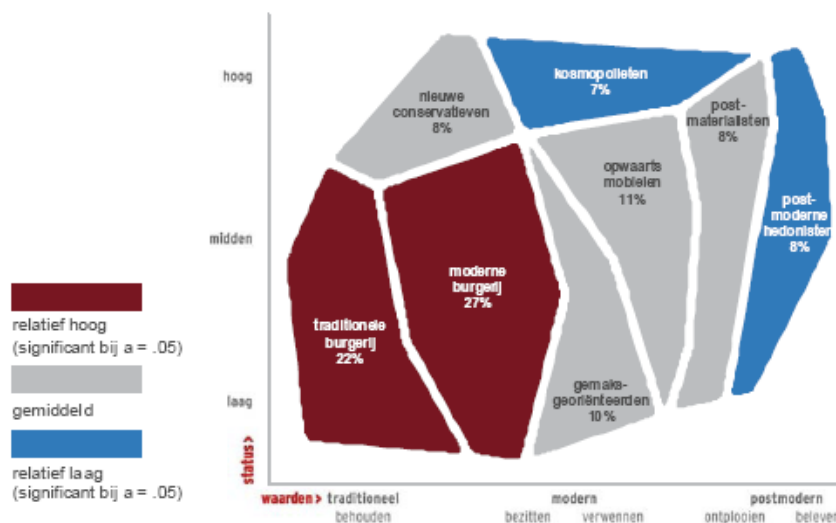
Bron: Culturele diversiteit op het werk: achtergronden en interventies, K. van der Zee en J.P. van Oudenhoven (2006)

Leefstijlen

3.19 Feit: Er is een samenhang tussen leefstijl/sociaal milieu en de houding ten aanzien van 'anders' en 'anderen', met aan de ene kant de meer behoudende milieus zoals de traditionele burgerij en de nieuwe conservatieven, en aan de andere kant groepen die meer open staan voor vernieuwing zoals de kosmopolieten en de postmoderne hedonisten

Om inzicht te krijgen in de waardeoriëntatie van de inwoners van Overijssel, heeft de provincie Overijssel in 2010 een onderzoek laten uitvoeren door het onderzoeksbureau Motivaction. Daarbij is gebruik gemaakt van het 'Mentality-model' van Motivaction, waarin acht sociale milieus worden onderscheiden met een eigen waardeoriëntatie en kijk op het leven, werken, sociale relaties, vrije tijd en consumeren.

Figuur 2.2-1 Verdeling sociale milieus in Overijssel (%)

Bron: Maturity-meting 2005-2009 van Motivaction

De traditionele en moderne burgerij vormen ook in de Nederlandse bevolking de grootste milieus maar zijn in Overijssel wel sterk oververtegenwoordigd. Bijna de helft van de inwoners van Overijssel behoort tot een van deze sociale milieus, terwijl dat van de totale Nederlandse bevolking maar 39% is. Typerend voor beide milieus is hun behoudende instelling, de traditionele burgers wat meer dan de moderne burgers. Men prefereert het bekende en het eigene boven het nieuwe en het vreemde. Ook is men sterk gericht op het kerngezin en basisbehoeften als veiligheid en materiële zekerheid. Men voelt zich, ook in vergelijking met anderen, veel meer verbonden met hun directe omgeving dan met de wereld.

De kosmopolieten en postmoderne hedonisten zijn in Overijssel ondervertegenwoordigd (samen 15% versus 22% landelijk). Deze milieus staan meer open voor vernieuwing dan de burgerij en zijn meer gericht op zelfontplooiing. Hun eigen leven staat centraal, niet dat van het kerngezin. En zij zijn niet zozeer (of 'niet alleen', in het geval van de kosmopolieten) gericht op het verwerven van materiële rijkdom in hun leven, maar ook op het opdoen van nieuwe ervaringen in hun vrije tijd of in hun beroep. Deze ervaringen worden ook minder begrensd door de regio of het land waar ze wonen; ze voelen zich inwoners van de 'global village'. In dezelfde verhouding vertegenwoordigd in Overijssel als landelijk zijn de nieuwe conservatieven, de gemaksgesoriënteerden, de opwaarts mobilen en de postmaterialisten.

Kader Beschrijving 8 sociale milieus Motivaction

Traditionele burgerij: Dit is de moralistische, plichtsgetrouwe en op de status-quo gerichte burgerij die vasthoudt aan tradities en materiële bezittingen.

Moderne burgerij: De conformistische, statusgevoelige burgerij die het evenwicht zoekt tussen traditie en moderne waarden als consumeren en genieten.

Kosmopolieten: De open en kritische wereldburgers die postmoderne waarden als ontplooiën en beleven integreren met moderne waarden als maatschappelijk succes, materialisme en genieten.

Postmoderne hedonisten: De pioniers van de beleveniscultuur, waarin experiment en het breken met morele en sociale conventies doelen op zichzelf zijn geworden.

Nieuwe conservatieven: De liberaal-conservatieve maatschappelijke bovenlaag die alle ruimte wil geven aan technologische ontwikkeling, maar terughoudend is ten aanzien van sociale en culturele vernieuwing.

Gemaksgeoriënteerden: De impulsieve en passieve consument die in de eerste plaats streeft naar een onbezorgd, plezierig en comfortabel leven.

Opwaarts mobielen: De carrièrerichte individualisten met een uitgesproken fascinatie voor sociale status, nieuwe technologie, risico en spanning.

Postmaterialisten: De maatschappijkritische idealisten die zichzelf willen ontplooiën, zich verzetten tegen sociaal onrecht en opkomen voor het milieu.

Bron: Sociale milieus en burgerschapstijlen in Overijssel, Motivaction (2010)

TNS NIPO heeft een vergelijkbare segmentatie voor de Nederlanders op basis van waardeoriëntatie (het 'WIN-model', een nadere beschrijving van de segmenten is te vinden in hieronder genoemde bron). TNS legt daarbij ook een link met de manier waarop de onderscheiden segmenten ten opzichte van de politiek en de maatschappij staan.

Politieke voorkeur

De positie in het model blijkt ook samen te hangen met waar mensen zich druk over maken en wat hun politieke voorkeuren zijn. Politici en beleidsmakers herkennen zichzelf in de groepen (links) bovenin het model en dat is wederzijds. Zij delen de hogere opleiding en de betrokkenheid bij wat er in de wereld gebeurt. De *Zakelijken* zijn liberaal (VVD, D66) en zoeken technologische oplossingen voor problemen. De *Geëngageerden* en de *Ruimdenkers* zijn 'links', kritisch en idealistisch. Zij leggen het accent op het welzijn van mensen (over de hele wereld). *Zorgzamen* zijn gelovig, traditioneel en zij stemmen meestal op christelijke partijen.

De *Genieters* hebben helemaal geen waardering voor de regering en willen er ook niets meer mee te maken hebben. Samen met de *Luxezoekers* kiezen zij voor Wilders en zijn PVV of zij stemmen niet. *Genieters* en *Behoudenden* zijn bang voor criminaliteit en terrorisme en omdat zij het minder goed hebben, geven zij allochtonen nogal eens de schuld van hun problemen (op het gebied van wonen, werk en inkomen). *Behoudenden* zien graag dat alles ordelijk en netjes gebeurt: meer blauw op straat, hogere straffen en een strenger asielbeleid moeten de buurt veiliger maken.

5 | Wensen segmenten ten aanzien van de maatschappij

Bron: Het TNS NIPO WIN-model - Waardensegmentatie van Nederlandse bevolking, Sibolt Mulder, 2010

4. Politiek

Politiek

4.1 Feit: Er is sprake van toenemende polarisatie in het stemgedrag van de kiezer, er wordt minder gestemd op de traditionele partijen 'in het midden'

Hoewel de polarisatie tussen bevolkingsgroepen lijkt mee te vallen (zie hoofdstuk 'Sociale samenhang'), is polarisatie in het stemgedrag van de kiezer wel duidelijk zichtbaar. De opkomst en het electorale succes van 'populistische' politieke partijen als de PVV, maar daarvoor ook al van de LPF en de SP, laten dit zien.

Het zijn partijen die 'extremere' standpunten innemen op een thema als de immigratie en de islam, maar ook op onderwerpen als zorg, ontwikkelingshulp en 'Europa'.

Het toenemende belang van genoemde politieke partijen is terug te zien in het dalende aandeel van de 'traditionele' partijen in het electoraat zowel in de landelijke als lokale politiek. Tot 1989 behaalden het CDA, de PvdA en de VVD samen 80% of meer van de stemmen. In drie van de verkiezingen daarna (1994, 2002 en 2010) behaalden ze beduidend minder, met als dieptepunt 55% in 2010. Ook in de gemeentelijke verkiezingen is deze ontwikkeling zichtbaar: in Overijssel behaalden de drie genoemde partijen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1990 nog ruim 70% van de stemmen, in 2010 was dat nog slechts 50%. Bij de verkiezingen van Provinciale Staten is het aandeel van de drie partijen – PvdA, CDA en VVD – minder gedaald: tussen 1991 en 2007 daalde het aandeel van 74% naar 66%.

Overigens geeft de traditionele indeling van partijen op de links-rechts as een te beperkt beeld van de verschillen tussen partijen. Deze indeling is vooral gebaseerd op de sociaal-economische dimensie ('verdelingsvraagstukken') en houdt geen rekening met verschillen tussen politieke partijen op de sociaal-culturele dimensie (immigratie en integratie, cultuur, ontwikkelingshulp, Europese integratie, etc.).

Bron: Polarisation – Bedreigend en verrijkend, RMO, 2009a, Polarisation binnen onze grenzen, RMO, 2009b, 'Het gepolariseerde debat rond immigratie en de islam', Egbert Dommering (2008), en de trendverkenning Democratie, trendpanorama

4.2 Onzeker: Er is sprake van toenemende polarisatie in het politieke debat, mede veroorzaakt door de opkomst van nieuwe politieke partijen, de toenemende volatiliteit van de kiezer en de negatieve gevolgen van de 'medialogica'

In het discussiepaper *'Het gepolariseerde debat rond immigratie en de islam'* (2008) gaat hoogleraar informatierecht Egbert Dommering (UvA) in op de polarisatie in het openbare debat rondom immigratie uit islamlanden. Volgens hem is dit de laatste jaren in hoog tempo gepolariseerd. Daarbij speelt oplevend nationalisme als reactie op een kosmopolitisch georganiseerde wereld en een historisch bepaalde angst voor de islam een rol. Termen als 'allochtoon' en 'integratie' worden wapens om de vijand buiten de deur te houden; hij noemt dit 'erosie van definities'. Zij vervuilen het debat dat daardoor kan ontaarden in 'hate speech'.

Hij geeft daarbij aan dat de open toegang tot het internet, en de chaos en verwildering die dit in de meningsvorming en meningsuiting tot gevolg heeft, grote gevolgen heeft. Een andere oorzaak van het probleem (polarisatie debat) is volgens Dommering het probleem van de incorporatie van een niet-Westerse godsdienst (de islam) in de Westerse rechtstaat.

In het essay *'Ook de afbreker bouwt op – negatieve verkiezingscampagnes en hun mogelijke waarde'* (zie RMO, 2009a) staat een aantal interessante bevindingen over de polarisatie van het politieke debat. Allereerst de notie dat polarisatie logisch onderdeel van de politiek is en van alle tijden is.

Daarnaast geven de schrijvers aan dat politieke polarisatie ook voordelen kent. Zij gaan met name in op negatieve campagne-uitingen en geven daarbij aan dat de kiezer meer kan leren van negatieve campagne-uitingen dan van positieve, en dat andere politici op het rechte pad worden gehouden van het 'met mate en gericht gooien met heilzame modder'.

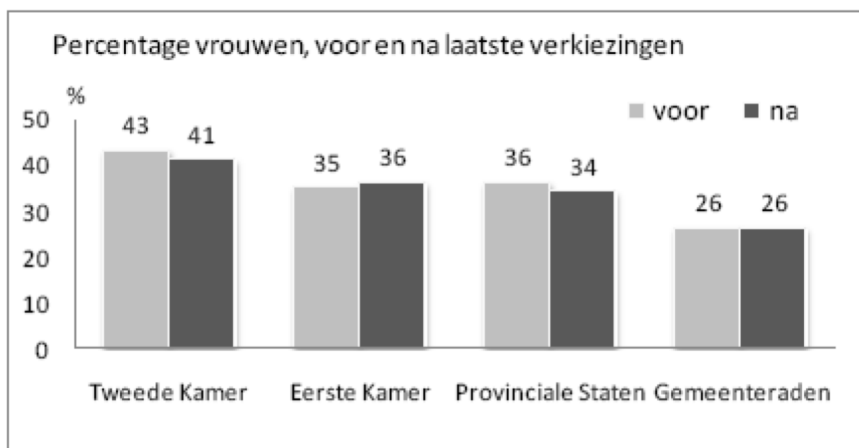
Het is wat lastig om na te gaan of er inderdaad sprake is van een omslag, omdat wetenschappelijk onderzoek naar negatieve campagnes in Nederland zelfs nog nauwelijks in de kinderschoenen staat.

Bron: Polarisatie – Bedreigend en verrijkend, RMO, 2009a, Polarisatie binnen onze grenzen, RMO, 2009b, 'Het gepolariseerde debat rond immigratie en de islam', Egbert Dommering (2008), en de trendverkenning Democratie, trendpanorama

Bestuur

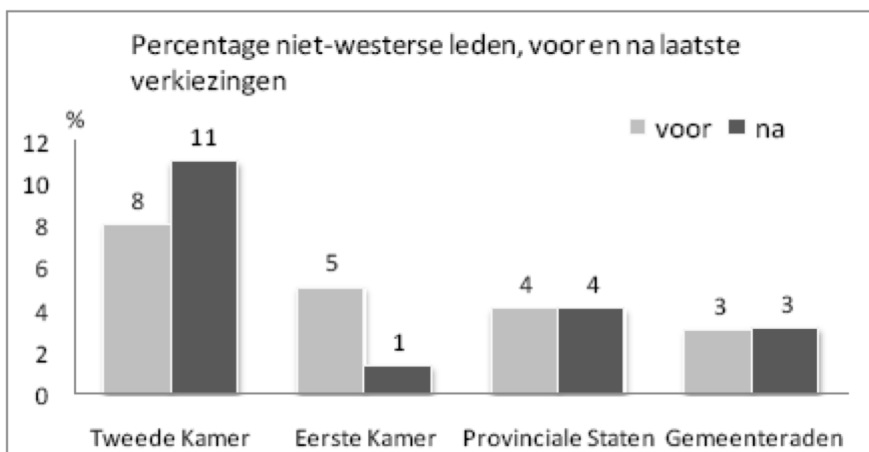
4.3 Feit: De deelname van vrouwen in de Nederlandse politiek is laag en groeit niet of nauwelijks en de deelname van niet-westerse allochtonen – zeker die van vrouwen – is minimaal

Adviesbureau E-quality heeft in 2011 onderzoek gedaan naar de diversiteit onder volksvertegenwoordigers in de Nederlandse politiek. De cijfers laten zien dat het eerder gestelde streefcijfer voor politieke participatie van vrouwen van 45%, vastgesteld in het Meerjarenbeleidsplan Emancipatie 2006-2010, niet wordt gehaald. Met uitzondering van de Tweede Kamer blijft dat percentage in alle volksvertegenwoordigende organen hangen rond de 30%. Ook in de politieke bestuurslagen is het aandeel vrouwen nog (te) laag. Het Kabinet Rutte telt 25% vrouwelijke ministers en 12% vrouwelijke staatssecretarissen. De onlangs gevormde colleges van Gedeputeerde Staten bestaan voor 29% uit vrouwelijke gedeputeerden. Het aantal vrouwelijke wethouders bestond na de afronding van de collegeonderhandelingen in 2010 uit 19%. Volgens de laatste cijfers scoorde het percentage vrouwelijke burgemeesters iets hoger, 24% in 2009.

Bron: Factsheet Diversiteit in de Nederlandse politiek 2011, Equality (2011)

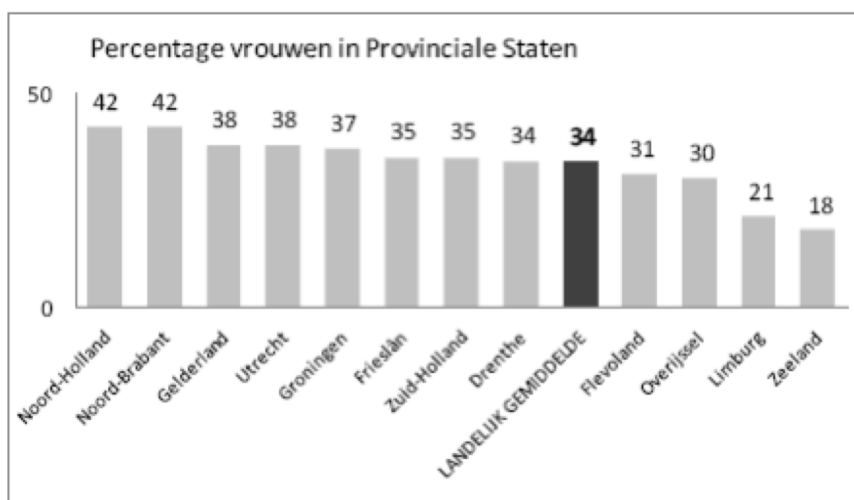
Het aandeel Tweede Kamerleden met een niet-westerse herkomst is sinds de laatste verkiezingen gestegen van 8% naar 11%. Met dit percentage is een afspiegeling bereikt van de bevolking: het niet-westerse deel van de bevolking bedraagt eveneens 11%. Bij de overige politieke organen is van afspiegeling van het niet-westerse deel van de bevolking echter nog geen sprake (zie onderstaande figuur). Als we kijken naar de samenhang tussen gender en etniciteit, valt op dat de vrouw-man-verdeling onder de niet-westerse Tweede Kamerleden vrijwel gelijk is (respectievelijk 5% en 6%). In de gemeenteraden blijft het percentage vrouwen uit niet-westerse etnische minderheidsgroepen nog ver achter bij het percentage niet-westerse mannen (respectievelijk 0,9% en 2,2%).

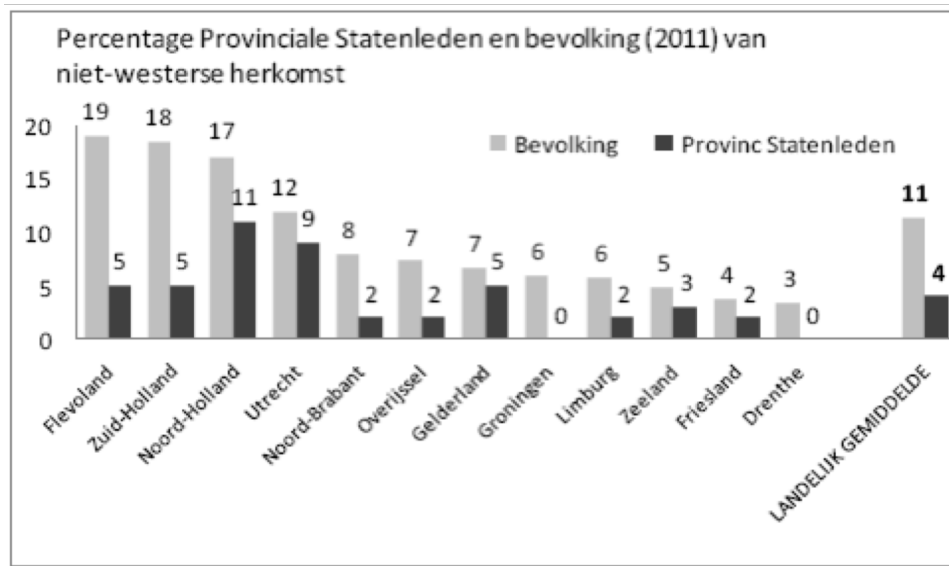
Bron: Factsheet Diversiteit in de Nederlandse politiek 2011, Equality (2011)

4.4 Feit: De provincie Overijssel heeft iets minder vrouwen en niet-westerse allochtonen in de Provinciale Staten dan het landelijk gemiddelde

Uit het hiervoor genoemde onderzoek blijkt dat de provincie Overijssel relatief weinig vrouwen in de Provinciale Staten telt. Op partijniveau bekeken zitten alleen D66, GroenLinks en de Friese Nationale Partij boven het streefcijfer van 45% of meer vrouwelijke leden voor alle Provinciale Staten samen.

Landelijk is het aandeel niet-westerse allochtonen in Provinciale Staten ten opzichte van de vorige verkiezingen gelijk gebleven met 4%. Overijssel scoort met 2% lager dan het landelijk gemiddelde. Noord-Holland heeft met 11% het hoogste percentage; dit is echter nog steeds niet in lijn met het aandeel niet-westerse allochtonen in deze provincie (17%). Onder de leden van niet-westerse herkomst is relatief weinig diversiteit. Meer dan de helft van hen heeft een Turkse achtergrond, andere leden hebben een Marokkaanse, Surinaamse of Irakese achtergrond. De PvdA heeft met 14% het hoogste percentage en komt daarmee zelfs uit boven het aandeel niet westerse allochtonen in de Nederlandse samenleving (11%). Een meerderheid van de politieke partijen (acht) heeft in de Provinciale Staten geen enkel lid van niet-westerse herkomst.

Bron: Factsheet Diversiteit in de Nederlandse politiek 2011, Equality (2011)

Civil Society

4.5 Feit: De 'civil society' functioneert beter in een diverse samenleving dan de overheid

Civil society is een term die wordt gebruikt voor non-profitorganisaties en niet-gouvernementele organisaties (ngo's). Maatschappelijke diensten kunnen door organisaties uit drie verschillende sectoren worden aangeleverd: de overheid, het bedrijfsleven en de non-profit sector (civil society). Civil society organisaties bestaan omdat overheden en bedrijven falen. Denk bijvoorbeeld aan het ontstaan van de voedselbank als gevolg van het falen van bedrijven, of aan de start van de milieubeweging toen politici het onderwerp niet onderkenden.

Civil society organisaties die de overheid aanvullen en overnemen komen veel voor in samenlevingen met een grote (religieuze, sociale of etnische) heterogeniteit. Overheidsdienstverleners moeten nu eenmaal de algemene publieke set van waarden hanteren, terwijl civil society organisaties juist bestaan omdat zij een andere, particuliere set van normen en waarden vertegenwoordigen en hanteren. Oftewel: een maatschappelijke organisatie mag discrimineren en mag en kan betere diensten leveren aan een specifiek omschreven groep.

Bron: Betrokkenheid van burgers als verzekering tegen een zwalkende overheid, Paul Cremerslezing van L.C.P.M. Meijs, 2010

5. Natuur, landschap en de stad

Diversiteit op het platteland

5.1 Feit: Je kunt niet spreken over ‘het platteland’: er is sprake van een divers platteland. Het SCP onderscheidt daarbij het gesloten platteland, het dorpse platteland, het woonplatteland, het elitaire platteland en het stedelijke platteland.

In onderstaande kader worden de vijf door het SCP onderscheiden typen platteland nader beschreven. In de bijgevoegde figuur wordt getoond waar de verschillende typen platteland zich in Overijssel bevinden.

Kader 1.1 De vijf door het SCP onderscheiden typen platteland

- 1 **Het gesloten platteland** bestaat uit kleine, afgelegen dorpen met een beperkt voorzieningenaanbod. In vergelijking met de bewoners van andere plattelandstypen zijn de mensen naar binnen gericht. Er komen maar weinig stedelingen wonen en de bewoners hebben een relatief laag inkomen en opleidingsniveau. Op het gesloten platteland woont een derde van de plattelandsbewoners.
- 2 Tot het **dorpse platteland** kunnen de grotere dorpen met een centrumfunctie worden gerekend. Hier zijn veel voorzieningen en veel bezoekers van buiten. Nieuwe bewoners komen veelal uit de eigen regio. Ruim de helft van de plattelandsbewoners woont hier.
- 3 Het **woonplatteland** bestaat uit buitengebieden en gehuchten in een agrarische omgeving. Hier wonen veel gezinnen en weinig senioren en hebben de meeste bewoners een bovengemiddeld inkomen en opleidingsniveau. Binnen de postcodegebieden die tot het woonplatteland worden gerekend, woont 5% van de plattelandsbewoners.
- 4 Het **elitaire platteland** bestaat uit mooie gebieden met relatief veel natuur en een centrale ligging ten opzichte van steden. Deze gewilde combinatie trekt bewoners aan die welgesteld en hoogopgeleid zijn en erg op de stad zijn gericht. Vier procent van de plattelandsbewoners woont binnen de gebieden van het elitaire platteland.
- 5 Het **stedelijke platteland** bestaat hoofdzakelijk uit woonwijken. De relatief goedkope woningen trekken een bevolking aan met veel jongeren en gezinnen en een voor het platteland hoog aandeel niet-westerse allochtonen. Van de plattelandsbewoners woont 6% op het stedelijke platteland. Van hen is maar een derde van mening dat hij of zij op het platteland woont.

Figuur 1.1 De vijf door het SCP onderscheiden typen platteland in Overijssel

het gesloten platteland
 het dorps e platteland
 het woonplatteland
 het elitaire platteland
 het stedelijke platteland
 grote stad >100.000 inwoners
 overig stedelijk
 overig platteland

Beleidsinformatie apr.2009 nr.09291111

5.2 Feit: Het platteland en zijn bevolking zijn in de afgelopen decennia diverser geworden, maar niet overal in dezelfde mate

In de laatste decennia van de twintigste eeuw onderging het dorp een fundamentele verandering: de groeiende aantallen stedelingen die zich permanent in het dorp vestigden, veranderden de samenstelling en daardoor ook het karakter van het dorp. De meeste vestigers waren hoogopgeleid, verdienden hun geld in de Randstad en zochten de rust van het platteland op. Ze brachten ook andere normen en waarden, andere leefpatronen, mee en verschilden soms van de dorpeligen in hun visie op het leven in het dorp. De sfeer in het dorp verstedelijkte, men leefde meer op zichzelf dan vroeger.

De diversiteit van bewoners brengt met zich mee dat op alle fronten belangen, motieven en gedragingen van plattelanders uiteenlopen. Ook de identiteit van een dorp en daarmee de identiteit die de oorspronkelijke bewoners aan hun dorp ontlenen, is sterk veranderd onder invloed van nieuwkomers.

Een aantal feiten op een rijtje (op basis van steekproefonderzoek SCP):

- Van de bewoners op het platteland is slechts 23% geboren en getogen in de huidige woonplaats.
- Van de 'nieuwkomers' op het platteland (woont er korter dan 5 jaar) is driekwart afkomstig uit de stad.
- De helft van de plattelanders woonde een deel van het leven in de stad.

De toegenomen diversiteit op het platteland zit vooral in de hiervoor beschreven ontwikkelingen, van een toename van het aandeel allochtonen is nauwelijks sprake (cijfers 1998-2004).

Toch zijn er aanzienlijke verschillen op het platteland, je kunt feitelijk niet spreken over 'het platteland' (zie ook feit 1.1), ook als het gaat om diversiteit. Met name in het gesloten platteland – en mindere mate het dorpse platteland – is de bevolking minder divers dan in andere plattelandsgebieden en in de stad. Uit onderstaande tabel blijkt dat in het gesloten platteland ruim 95% van de bewoners autochtoon is, terwijl dat bijvoorbeeld in het elitaire platteland en het stedelijke platteland circa 88% is. Het opleidingsniveau is in het gesloten platteland lager dan in de andere onderscheiden typen platteland en ook het aandeel mensen met een betaalde baan ligt relatief laag (hoewel dit in het stedelijke platteland nog lager ligt). Opvallend is overigens dat het gesloten platteland niet veel afwijkt van de andere typen platteland, afgezien van het elitaire platteland, als het gaat om het aandeel oorspronkelijke bewoners en het aandeel nieuwkomers (respectievelijk rond de 25% en circa 15%).

Bron: Thuis op het platteland, SCP (2006), Het platteland van alle Nederlanders, SCP (2008) en Overgebleven dorpsleven, SCP (2008)

Tabel A.3 Verdeling van de individuele kenmerken die als verklarende variabelen gebruikt worden

	de stad	het gesloten platteland	het dorpse platteland	het woon- platteland	het elitaire platteland	het stedelijke platteland	overig platteland
vrouw (%)	51,2	51,4	48,4	54,2	45,8	52,8	53,1
leeftijd (%)							
15-29 jaar	22,9	19,1	17,0	13,3	15,8	26,2	14,7
30-39 jaar	19,3	16,8	18,6	22,1	16,5	18,8	5,3
40-49 jaar	19,0	19,0	20,9	27,4	18,7	20,3	30,3
50-64 jaar	22,5	26,6	26,5	19,5	26,2	23,1	30,6
≥ 65 jaar	16,4	18,4	17,1	17,8	22,9	11,7	19,1
opleidingsniveau (1-10)	6,6	6,2	6,3	6,8	7,5	6,4	5,8
betaalde baan (%)	61,4	58,4	60,9	68,5	68,2	50,9	57,2
gehuwd/ samenwonend (%)	49,8	66,4	63,2	74,7	69,8	59,7	55,8**
huishouden met kinderen (%)	44,5	54,1	51,8	53,2	60,9	62,3	51,9**
religie							
geen	59,3	48,3	51,2	49,4	69,8	54,6	74,4**
rooms-katholiek	18,0	22,5	19,8	22,1	16,7	20,3	2,8
protestants	12,6	26,6	24,0	23,4	11,7	13,6	15,8**
overig	10,2	2,7	5,0	5,2	1,8	11,5	7,0**
etniciteit (%)							
autochtoon	84,0	95,4	92,5	95,8	88,0	88,4	90,4**
westerse allochtoon	7,9	3,6	5,9	1,6	12,0	4,3	3,5
niet-westerse allochtoon	8,2	1,0	1,6	2,6	0,0	7,3	6,1**
nieuwe bewoners (%)							
oorspronkelijke bewoners	25,2	23,3	24,5	20,8	12,0	21,9	12,5
oudkomers	54,7	61,0	60,0	65,4	50,3	62,9	67,5
nieuwkomers	20,2	15,8	15,5	13,8	37,7	15,2	20,0
mobiliteit							
beschikking over rijbewijs en/of auto	88,4	96,1	95,6	96,7	93,6	94,7	90,2
handicap (%)							
geen	77,1	74,1	74,5	76,2	80,3	86,3	61,0
licht belemmerend	14,8	19,1	19,2	21,0	10,7	6,2	30,7*
zwaar belemmerend	8,1	6,8	6,3	2,8	9,0	7,5	8,4

Bron: SCP (NOP'07)

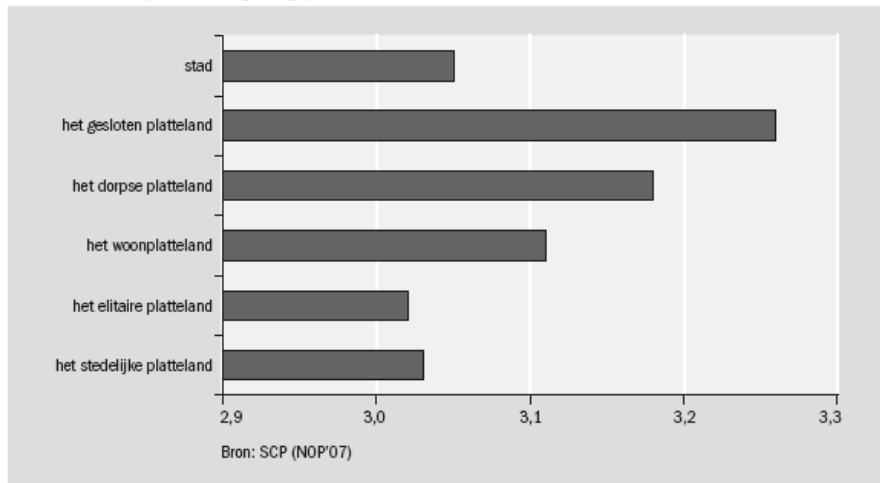
Bron: Overgebleven dorpsleven – bijlage, SCP (2008)

5.3 Feit: Vooral bewoners van het gesloten platteland en het dorpse platteland staan weinig open voor invloeden van etnische minderheden. In Overijssel behoort het grootste deel van het platteland tot genoemde typen platteland.

Het zijn vooral de bewoners van het gesloten platteland en – in mindere mate – het dorpse platteland, die weinig open staan voor invloeden van etnische minderheden. In deze gebieden wonen maar weinig etnische minderheden, dus mogelijk is de gesloten houding toe te schrijven aan onbekendheid. In beide typen platteland is het etnocentrisme sterker dan in de stad. Beide typen platteland zijn niet alleen in Nederland, maar ook in Overijssel sterk vertegenwoordigd: in Nederland woont circa 80% van de plattelandsbewoners in deze twee typen platteland. Overigens behoort Lemerveld (postcode 8152) tot de 25 meest prototypische postcodegebieden wat voor het type 'gesloten platteland'. Voor het 'dorpse platteland' geldt dat voor Berghum/Denekamp (7591) en Tubbergen (7651).

Figuur 4.4

Etnocentrisme per leefomgeving (schaalscores)

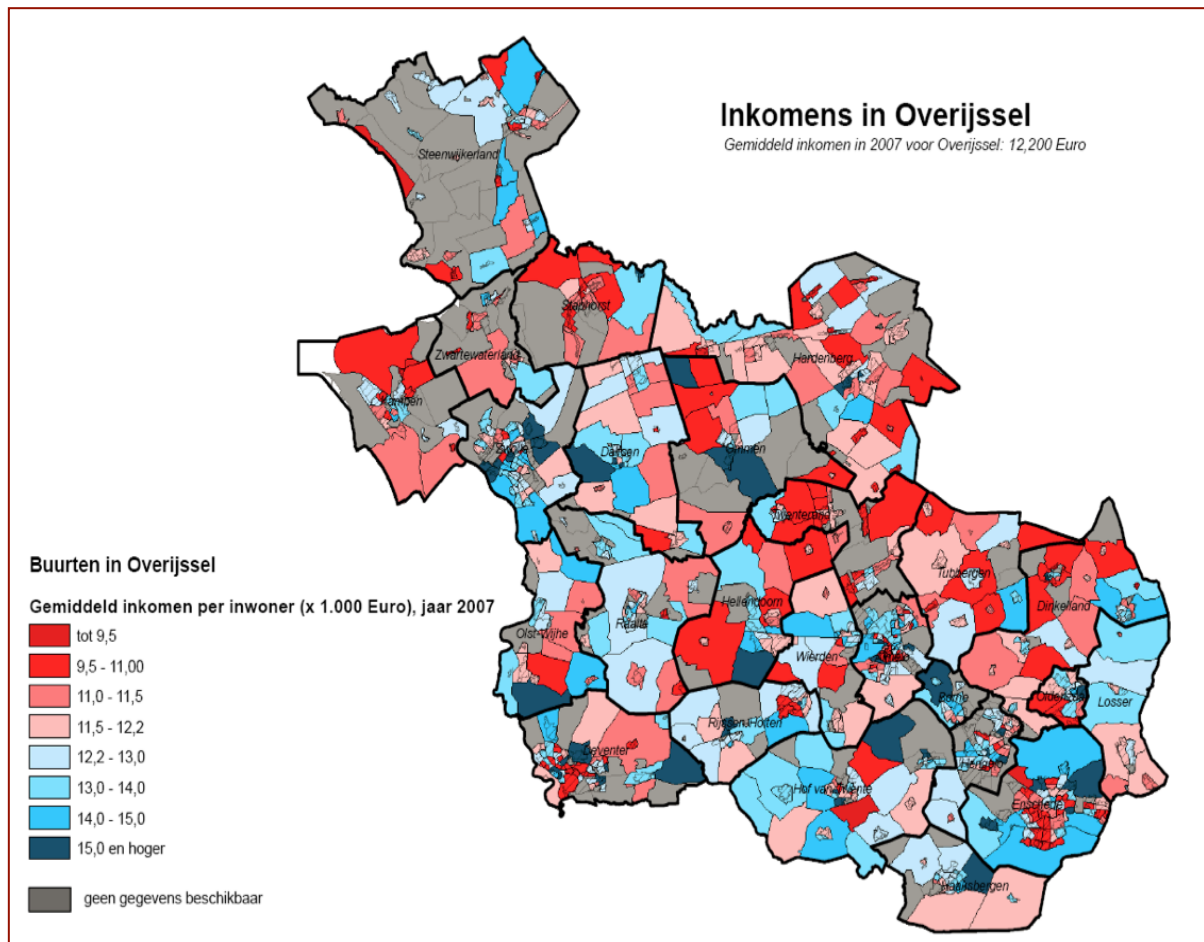
Bron: Overgebleven dorpsleven, SCP (2008)

Diversiteit tussen stad en platteland

5.4 Feit: Steden zijn diverser dan het platteland

In de Overijsselse steden zijn grotere inkomensverschillen en een grotere demografische diversiteit te vinden dan op het platteland. Er wonen meer etnische minderheden in steden dan op het platteland en de leeftijdsopbouw is in steden ook diverser (meer jongeren) dan op het platteland.

Onderstaande kaart geeft een goed beeld voor de inkomensverschillen op buurtniveau in Overijssel. In de steden Zwolle, Deventer en Enschede zijn grotere inkomensverschillen (dus meer kleuren) op een kleiner oppervlak dan op het platteland.

40% van de migranten die zich in Overijssel hebben gevestigd is geboren in een niet-westers land. Het grootste deel van de migranten (65%) heeft zich gevestigd in het stedelijk gebied (zie ook Hoofdstuk1).

In 2040 zal naar verwachting ruim een kwart van de Overijsselse bevolking 65 jaar of ouder zijn. De verschillen in leeftijdsopbouw tussen het stedelijk gebied en het landelijk gebied van Overijssel zullen in de toekomst waarschijnlijk alleen maar sterker naar voren komen. In figuur 2.2-3 zijn de ontwikkelingen van vergrijzing en ontgroening in beide gebieden duidelijk zichtbaar. Het aandeel 65-plussers zal in het landelijk gebied echter sterker toenemen. De potentiële beroepsbevolking in dit deel van Overijssel zal in 2040 rond de 47% liggen, zo'n 6 procentpunten lager dan in het stedelijk gebied. Door het hoge kindertal in de Biblebelt-gemeenten blijft het aandeel ouderen in deze gemeenten in de toekomst vrij laag. Ook ligt het aandeel ouderen relatief laag in de grote steden en studentensteden.

Bron: Staat van Overijssel 2011 (Provincie Overijssel, 2010)

5.5 Feit: De tolerantie ten aanzien van mensen met een andere etnische achtergrond is in de stad groter dan op het platteland

Op het platteland wonen veel minder mensen uit etnische minderheden dan in de stad. Over hoe dit het etnocentrisme kan beïnvloeden bestaan twee tegengestelde gedachten. Enerzijds kan de aanwezigheid van etnische minderheden resulteren in spanningen tussen bevolkingsgroepen. Zeker wanneer hun aandeel snel stijgt kan het bedreigend aanvoelen. Anderzijds gaat de aanwezigheid van etnische minderheden ook gepaard met contacten, bekendheid en vertrouwdheid, wat de houding jegens hen ten goede zou komen.

Etnocentrisme werd gemeten aan de hand van drie stellingen, die werden voorgelegd aan autochtonen en westerse allochtonen, maar niet aan niet-westerse allochtonen. In tabel 4.6 valt te zien dat een grote meerderheid het eens is met de stelling dat het goed is wanneer een samenleving uit meerdere culturen bestaat. Toch vindt een nog grotere meerderheid dat mensen met een andere afkomst zich moeten aanpassen aan de Nederlandse cultuur. Het grootste verschil tussen stad en platteland ligt in de reactie op de stelling dat er in Nederland te veel mensen met een andere afkomst zijn: het percentage plattelanders dat het eens is met deze stelling is 10 procentpunt hoger dan onder de stedelingen, en dat terwijl mensen met een andere afkomst vooral in de steden wonen.

Tabel 4.6

Etnocentrisme (in procenten mee eens)

	Nederlanders totaal	stedelingen	plattelanders
Het is goed als een samenleving bestaat uit mensen met verschillende culturen	73,5	75,2	70,8
Mensen met een andere afkomst moeten zich aanpassen aan de Nederlandse cultuur	84,2	82,4	87,0*
Er zijn te veel mensen met een andere afkomst in Nederland	41,7	37,7	48,2**

Significantieniveaus: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$ in bivariate analyse (chi-kwadraat) (tweezijdig).

Bron: SCP (NOP'07)

Bron: Overgebleven dorpsleven, SCP (2008)

5.6 Mythe: Plattelanders staan negatief tegenover de komst van nieuwe bewoners (uit de stad)

Om in kaart te brengen hoe plattelanders denken over nieuwe bewoners in hun omgeving hebben we hen gevraagd in hoeverre ze het eens waren met een zestal stellingen over nieuwe bewoners vanuit de stad. Uit tabel 4.5 blijkt allereerst dat er geen algemeen positieve dan wel algemeen negatieve houding tegenover nieuwkomers uit de stad bestaat. Hoewel een meerderheid vindt dat nieuwe bewoners weinig behoefte hebben aan contact, vindt nog geen kwart dat zij een bedreiging vormen voor de sociale banden in de dorpsamenleving. Nadere analyse laat zien dat er geen (significante) verschillen zijn tussen de vijf onderscheiden typen platteland (zie kader) op dit punt. Het SCP vat de resultaten als volgt samen: Tegenover nieuwe bewoners in hun omgeving nemen de meeste plattelanders een gematigd positieve houding aan.

Tabel 4.5

Houding van plattelanders ten aanzien van nieuwkomers uit de stad (in procenten;
N = 1209-1301)

nieuwkomers	Is van toepassing...				
	--	-	+/-	+	++
bedreigen de sociale banden binnen de plattelandssamenleving	7,2	52,5	15,9	20,3	4,1
hebben veel behoefte aan contact	5,3	46,8	17,4	29,1	1,5
zullen altijd nieuwkomers blijven op het platteland	2,1	31,3	14,6	44,1	7,9
zijn belangrijk voor de levendigheid in de dorpen	5,8	35,7	14,3	42,3	1,9
hebben de beste kansen om mooie woningen te kopen	4,6	36,4	13,2	38,5	7,3
zijn eerder tegen nieuwbouwplannen in het dorp	5,9	38,7	15,1	33,6	6,7

-- = helemaal niet van toepassing; - = niet van toepassing; +/- = neutraal; + = van toepassing; ++ = helemaal van toepassing.

Bron: SCP (NOP'07)

Bron: Overgebleven dorpsleven, SCP (2008)

Diversiteit en wonen

5.7 Feit: Door het Nederlandse woonbeleid kent Nederland vergeleken met andere landen een relatief beperkte segregatie naar inkomen

Vergeleken met andere landen kent Nederland een relatief beperkte segregatie naar inkomen. Dit is het gevolg van het woonbeleid dat in Nederland traditioneel een zekere mate van menging voor staat. De programmering van nieuwbouw en herstructurering kent bijna zonder uitzondering een element van variatie waarmee wordt beoogd de eenzijdigheid in achterstandswijken te doorbreken en de betaalbaarheid in nieuwbouwingebieden te borgen.

Bron: Gestuurd mengen, SEV (2011)

5.8 Feit: Positieve effecten van diversiteit naar inkomen in een wijk – ‘gemengde wijken’ – op de leefbaarheid van een wijk zijn aangetoond.

Veel buurten met een concentratie aan mensen in een achterstandspositie (laag inkomen en opleidingsniveau, vaak werkloos) scoren laag op veiligheid en leefbaarheid. In deze buurten is bovengemiddeld sprake van overlast, criminaliteit, overbewoning en rommel op straat. Bewoners zijn minder tevreden over de woonomgeving en willen vaker verhuizen. Spreiden van overlast gevende bewoners en/of niet meer toelaten van mensen zonder werk of inkomen in bepaalde ‘probleemconcentratiebuurten’ kan zorgen voor verspreiding en daarmee verlichting van de last.

Een grotere variatie aan bevolkingsgroepen is niet zomaar een oplossing voor leefbaarheidsproblemen. Sterker nog, te grote verschillen op te laag schaalniveau leiden juist tot problemen. Uiteenlopende activiteitenpatronen en gebrek aan gedeelde normen op blok- of straatniveau leidt juist tot irritaties en conflicten.

Bron: Gestuurd mengen, SEV (2011)

5.9 Feit: Positieve effecten van gemengde wijken op het verbeteren van de positie van de inwoners op de arbeidsmarkt – ‘sociale stijging’ – zijn (nog) niet aangetoond. Sterker nog: diverse onderzoeken wijzen juist op de negatieve gevolgen van ‘gemengde wijken’.

Verondersteld wordt dat concentraties van kansarmen leiden tot beperking van de stijgingsmogelijkheden. Andersom geredeneerd: het wonen in een gemengde wijk is belangrijk voor contacten en kansen op een (betere) opleiding of baan (het ‘buurteffect’). Nederlands onderzoek laat zien dat het voor de sociaaleconomische positie weinig uitmaakt in welke buurt je woont. Wanneer een kansarme bewoner een koopkrachtige buur krijgt betekent dat nog niet dat er direct contacten worden gelegd, laat staan dat toegang ontstaat tot scholing of werk.

Diverse onderzoeken wijzen juist op de negatieve gevolgen van herstructurering op de sociale cohesie. Bestaande gemeenschappen worden doorbroken. Vooral bij recente immigranten is het vinden van steun bij elkaar een belangrijke factor, ook bij het vinden van een woonplek of baan. Concentratie kan voor deze groep dus juist voordelen bieden.

Bron: Gestuurd mengen, SEV (2011)

5.10 Feit: Er is in Nederland weinig bewijs voor de stelling dat woonconcentraties van allochtonen hun integratie zou schaden, concentratie van groepen allochtonen heeft mogelijk zelfs positieve effecten.

We zien dat in het Nederlandse integratiedebat veel wordt verwacht van het mengen van allochtonen en autochtone Nederlanders. Er is in Nederland weinig bewijs voor de stelling dat woonconcentraties van allochtonen hun integratie zou schaden. [...] Allochtonen in gemengde of witte wijken hebben veel vaker contact met autochtone Nederlanders dan allochtonen in zwarte wijken, ook wanneer gecorrigeerd wordt voor individuele kenmerken als opleiding. De buurt doet er dus toe. Dat geldt ook andersom: autochtonen in gemengde wijken onderhouden meer contact met allochtonen dan autochtonen in witte wijken. Er is wel een grens: bij meer dan circa 50% niet-westerse allochtonen in een wijk nemen de contacten tussen autochtonen en allochtonen weer af. Toch blijkt het effect van individuele kenmerken op interetnische contacten vele malen groter dan het effect van de buurt. We spreken dan over opleidingsniveau, de beheersing van de Nederlandse taal en migratiegeneratie. Niet bekend is of interetnisch contact ook leidt tot verbetering van de sociaaleconomische positie of tot het verwerven van de Nederlandse taal. Dit effect is tot op heden in elk geval nog niet aangetoond.

Bron: Gestuurd mengen, SEV (2011)

5.11 Feit: Voor de leefbaarheid van een wijk is de samenstelling van de bevolking – vooral niet-Nederlands (kunnen) spreken en werkloosheid – het meest bepalend. Dit heeft een sterke samenhang met het aandeel niet-westerse allochtonen. Vooral de directe woonomgeving (tot max 200 meter) is daarbij van belang

Als je nagaat welke factoren van invloed zijn op het rapportcijfer dat bewoners geven aan de leefbaarheid van hun buurt, dan blijkt de *samenstelling van de bevolking* op de eerste plaats te staan. Als we daarop inzoomen, zien we dat vooral de kenmerken niet-Nederlands (kunnen) spreken en werkloosheid van invloed zijn op de tevredenheid. Die kenmerken hangen samen met het aandeel niet-westerse allochtonen. Het feitelijk aandeel niet-westerse allochtonen in een buurt bepaalt in sterke mate of bewoners tevreden zijn met de bevolkingssamenstelling.

De analyses laten ook zien dat bewoners niet zoveel met de wijk hebben, maar dat ze een veel kleiner en overzichtelijker gebied tot hun relevante woonomgeving rekenen. Met een straal van 200 meter ben je er wel. En daarbinnen doet de bevolkingssamenstelling ertoe, en is enige homogeniteit meestal beter dan grote verschillen. Homogeniteit heeft dan niet zozeer te maken met opleiding en inkomen, maar meer met woongedrag: voorkomen van te grote verschillen.

Bron: Gestuurd mengen, SEV (2011)

5.12 Feit: Een combinatie van homogeniteit in een buurt of blok en variatie op wijkniveau kan goed samengaan. Bij homogeniteit gaat het dan meer om ‘woongedrag’ of leefstijl dan om opleiding en inkomen

Cruciaal in bovenstaande beschouwingen is het schaalniveau van mengen of juist realiseren van homogeniteit. Mensen voelen zich meer thuis in een homogeen dan in een heterogeen woonblok. Op het niveau van een complex of buurt is vanuit die optiek enige homogeniteit gewenst. Daarmee wordt ook voorkomen dat door te grote verschillen in leefstijl op een te klein oppervlak botsingen ontstaan (zie ook voorgaande feit, onderaan).

Het is nog niet duidelijk op welk schaalniveau deze homogeniteit voor bewoners belangrijk is. Onderzoek laat zien dat objectieve kenmerken van de woonomgeving binnen een straal van vijftig tot tweehonderd meter van invloed zijn op het woongenot van mensen. Op grotere schaal valt weinig invloed meer te ontdekken. Dit betekent dat wonen met gelijkgestemden in een blok of buurt goed kan samengaan met variatie op wijkniveau. Daarmee kan een goede combinatie ontstaan tussen aan de ene kant tevreden buurtbewoners en aan de andere kant een leefbare wijk.

In het rapport *‘De ideale mix?’* van het RIGO (1997) wordt uitgebreider ingegaan op de homogeniteit van een buurt en ontwikkelingen hierin. Zij melden daarover het volgende:

Vanuit de sociaal-culturele invalshoek wordt het vraagstuk eenzijdigheid gekoppeld aan het gemengd dan wel gescheiden leven van diverse culturele groepen met hun eigen leefstijl en woongedrag, in het bijzonder wat betreft hun betrokkenheid *op* en betrokkenheid *met* de directe woonomgeving. Dit met het oog op de leefbaarheid. Eenzijdigheid vanuit deze invalshoek, ofwel een qua “wooncultuur” homogene wijk, hoeft geen probleem te zijn. Integendeel, het wonen tussen mensen van “hetzelfde slag” blijkt vooral voor gezinnen met kinderen en ouderen sterk positief bij te dragen aan de ervaren sfeer. En ook een buurt met louter stedelijk georiënteerde tweeverdieners kan heel leefbaar zijn. Een negatief effect van de bevolkingssamenstelling op de woonbeleving lijkt vooral daar te ontstaan waar een lange tijd stabiele bevolking zich geconfronteerd ziet met de instroom van huishoudens met andere leefgewoonten. Het is dus meer de (toenemende) heterogeniteit die soms een probleem vormt. Elders in het rapport wordt ten aanzien van de ‘factor sfeer’ het volgende gemeld: in studies naar woonmilieudifferentiatie komt de factor sfeer als een van de onderscheidende kenmerken naar voren. Eén van de sfeerbepalende elementen is het wonen tussen “mensen zoals wij”.

Bronnen:

Gestuurd mengen, SEV (2011)

De ideale mix? – Een verkenning van visies, feiten en verwachtingen ten aanzien van de bevolkingssamenstelling van buurten en wijken, RIGO (1997)

5.13 Mythe: De aanwezigheid van niet-westerse allochtonen beïnvloedt de sociale cohesie in een wijk

In Hoofdstuk 3 werd al aangegeven dat etnische dreiging vooral wordt ervaren door laagopgeleiden en werklozen (oftewel een lage sociaal economische positie) en dat die ervaren dreiging sterker wordt naarmate er sprake is van economische stagnatie. Het ervaren van etnische dreiging heeft invloed op de sociale cohesie in een wijk. De daadwerkelijke aanwezigheid van niet-westerse allochtonen heeft geen invloed op sociale cohesie in een wijk.

Uit een onderzoek van Savelkoul et al., (2011) komt naar voren dat de aanwezigheid van niet-westerse allochtonen in Nederland geen directe invloed heeft op de mate waarin autochtonen afspreken met vrienden of bekenden of hulp bieden aan anderen. Een toename van immigranten in een regio leidt er echter wel toe dat autochtonen meer allochtone vrienden en collega's krijgen. Dit soort contact heeft weer een positieve uitwerking op het onderhouden van nauwe banden met andere autochtonen (Savelkoul et al., 2011). De onderzoeksresultaten onderstrepen het belang van het stimuleren van interetnisch contact voor de sociale cohesie binnen regio's. Dit verband geldt echter alleen als autochtonen zich niet bedreigd voelen door de aanwezigheid van allochtonen in hun regio.

Mensen die zich wel bedreigd voelen door de aanwezigheid van allochtonen in hun omgeving bleken juist minder af te spreken met familie en vrienden. Zij ervaren geen sociale samenhang in de buurt. Deze mensen hebben bijvoorbeeld het idee dat er door de komst van immigranten minder banen beschikbaar zijn voor autochtonen. Vooral laagopgeleiden en werklozen ervaren vaker gevoelens van etnische dreiging (Savelkoul et al., 2011). Dit wordt ook wel de etnische competitietheorie genoemd. Het centrale idee hierbij is dat sociale groepen conflicterende belangen hebben en onderling strijd leveren om dezelfde schaarse hulpmiddelen te vergaren. Gevoelens van etnische dreiging komen in dit geval voort uit de concurrentiestrijd met etnische minderheden over de schaarse economische hulpbronnen zoals banen en politieke middelen. Wanneer het economisch goed gaat in een land verbetert de relatie tussen etnische groepen. Een lage werkloosheidsgraad en een relatief hoge welvaart maken de concurrentiestrijd tussen etnische groepen als het ware overbodig terwijl de concurrentiestrijd aanwakkert als de economie stagneert of krimpt of als de materiele schaarste toeneemt (Thijssen, & Dierckx, 2011, p.2). Het ontstaan van gevoelens van etnische dreiging bleek overigens geen verband te houden met de daadwerkelijke aanwezigheid van etnische minderheden in een gebied. Mogelijk worden deze gevoelens beïnvloed door de media-aandacht aan immigranten of het politieke klimaat in Nederland (Savelkoul et al., 2011).

Bronnen:

Savelkoul, M., Gesthuizen, M. & Scheepers, P. (2011). *Explaining relationships between ethnic diversity and informal social capital across European countries and regions: Tests of constrict, conflict and contact theory. Social Science Research, volume 40, Issue 4, July 2011, 1091- 1107*

5.14 Feit: De woningmarkt wordt heterogener

Op dit moment zijn er een aantal algemene ontwikkelingen gaande die van invloed zijn op de woningmarkt. Allereerst is er sprake van een dubbele vergrijzing. Er komen niet alleen meer ouderen bij, de ouderen worden ook ouder (Garssen, 2011, p. 31). Ook zien we dat ouderen langer zelfstandig blijven wonen (CBS, 2011). Deels doordat zij dit zelf willen en het nog aan kunnen, deels doordat het aantal bedden in verzorgingstehuizen afneemt. Zorg gaat nu voornamelijk door arrangementen aan huis (Companen, 2008). Daarnaast zal het aantal gezinnen met kinderen afnemen (ontgroening) en neemt het aantal kleine huishoudens toe door de vergrijzing. Dit wordt versterkt door meer echtscheidingen en afname in het aantal kinderen per gezin (Garssen, 2011).

Daarnaast wordt er door individualisering, flexibilisering van arbeid (meer thuiswerken) en stijging van de koopkracht gevraagd naar meer ruimte in de woning. Deze trends zorgen er ook voor dat mensen steeds meer op een onderscheidende manier willen wonen. Met de vraag naar meer kwaliteit in huis komt ook een groeiende behoefte aan individueel maatwerk en zeggenschap over de grootte, ligging, indeling en verschijningsvorm van de woning (Companen, 2008).

Daarnaast zijn er een aantal voorbeeldprojecten te vinden van flexibel en klantgericht bouwen. Het gaat hier dan om collectief particulier ondernemerschap waarbij klanten samen met anderen, zonder tussenkomst van woningcorporatie of een projectontwikkelaar, opdracht kunnen geven tot het bouwen van een reeks woningen geheel ontworpen zoals zij dat wensen. Op dit moment zijn er nog niet veel van dergelijke projecten maar de verhalen zijn positief.

Bronnen:

Garssen, J., (2011). Demografie van de vergrijzing. Den Haag: CBS

Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). Buitenlandse bedrijven trekken vaker allochtone werknemers uit het buitenland dan Nederlandse bedrijven. In: Sociaaleconomische trends CBS, 3E kwartaal 2011

Companen (2008). Onderzoek marktopnamecapaciteit; naar flexibiliteit in bouwbeleid. Arnhem: Companen.